

Realitat exclusiva, matemàtiques inclusives

Estudi del sexisme lingüístic en els llibres de text de matemàtiques d'educació primària

Alba Gómez Lázaro

Tutora: Elisabeth Rosell

4 / 10 / 2019

MEMÒRIA DEL TREBALL de RECERCA

Curs: 2n Batxillerat C

*La màgia de la llengua
és l'encanteri més perillós.*

Edward Bulwer-Lytton

Índex

Resum	5
Introducció	6
1. Gènere sexual i gènere gramatical: parlem del mateix?	10
1.1. Distinció entre gènere i sexe	11
1.2. La llengua, el reflex de la societat	12
1.2.1. Sexisme social i sexisme lingüístic	14
1.2.2. Androcentrisme i sexisme	20
2. Cap a una descripció de la realitat més igualitària	21
2.1. Detecció del sexisme lingüístic	21
2.2. Manifestacions del sexisme lingüístic	23
2.2.1. El masculí genèric	23
2.2.2. El salt semàntic.....	26
2.2.3. Professions i ocupacions marcades.....	27
2.2.4. Duals aparents.....	29
2.2.5. L'ús arbitrari de l'ordre d'aparició	32
2.2.6. Asimetries en el tractament.....	32
2.2.7. L'ús innecessari de la paraula 'dona'	32
2.2.8. Gentilicis	33
2.3. Mecanismes per evitar el sexisme lingüístic.....	33
2.3.1. Formes concretes	35
2.3.2. Formes genèriques.....	35
2.3.3. Formes dobles	40

2.3.4. Altres recursos de redacció inclusiva	42
2.3.5. Professions i ocupacions marcades.....	44
2.3.6. L'ordre dels termes	44
2.3.7. Tractament homogeni	45
2.3.8. Relacions de parella	46
3. Anàlisi del llenguatge dels llibres de text de matemàtiques d'educació primària des del punt de vista sexista	46
3.1. L'ús del llenguatge en els llibres de text de matemàtiques dels anys 60 i 70	51
3.1.1. Cicle inicial, mitjà i superior.....	52
3.2. L'ús del llenguatge en els llibres de text de matemàtiques de l'actualitat.....	62
3.2.1. Cicle inicial.....	63
3.2.2. Cicle mitjà	77
3.2.3. Cicle superior.....	110
4. Reflexió sobre l'avenç del llenguatge en el temps	145
Conclusió	147
Valoració i agraïments	151
Referències bibliogràfiques	152
Annex 1. Aclariment de conceptes.....	156
Annex 2. Formes genèriques per a un llenguatge inclusiu	159
Annex 3. Formes dobles per a un llenguatge inclusiu	164
Annex 4. De la gramàtica a la comunicació inclusiva	170

Resum

Aquest Treball de Recerca té com a objectiu detectar si en els llibres de text de matemàtiques d'educació primària hi ha sexisme o no. En cas afirmatiu, cal prendre consciència d'aquest fenomen per tal d'impulsar canvis en els recursos pedagògics que promoguin una transmissió més inclusiva de la informació. Així, serà possible l'assoliment d'una educació igualitària per construir un futur format per una ciutadania respectuosa, tolerant i solidària.

Resumen

Este Trabajo de Investigación tiene como objetivo detectar si en los libros de texto de matemáticas de educación primaria hay sexismo o no. En caso afirmativo, hay que tomar conciencia de este fenómeno para impulsar cambios en los recursos pedagógicos que promuevan una transmisión más inclusiva de la información. Así, será posible el logro de una educación igualitaria para construir un futuro formado por una ciudadanía respetuosa, tolerante y solidaria.

Abstract

This Research Work aims at detecting whether there is sexism in primary school mathematics textbooks or not. If so, we should be aware of this phenomenon in order to provide changes to pedagogical resources that could promote a more inclusive transmission of information. Thus, it will be possible to achieve an egalitarian education to build a future formed by a respectful, tolerant and supportive citizenship.

Introducció

Malgrat que ja fa molts anys que el nostre sistema educatiu va apostar per un model igualitari entre nois i noies que eliminés la discriminació del sexe femení, el sexisme continua present en l'educació i en molts dels materials que s'empren. Tot i que no ens sentim participants d'aquesta educació sexista o bé no en som conscients, és precís fer una reflexió detinguda i serena al respecte, ja que el paper que el llibre de text ha adquirit com a eina de comunicació a través del llenguatge escrit i icònic el converteix en un instrument de formació, de projecció personal i professional. És a dir, són els principals agents de transmissió de valors i ideologies socials, de manera que ostenten el poder de capgirar la societat masclista que ens envolta.

És cert que en les darreres dècades s'ha progressat força en aquest àmbit, tot i que únicament en sectors concrets. Culturalment el model educatiu ha presentat poques variacions, els llibres de text han perseguit un model androcèntric, és a dir, centrat en l'home i comportant el silenci, l'omissió o la invisibilitat de la dona. Però benauradament, sembla que aquesta visió està evolucionant, mentre s'hi aprecia una voluntat de canvi i renovació a través d'una atenció especial al principi d'igualtat sexual. Per contra, encara hi domina un corrent sexista, el qual és considerat "políticament incorrecte", degut a que generalment amaga al sexe femení en el discurs i el debilita.

Tanmateix, aquest problema no només es planteja al nostre país, sinó que és comú a la majoria dels territoris del nostre entorn i, al seu torn, constitueix un repte educatiu a nivell mundial: lluitar contra el model conservador per tal de reformar el material escolar, amb la finalitat d'elaborar llibres de text on predomini un llenguatge igualitari entre el sexe masculí i femení, anomenat inclusiu o no sexista. Un llenguatge que posi de manifest la figura de la dona i reconegui les seves activitats. En qualsevol cas, al llarg del desenvolupament teòric d'aquest projecte s'hi podrà percebre una distinció de visions lingüístiques i socials que al·leguen el següent: *la inclusió està en la teva mirada*.

Al cap i a la fi, es tracta d'un debat filosòfic, tot i que aparentment pot considerar-se lingüístic. Tal com ho manifesta Wittgenstein (1945) en la forma natural del discurs ordinari, el llenguatge s'assembla a una caixa d'eines amb diverses aplicacions; les paraules, com les eines, serveixen per a moltes funcions. El llenguatge pot descriure's també com un joc lingüístic; en ell succeeix el mateix que amb els jocs: tots diferents,

però amb la característica comuna d'estar sotmesos a regles; regles que, de vegades, es construeixen o modifiquen a mesura que es juga. Tal vaguetat necessària li és essencial al llenguatge, si ha de ser entès com una "activitat" o una "forma de vida"¹. Per això afirma Wittgenstein que «el significat d'una paraula és el seu ús en el llenguatge». Així doncs, els jocs del llenguatge obren pas a diverses interpretacions en relació amb el lligam que configuren llenguatge i pensament... de manera que s'enlaira una qüestió: és el llenguatge innocent?

En aquest àmbit, l'objectiu principal que pretenem assolir amb el treball de recerca és corroborar la hipòtesi plantejada: els llibres de text de matemàtiques d'educació primària són majoritàriament androcèntrics i constitueixen un llenguatge sexista que promou la discriminació del sexe femení.

¹ *Philosophical Investigations, Basic* Blackwell, Oxford 1963, p. 11-12.

Vegem, amb els següents exemples, i amb d'altres, la multiplicitat dels jocs del llenguatge:

- Donar ordres i obeir-les.
- Descriure un objecte pel seu aspecte o prenent les seves mesures.
- Fabricar un objecte mirant la seva descripció (dibuix).
- Informar d'un esdeveniment.
- Fer conjectures sobre un esdeveniment.
- Establir i provar una hipòtesi.
- Mostrar els resultats d'un experiment amb taules i diagrames.
- Inventar una història, i comptar-la.
- Representar un paper al teatre.
- Cantar cançons.
- Encertar enigmes.
- Fer un acudit, comptar-ho.
- Resoldre un problema d'aritmètica aplicada.
- Traduir d'una llengua a una altra.
- Demanar, donar les gràcies, blasfemar, saludar, resar.

Així doncs, per al desenvolupament d'aquest estudi ha estat seleccionada l'àrea matemàtica, degut al fet que es manté una cultura masculinitzada de la tecnologia, farcida de barreres a la participació i promoció de les dones en aquests sectors.

Això no obstant, conèixer les dificultats que pateixen les dones per a accedir i progressar en les professions tecnològiques no és suficient per a capgirar la situació des de les mateixes estructures que la sustenten. Ens cal anar un pas més enllà i explorar també les vies, els mecanismes i les bones pràctiques que, específicament, faciliten l'accés, la retenció i la promoció de les dones als llocs de més responsabilitat i capacitat de decisió sobre les tecnologies del futur. Així, mostrant les diverses facilitats i oportunitats amb què es troben i que generen, podem ajudar a canviar els entorns tecnològics i matemàtics amb problemes de sexe, alhora que aconseguim engrescar moltes més dones a participar-hi.

Ara bé, pel que fa al camp teòric, un dels propòsits fonamentals del projecte és endinsar-nos en el món del llenguatge i la comunicació, per tal d'estudiar l'impacte que tenen aquests factors sobre la societat en què vivim i adquirir nocions que permetin elaborar el desenvolupament del tema en qüestió complet i rigorós.

A més, un altre objectiu clau és cercar usos lingüístics que posin de manifest la figura femenina i el reconeixement de les seves activitats, així com oferir recomanacions per explicitar a les dones i fins i tot proposar mecanismes d'inclusió que englobin a tothom.

Davant aquest projecte, la nostra prioritat és desemascarar aquells llibres de text escolars que transmeten models sexistes, sovint de manera inconscient, i, per tant, discriminen a les dones per raó de sexe. En definitiva, la intenció és oferir un instrument de sensibilització que posi a l'abast eines per identificar els estereotips i prejudicis sexistes existents en els llibres de text.

Fent referència a la metodologia emprada, aquesta recerca s'iniciarà amb una síntesi d'informació a base de fonaments teòrics bàsics que presenten la llengua com a reflex de la societat, amb l'objectiu d'assolir una sèrie de coneixements que facilitin la investigació d'aquest treball. El recopilatori informatiu es centrarà en un aprofundiment en temes com el sexisme lingüístic i el sexisme social, la distinció entre gènere gramatical i gènere sexual, l'aclariment de conceptes com androcentrisme i sexisme, i finalment, tot un seguit d'apartats enfocats cap a una descripció de la realitat més

igualitària, fent èmfasi en el conjunt de manifestacions que revelen sexisme lingüístic, acompanyades de mecanismes de caràcter inclusiu per tal d'evitar-lo.

Seguidament, l'estudi es basarà en una sèrie d'aspectes a destacar del llenguatge dominant en els llibres de text de matemàtiques d'educació primària des d'una perspectiva de sexe. En relació amb la investigació que s'executarà, l'anàlisi en qüestió es presentarà segregat en un parell d'etapes històriques: els anys 60/70 i l'actualitat. D'aquesta manera, serà possible obtenir un recull de dades sòlid per elaborar una reflexió sobre el canvi o l'evolució del llenguatge emprat en els recursos didàctics de l'àrea matemàtica al llarg del temps corresponent. És a dir, una vegada finalitzada l'exploració en vigor, es realitzarà una valoració general dels resultats obtinguts per tal d'extreure conclusions.

Per aconseguir-ho, serà tot un plaer comptar amb l'ajut i l'assessorament d'una experta en aquest àmbit que ens proporcioni eines i idees decisives per el desenvolupament del projecte. Es tracta d'Irene Yúfera, una experta en narratives de violència de gènere i catedràtica de Llengua Espanyola de la facultat d'Educació de la Universitat de Barcelona.

A continuació, exposarem una breu justificació en relació amb la matèria seleccionada. Per començar, la principal inquietud en emprendre batxillerat era el treball de recerca. D'una banda, predominava una il·lusió desbordant per iniciar-nos en el camp de la investigació i submergir-nos en un món que ens apassionés, però la indecisió va resultar el nostre obstacle principal. Disposàvem d'una idea sense rumb, la única certesa era que volíem una temàtica que girés entorn la comunicació.

Així que la tria d'aquest tema és el resultat d'una proposta de l'Elisabeth Rosell, tutora del treball de recerca. Per començar, ens va recomanar escoltar el programa de radio anomenat *Todo es lenguaje*, concretament aquell on va col·laborar Irene Yúfera dialogant sobre el llenguatge inclusiu. A continuació, vam documentar-nos sobre la qüestió que volíem tractar fins arribar a la conclusió que concentraríem el projecte cap a la detecció d'estereotips o tòpics sexistes (majoritàriament a nivell lingüístic) en els llibres de text de matemàtiques que conformen l'etapa d'educació primària, tot enfocat cap a l'assoliment d'una perspectiva de la realitat igualitària.

Personalment, considerem que és important mesurar l'impacte i la capacitat de comunicar que posseeixen els llibres de text sobre la nostra educació, i per tant, sobre les nostres vides en l'actualitat.

Bé, cal dir que això és només un bocí d'entre tot el procés d'elecció. Esperem que gaudiu d'aquest treball i que, un cop llegit, tingueu una nova concepció sobre el llenguatge que usa el material escolar, un millor coneixement de la realitat que ens envolta i desperteu un pensament crític respecte de l'assumpte plantejat.

1 Gènere sexual i gènere gramatical: parlem del mateix?

Per bé que socialment s'atribueix el gènere masculí al sexe masculí i el gènere femení al sexe femení, aquests conceptes no són equivalents.

D'una banda, el gènere sexual és una antiga manera de referir-se al sexe dels mamífers, segons els seus genitals: femella si té vagina, mascle si té penis i hermafrodita si en té els dos. No té en compte ni la sexualitat ni el gènere (feminitat, masculinitat o el que sigui).

D'altra banda, el gènere és una distinció de la gramàtica que classifica les paraules variables. La marca de gènere pot donar-se sota formes diverses, però acostuma a ser amb un morfema determinat i afecta a la concordança en l'oració.

No s'ha de confondre gènere gramatical i gènere sexual (sexe biològic), encara que es doni la coincidència ocasional entre els dos (de manera més marcada a determinades llengües, com les romàniques). Una prova és que la mateixa paraula té gèneres diferents segons l'idioma (*pebre* és una paraula de gènere masculí en català, en canvi *pimienta* és una paraula de gènere femení en castellà) i que éssers sexuats poden ser designats sense marca de gènere (paraules invariables).

El llenguatge contribueix a la nostra interpretació del món, però a més de ser una eina de comunicació, pot ser utilitzat com a instrument de poder. No es pot identificar la categoria gramatical de gènere amb el sexe natural, ja que no tots els substantius al·ludeixen a mascles o femelles, per aquesta raó la causa del sexisme lingüístic no es troba en la llengua mateixa, sinó en l'ús discriminatori que es fa d'ella.

1.1 Distinció entre gènere (gramatical) i sexe

La gran majoria d'estudis que s'han realitzat sobre el sexisme en el llenguatge coincideixen a afirmar que hi ha una manca de representació simbòlica de les dones en la llengua. Lledó (1992), en destaca dos motius: la presència exagerada del masculí i l'ús del masculí com a genèric. La causa principal que hi ha al darrere de tot aquest assumpte sembla que és la falsa creença que gènere gramatical i gènere sexual són termes equivalents. Així, com explica García Meseguer (1994), "la cultura patriarcal, al confondre el género con el sexo, consigue disfrazar la debilidad del varón identificándolo con la fortaleza del género masculino; y consigue ocultar la fortaleza de la mujer identificándola con la debilidad del género femenino".

En primer lloc, resulta imprescindible per a l'elaboració d'aquest treball distingir el significat de dos conceptes que generen confusió: gènere (gramatical) i sexe. Es pot intuir que no sempre hi ha una relació directa entre el gènere i el sexe quan s'és conscient que en altres llengües hi ha un tercer gènere: el neutre. Tal i com explica el lingüista Stephen Matthews (1997) al seu diccionari, les noies de manera "natural" tenen el sexe femení, però la paraula alemanya *Mädchen* ('noia') és gramaticalment neutra. De fet, la llengua catalana, en la seva evolució del llatí, va passar de tenir tres gèneres: el masculí, el femení i el neutre, a tenir-ne dos. Aquest canvi és degut a que les paraules neutres presentaven una diferència molt minsa amb els altres substantius, i això, va provocar la seva desaparició.

Ara bé, per dur a terme la comparativa d'aquets conceptes cal fer un recopilatori informatiu rigorós. Segons el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans el gènere es pot definir com a una 'categoria gramatical que en algunes llengües dóna lloc a la distribució dels substantius en classes nominals, en funció d'un cert nombre de propietats formals que es manifesten per mitjà d'afixos flexius, de la concordança amb l'adjectiu o de la referència pronominal'. Aleshores, els substantius en llengua catalana es divideixen en dos grups: masculins i femenins.

Pel que fa al sexe, es defineix com el 'conjunt de les peculiaritats bioquímiques, fisiològiques i orgàniques que divideixen els individus d'una espècie en mascles i femelles i fan possible entre ells, mitjançant els adequats processos de conjugació o fecundació, una periòdica modificació de la informació genètica'.

Així doncs, el sexe es refereix a la biologia, i el gènere, a les categories gramaticals. Malgrat aquesta darrera afirmació, Gabriel Bibiloni (2009) diu que “la relació del gènere amb el sexe és parcial i relativa”. Per a aquelles paraules que no tenen sexe, el gènere és un fet arbitrari que ha sorgit com a conseqüència de la història de la llengua. D'aquesta manera, les paraules que fan referència a éssers inanimats, com ara *menjador*, *edifici* i *altaveu* són masculines, mentre que *habitació*, *alegria* i *samarreta* són femenines. En canvi, les paraules que es refereixen a éssers vius amb un sexe determinat, presenten una consonància entre gènere i sexe. Per exemple, els mots *dona*, *mare* i *euga* es refereixen a tres éssers vius de sexe femení, i per tant, queden classificats com a gènere gramatical femení. D'altra banda, els mots *home*, *pare* i *bou* es refereixen a tres éssers vius de sexe masculí, i per tant, queden classificats com a gènere gramatical masculí.

A més, cal tenir en compte que dins del grup de les paraules que fan referència a éssers vius amb un sexe concret, hi trobem dos subgrups: les paraules que associen el contingut semàntic de masculí i femení a lexemes diferents (com ara *pare* i *mare*) i les paraules amb flexió de gènere (com ara *fill-filla* o *professor-professora*). També trobem dos altres tipus de paraules en aquest mateix col·lectiu: les invariables, que tenen la mateixa forma tant pel gènere femení com pel masculí (per exemple *astronauta*) i les epicenes, amb un gènere assignat arbitràriament i sense flexió (com ara *persona*).

1.2 La llengua, el reflex de la societat

“El llenguatge és com un mirall que reflecteix la societat que l'utilitza; una eina que vehicula el nostre pensament, organitzant-lo i estructurant-lo, incorporant creences, valors, prejudicis i estereotips. Per això, la persistència de pràctiques discriminatòries en l'ús del llenguatge no és cap altra cosa que un senyal de la presència generalitzada de sexisme en la nostra cultura.

L'asimetria entre els conceptes masculins i els femenins, el genèric masculí com a pretès universal o l'exclusió de les dones en tant que subjectes del discurs, són els principals biaixos discriminatoris en l'ús del llenguatge. Tanmateix, totes aquestes pràctiques lingüístiques discriminatòries poden ser modificades i consegüentment eradicades.

*El canvi és possible, perquè la llengua és una construcció humana, un instrument viu en constant transformació i, com a tal, susceptible de ser modificat de forma conscient. Cal fer, doncs, un esforç per adaptar el llenguatge a les noves necessitats de la societat i abandonar definitivament qualsevol ús discriminatori, ja sigui sexista o androcèntric*².

De fet, les intel·ligències artificials (IA) desenvolupen els trets sexistes de les llengües que "aprenen". Un estudi de les investigadores de la Universitat de Princeton, Aylin Caliskan i Joanna Bryson, publicat a la revista *Science* l'abril de 2017, va confirmar que les màquines no només incorporen paraules o expressions masculines de manera automàtica, sinó que també assumeixen estereotips culturals per pura estadística. Així, les intel·ligències artificials detecten que els noms femenins i paraules com ara *nena* o *dona* apareixen associades a tasques domèstiques o familiars en un percentatge molt més elevat que, per exemple, a les ciències. A partir d'aquí, treuen les seves pròpies conclusions...

Més enllà de la por que pugui suscitar que els robots reproduïxin els mateixos prejudicis que els humans que els programen, escollim aquest exemple per a reflexionar sobre dues qüestions bàsiques:

- Tenir cura del llenguatge no és un caprici ni una moda lligada a allò "políticament correcte", sinó una eina indispensable per combatre el discurs que perpetua la discriminació cap a les dones.
- Hem de fixar-nos en "l'estadística", tant en les ocasions, contextos i rols en què les dones apareixen en els mitjans de comunicació, com en tots aquells casos en els que són invisibles.

² Secció d'assessorament de la Secretaria de Política Lingüística, revisat per Lledó Cunill, E. (2005). *Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència.

1.2.1 Sexisme social i sexisme lingüístic

La llengua és un òrgan viu que evoluciona i es transforma d'acord amb els canvis que el conjunt dels seus parlants experimenten com a societat. En aquest sentit, compartim plenament les paraules del Centre UNESCO de Catalunya (1992): «El llenguatge no és una creació arbitrària de la ment humana, sinó un producte social i històric que influeix en la nostra percepció de la realitat. Com que ens transmet socialment les experiències acumulades per generacions anteriors, el llenguatge condiciona el nostre pensament i determina la nostra visió del món».

D'aquesta manera, resulta evident que les desigualtats i injustícies socials, culturals i, en alguns casos, racials han quedat gravades a la llengua, fins al punt que avui en dia encara hi són. Com expressa Martí i Castell (2013), "Si les llengües són reflex de la realitat, és obvi que no podem pretendre que s'hagin anat construint al marge de les ideologies culturals dominants de cada moment". Així, una llengua és tan racista, sexista, classista, heterosexista com la societat que la parla. Si la nostra societat manté uns acudits, unes frases fetes, unes dites, unes definicions, etc., sobre determinats col·lectius, és perquè encara hi ha un gran nombre de persones que connecten amb aquests significats.

Teresa Cabré, catedràtica de Lingüística i Terminologia de la UPF i membre de l' Institut d'Estudis Catalans (IEC), opina que el sexisme no és un problema gramatical sinó un problema social, de la concepció de la realitat que cadascú té al cap, de manera que per més que es busquin expressions per visibilitzar la dona, mentre no canviï la percepció social no es resoldrà el problema.

El masclisme i la discriminació que el sexe femení ha patit tradicionalment en la nostra societat és un fet inqüestionable i, evidentment, la llengua, com a «producte social i històric», ho ha reflectit, -i de fet-, ho reflecteix. La Comissió de Dones i Ciència del CSIC defineix el llenguatge sexista, no incloent o no integrador com "l'ús exclusiu d'un dels dos gèneres (habitualment el masculí) per referir-se a tots dos, excloent a l'altre". De fet, aquest òrgan insisteix en la importància d'usar un llenguatge no sexista a causa que "el llenguatge utilitzat modela comportaments i conductes personals i col·lectives perquè són la base del nostre imaginari social i col·lectiu".

Així doncs, el llenguatge és un instrument per a la creació de relacions interpersonals i socials, i per tant, per a la transmissió i el manteniment d'una cultura i d'un sistema

social. El procés de socialització, mitjançant el qual els éssers humans aprenem i interioritzem els valors vigents en la nostra societat, es duu a terme sobretot a través del llenguatge, ja que aquest és el vehicle per excel·lència de la comunicació humana.

Afegit a quelcom, el llenguatge que utilitzem reflecteix els aspectes que al llarg de la història han configurat la nostra tradició cultural. Un d'aquests elements és, sens dubte, la concepció de la realitat des de l'òptica del mascle, la qual cosa condueix a manifestacions discriminatòries respecte del sexe femení. La connotació d'inferioritat que es té de la figura femenina s'exposa en diversos estereotips lingüístics, dels quals tenim nombrosos exemples, com ara l'expressió de "sexe dèbil" per referir-se a les dones. També hi ha mots i expressions que adopten significats diferents si es fa referència a homes o a dones, però sempre amb connotacions negatives en referir-se a aquestes: *home alegre* (feliç) / *dona alegre* (de mala vida), *home públic* (polític) / *dona pública* (prostituta), etc. A més, una manifestació que mostra una concepció desfavorable de la dona la trobem als refranys populars. A continuació, tenim un exemple amb les dites populars:

Alzina i dona, de cent una de bona. Dones i ases, perdició de cases. Dona i alzina, de cent una de fina. La figa, com la dona, quan torç el coll és bona. Quatre filles i una mare, cinc diables per a un pare. Si estar mal vols a ton plaer, vés per mar o pren muller.

Malgrat això, és cert que mica en mica es comencen a notar canvis importants en la societat: l'establiment de drets per a les dones, que resultaven impensables fa uns anys; l'accés femení a la cultura i, en conseqüència, a llocs de treball tradicionalment reservats als homes; etc. Tot plegat provoca que la llengua hagi d'anar-se adaptant a la nova realitat, creant i donant validesa a formes inexistents o incorrectes fins fa poc (per exemple, s'ha admès el terme *advocada* -i no *advocat*- per designar una dona que exerceix aquest ofici). Ara bé, podem afirmar que la llengua està realment preparada per esdevenir el motor del canvi? És capaç de donar una resposta global al progrés social?

En aquest àmbit, podem distingir dos conceptes relacionats entre si: el sexisme social i el sexisme lingüístic. Mentre que el primer fa referència al pla de la realitat, el segon afecta al pla de la llengua. D'aquesta manera, parlar de sexisme lingüístic significa centrar-se en la "forma", i no en el "fons" del missatge comunicatiu. Com diu Garcia Meseguer (1994), una determinada situació de la realitat, sigui sexista o no, pot

expressar-se lingüísticament de manera sexista o no sexista: “Un hablante incurre en sexismo lingüístico cuando emite un mensaje que, debido a su forma (es decir, debido a las palabras escogidas o al modo de enhebrarlas) y no a su fondo, resulta discriminatorio por razón de sexo. Por el contrario, cuando la discriminación se debe al fondo del mensaje y no a su forma, se incurre en sexismo social. Una misma situación de la realidad, sexista o no, puede describirse con un mensaje sexista o no. Sexismo social y sexismo lingüístico están relacionados entre sí pero no deben identificarse”.

Dues concepcions davant la manifestació de sexisme lingüístic

Hem de dir sempre 'els nens i les nenes' o podem fer servir el genèric? En parlem amb lingüistes:

Els nens i les nenes. “És una expressió que s’ha fossilitzat i que, per tant, hem assimilat com a natural”, afirma la lingüista Carme Junyent, del departament de filologia catalana i lingüística general de la Universitat de Barcelona (UB). Ara bé, ni *els nens i les nenes*, ni tampoc *homes i dones* o *benvolguts i benvolgudes* són expressions naturals de la llengua, perquè en un mateix discurs qui ho distingeix cau en la incoherència, i no acaba fent concordar tots els adjectius entre masculins i femenins. Per reblar el clau, aquesta pràctica “va en contra de la gramàtica de la llengua” i també “de la igualtat de gèneres”, sosté Junyent.

La lingüista argumenta que distingir entre el masculí i el femení provoca desigualtat, perquè dins de l’expressió masculina i femenina no hi ha lloc per al col·lectiu LGBT (lesbianes, gais, bisexuals i transsexuals). “Si anem dient *homes i dones*, llavors no sempre els transsexuals hi tenen lloc”. En canvi, sosté, amb l’expressió *els homes* tots els col·lectius hi són inclosos.

A l’escola, quan les criatures són petites, poden no sentir-se identificades amb el genèric masculí plural, que en català inclou el gènere neutre. “Una mestra em va explicar un dia que quan deia a classe «Els nens que no hagin acabat els deures, que no surtin al pati», les nenes es quedaven assegudes igualment, haguessin fet o no els deures”, perquè no se sentien interpel·lades per la indicació. Si passa això, afirma Junyent, “és perquè l’escola està fent molta pressió amb l’expressió *els nens i les nenes*”.

L'origen de tot plegat, segons la lingüista, parteix de la idea que les llengües tenen la capacitat de canviar l'ésser o el cervell humans. "I no és així, perquè si hi ha discriminació a la societat entre gèneres és per culpa de les persones, i no de la llengua", argumenta Carme Junyent, que es defineix personalment com a feminista. Dit amb altres paraules, per molt que es digui *els nens i les nenes* o *els homes i les dones*, no s'aconseguirà l'equitat si la societat no s'ho creu de veritat.

Per la seva banda, Ruth Vilà, professora del departament de mètodes d'investigació i diagnòstic en educació de la UB, sosté que "el llenguatge no és innocent, ni neutral ni asèptic". "Les paraules transmeten idees, visualitzen representacions del món, formen el nostre alumnat en valors per a l'exercici de la ciutadania", afegeix. Així doncs, "parlar de llenguatge implica parlar de la construcció de pensaments, de la realitat que ens envolta, de persones i del món". "El llenguatge dona forma a les nostres identitats i conforma la nostra visió del món. El llenguatge genera efectes socials, i per tant és un mitjà que, al llarg de la història, ha ajudat a fer proliferar i a reproduir les relacions de poder dels homes sobre les dones".

Vilà afegeix que "el llenguatge actual és sexista", perquè està basat "en l'ocupació del masculí com a genèric, cosa que trenca qualsevol possibilitat d'arribar a una societat igualitària, i fomenta una visió social androcèntrica i patriarcal". Tot plegat "té unes conseqüències immediates, com la desigualtat de tracte", afirma.

El professor de llengua i didàctica de la llengua Joan Perera assenyala que, certament, la fórmula *els nens i les nenes* ha fet fortuna en l'àmbit educatiu, "com han fet fortuna en l'àmbit polític els desdoblaments d'aquesta mena (*treballadors i treballadores, catalans i catalanes*, etc.)", i afegeix que "res de semblant no ha passat en altres àmbits". Perera també creu que "el fet que tothom (o gairebé tothom) en l'àmbit educatiu i polític faci servir els dobles d'aquest tipus potser només indica que no s'han parat a pensar que el sexe i el gènere són coses diferents del gènere gramatical".

Dit això, el professor opina "que l'escola no ha de formar les criatures en la distinció entre homes i dones explícitament". Si es fa, si s'insisteix "a servir-se en tots els casos dels dobles del tipus *nens i nenes*, és a dir, formar-los contra les normes lingüístiques del català, només pot comportar que els infants deixin de considerar el gènere (gramatical) masculí com a genèric (que inclou, en casos de concordança, tant

elements masculins com femenins), amb la qual cosa deixarien de comprendre, per exemple, el sentit de títols com *Els catalans als camps nazis* de Montserrat Roig o *Els altres catalans* de Francesc Candel.

Finalment, el pedagog Xavier Ureta conclou que els dobles són “un debat ideològic més que lingüístic”. Així doncs, si hi ha mestres i pedagogs que s’inclinen per la fórmula *els nens i les nenes* és per qüestions ideològiques. Ureta, personalment, prefereix “el genèric masculí per un convenciment fonamentat en l’estudi de la sociolingüística, que té com un dels principis principals l’economia de la llengua”.

En resum, gràcies a l'article *Els nens i les nenes: usos lingüístics i sexisme*, extret d’una publicació de l’*Ara* (10/02/2018), s’hi pot detectar una clara distinció entre el parell de percepcions existents sobre l’assumpte en vigor. D’una banda, des d’un punt de vista gramatical, una diversitat de lingüistes argüeixen idees que s’oposen a l’ús del llenguatge inclusiu (com ara formes dobles) i defensen que aquesta proposta juga en contra de l’harmonia natural de la llengua i l’economia del llenguatge, provoca desigualtats i genera ambigüitats entre els conceptes de sexe i gènere (gramatical). Per aquest motiu, mitjançant l’ús del masculí com a genèric no s’incorre sexisme lingüístic, degut a que inclou tots els col·lectius. Aquesta visió reivindica la innocència del llenguatge. Gabriel Bibiloni (2009) manifesta que l’ús no sexista del llenguatge, cosa en principi desitjable, s’ha convertit en un gran despropòsit que afecta i desorienta col·lectius sensibles a les idees d’igualtat, en particular els ensenyants. Segons el filòleg, un exèrcit de militants s’ha aplicat intensament a la tasca i ha produït un arsenal de textos, recomanacions i tot tipus de catecismes, sovint involucrant algunes institucions, que, desorientades, s’han deixat arrossegar tristament per la torrentada. El resultat, però, no és cap canvi en les estructures lingüístiques essencials, perquè és impossible i perquè la majoria de la gent no segueix aquestes recomanacions. El resultat és només -a part de desorientació de molts i sentiment de culpabilitat d’alguns- la generalització d’uns usos emblemàtics -*els ciutadans i les ciutadanes*- i la producció d’uns textos, com alguns de naturalesa jurídica o administrativa, escrits en un llenguatge de laboratori, completament divorciat de la llengua real i natural. Per acabar, l’autor expressa el següent “la igualtat de les persones s’ha de treballar dia a dia en tots els àmbits de l’existència i la convivència, però no vindrà d’inventar ni d’imposar coactivament un llenguatge que, a més de mostrar-se inviable, pretén de substituir-ne un altre que, en els aspectes centrals de la qüestió, no té altre problema que haver estat víctima d’un malentès”.

D'altra banda, des d'un punt de vista social, alguns lingüistes al·leguen que el llenguatge actual és sexista perquè fomenta una visió androcèntrica i patriarcal del món en què vivim, de manera que no explicitar la figura femenina en el discurs col·labora en la reproducció de discriminacions per raó de sexe. És a dir, l'ús del masculí com a fals genèric genera construccions mentals errònies i reforça la universalitat de l'home com a centre de la humanitat. Així doncs, per contra, aquesta teoria sosté que el llenguatge no és innocent.

Ara bé, per al desenvolupament d'aquest estudi s'ha adquirit una perspectiva social, segons la qual s'hi exposarà el conjunt de manifestacions de sexisme lingüístic acompanyades d'altres mecanismes per tal d'evitar-lo.

En aquest àmbit, el projecte pràctic elaborat presentarà una forta influència per la ideologia que sosté Marina Subirats. Experta en educació en igualtat, Marina Subirats és catedràtica emèrita de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona i una de les referents del feminisme i la coeducació a Espanya durant les últimes tres dècades. Des dels anys 80 ha investigat l'evolució dels models socials que diferencien nens i nenes des del seu naixement i continuen durant la seva etapa escolar i el seu futur laboral. Com a experta en sociologia de l'educació ha publicat, entre altres llibres, *Forjar un home, modelar una dona i Coeducació, aposta per la llibertat*. "Un dels problemes que tenim a la nostra societat és l'androcentrisme, que destaca la figura masculina. La nova etapa consisteix en la desaparició dels gèneres i la construcció d'una cultura no androcèntrica, que valori per igual el que s'atribueix a homes i dones", proposa Subirats.

Així doncs, la sociòloga tracta el repte de la coeducació i educació en la igualtat, on destaca el paper fonamental de les escoles i les famílies per canviar el tradicional androcentrisme i crear models de societat on es tracti per igual a nens i nenes, fins i tot des del llenguatge. "El que no s'anomena no existeix. És fonamental nomenar les nenes també: alternar el llenguatge o utilitzar formes genèriques. Perquè les paraules no sobren ni són inútils", explica.

1.2.2 Androcentrisme i sexisme

Els arguments que sostenen el marc teòric de l'apartat anterior defensen que el llenguatge reflecteix els aspectes que al llarg de la història han configurat la nostra tradició cultural. D'aquesta afirmació se'n deriven dues idees que constituïran el punt de partida de l'estudi en qüestió: l'androcentrisme i el sexisme.

D'una banda, l'androcentrisme és el mecanisme que permet enfocar la realitat des d'una única perspectiva: la del sexe masculí. En una societat patriarcal es pren el masculí com a model a imitar. Aquest punt de vista silencia i invisibilitza el pensament, l'experiència i la representació de les dones. Per exemple, quan parlem de les edats de l'home fent referència a la evolució de tota la humanitat.

D'altra banda, el sexisme és l'actitud o el comportament exclouent i discriminatori respecte d'una persona per raó del seu sexe. És un tipus de prejudici que altera l'objectivitat i impedeix apreciar les persones pels seus mèrits. Es pot referir a tres actituds subtilment diferents: pensar que un sexe és superior a l'altre; creure que hi ha grans diferències entre homes i dones i per tant han d'estar reflectides en la manera de comportar-se en societat, com el llenguatge, les actituds sexuals o la llei; o tenir aversió a les dones (misogínia) o als homes (misàndria). El sexisme opera en societats patriarcal, les quals mantenen visions androcèntriques, i, ambdues característiques reforcen les percepcions que desvaloren o menyspreen les dones i afavoreixen les situacions de subordinació i explotació del sexe femení. Un exemple de sexisme és la diferència salarial entre homes i dones tot i dur a terme la mateixa feina.

El sexisme i l'androcentrisme es manifesten de diferents maneres a través del llenguatge, a partir de diversos mecanismes que cal detectar i eradicar. Podem prendre com a exemple la literatura medieval, una època en la qual la misogínia era un tòpic molt conreat, com ara Jaume Roig en l'obra *L'espill* o *Llibre de les dones*. En aquest text, l'autor exalta l'actitud cavalleresca i exagera la debilitat femenina.

2 Cap a una descripció de la realitat més igualitària

Deixant de banda el debat sobre la conveniència de l'ús del masculí amb valor genèric, és fàcil de constatar que molts textos actuals encara traspuen visions sexistes i androcèntriques, que cal evitar. Entenem per usos androcèntrics del llenguatge els que invisibilitzen o fan difícil imaginar en un sector determinat la presència o l'actuació de les dones. Entenem per usos sexistes els que menystenen o desvaloren un dels dos sexes. En aquesta guia intentarem doncs, desemmascarar alguns d'aquests usos i proposar-hi solucions. També descriurem algunes estratègies lingüístiques que la llengua mateixa ens ofereix per tenir alternatives a l'ús del masculí com a genèric. Sempre hem d'aprofitar les possibilitats que ens proporciona la llengua, que és flexible i s'adapta a l'evolució de la societat i a les necessitats comunicatives, sense allunyar gaire la redacció dels textos del llenguatge comú formal, és a dir, amb mesura i amb sentit comú, sense violentar la llengua ni caure en expressions forçades o artificioses. En definitiva, cal trobar les estratègies més idònies per a cada cas concret.

Així, els recursos que proposarem per evitar la discriminació sexista en l'àmbit lingüístic han de ser estudiats per a cada succés i no s'han d'aplicar mecànicament. Cal procurar, com dèiem abans, que en resulti un llenguatge natural tenint en compte el context, perquè no totes les propostes són adequades a tot arreu.

Al cap i a la fi, ja que el llenguatge modela comportaments i conductes personals i col·lectives, fer un ús inclusiu sempre serà un pas endavant per a la consecució de la igualtat, i per tant, per un món més just.

2.1 Detecció del sexisme lingüístic

La proposta de García Meseguer (1994) és una bona orientació per detectar sexisme en el llenguatge i, per tant, la prendrem com a base per al desenvolupament d'aquest estudi. L'autor proposa aplicar una regla que, segons ell, resulta pràcticament infal·libre: la regla d'inversió. Consisteix a canviar qualsevol paraula amb marca de sexe per la seva oposada i, a continuació, veure com queda la frase modificada (per exemple, en una frase canviaríem *home* per *dona*, i viceversa; *muller* per *marit*, i viceversa, etc.). Si el resultat de la nova frase no és estrany, inadequat o sorprenent,

considerarem que no hi ha sexisme en la primera. En el cas contrari, la frase original serà sexista.

Tot seguit, trobem diversos exemples que corroboren la regla d'inversió:

- Frase original: “Els **mallorquins** residents tenen descompte.”
- Fem la inversió: “Les **mallorquines** residents tenen descompte.”
- Frase original: “Els **homes** primitius aviat van aprendre a guarir als seus congèneres.”
- Fem la inversió: “Les **dones** primitives aviat van aprendre a guarir a les seves congèneres.”
- Frase original: “L’**home** va inventar la roda.”
- Fem la inversió: “La **dona** va inventar la roda.”

En aquests exemples, la frase resultant és estranya i, per tant, considerem la frase original sexista.

- Frase original: Au, afanya’t, que no tenim tot el dia, **dona!**
- Fem la inversió: Au, afanya’t, que no tenim tot el dia, **home!**

En canvi, en aquest altre exemple, la frase resultant no experimenta cap canvi estrany, inadequat o sorprenent. Per tant, considerem que en la frase original no hi ha sexisme.

Cal tenir en compte que hi ha altres propostes per detectar el sexisme en la llengua. Per exemple, Bengoechea (1999) proposa fer una crítica textual a través de tres àmbits:

- 1) Examinar el vocabulari, les metàfores i les combinacions lèxiques utilitzades per veure com es descriu dones i homes, en quin ordre apareixen, quins adjectius i adverbis s’hi associen, quins verbs expressen la seva activitat, quines imatges apareixen, etc.
- 2) Examinar el subjecte, l’agent i la transitivitat de l’oració: quan les dones són el subjecte?, quan apareixen com a receptors?

- 3) Examinar el discurs: a qui va dirigit?, quin és el subjecte implícit?, com es percep el missatge?, què s'accepta passivament?, etc.

Així doncs, per complementar l'execució de l'anàlisi, aquest projecte també s'ajustarà a l'últim plantejament exposat, de manera que estarà fonamentat en una examinació sòlida i precisa cap a la detecció de sexisme lingüístic.

2.2 Manifestacions del sexisme lingüístic

En aquest apartat, presentem una síntesi de la tipologia de casos de sexisme lingüístic. En cada cas, presentarem primer l'explicació corresponent i, a continuació, les frases o els paràgrafs que exposen la circumstància sexista en vigor. Per facilitar el recopilatori informatiu, hem agrupat els exemples en vuit àmbits: *el masculí genèric, el salt semàntic, les professions i ocupacions marcades, els duals aparents, l'ús arbitrari de l'ordre d'aparició, les asimetries en el tractament, l'ús innecessari de la paraula 'dona' i els gentilicis.*

2.2.1 El masculí genèric

Mercedes Bengoechea, manifesta que la idea d'un terme 'marcat' i un altre 'no marcat' va entrar fa dècades a l'argot gramatical. Així doncs, *La Nova Gramàtica de la Llengua Espanyola* estableix els conceptes de 'terme no marcat' i 'terme marcat' de la següent manera:

“El GÉNERO NO MARCADO en español es el masculino, y el GÉNERO MARCADO es el femenino. La expresión *no marcado* alude al miembro de una oposición binaria que puede abarcarla en su conjunto, lo que hace innecesario mencionar el término marcado. Cuando se hace referencia a sustantivos que designan seres animados, el masculino no solo se emplea para referirse a los individuos de sexo masculino, sino también para designar la clase que corresponde a todos los individuos de la especie, sin distinción de sexos. (...) Es habitual en las lenguas románicas, y también en las de otras familias lingüísticas, usar en plural los sustantivos de persona para designar todos los individuos de la clase o el grupo que se mencione, sean varones o mujeres. Así pues, el llamado USO GENÉRICO del masculino es consecuencia del carácter no marcado de este género (RAE y Asociación de Academias de la Lengua Española, 2009).”

Així doncs, en llengua castellana la categoria no marcada és la masculina. En llengua catalana succeeix exactament el mateix, és a dir, habitualment utilitzem les formes masculines -sobretot en plural- per designar col·lectius en què s'inclouen persones d'ambdós sexes. És el que es coneix per masculí genèric i, per tant, el masculí es considera la forma no marcada per designar un col·lectiu, de manera que una frase com *'els pares porten als seus fills a l'escola'* tant pot significar el conjunt de 'pares i fills' com el conjunt de 'pares i mares, fills i filles'. En canvi, el femení es considera la forma marcada i no pot expressar una col·lectivitat que englobi persones dels dos sexes; només pot fer referència a persones de sexe femení. Ara bé, cal tenir en compte que l'ús del genèric masculí condueix molt sovint a l'ocultació de la dona i, fins i tot, en alguns casos, pot comportar situacions d'ambigüitat semàntica provocada per la doble naturalesa del masculí: com a designador d'un conjunt de persones de sexe masculí, o com a genèric i, per tant, designador d'un conjunt de persones de tots dos sexes. Un altre exemple clar de com funciona aquest mecanisme és el fet que frases com ara *'en aquest departament hi ha professors de tots dos sexes'* tinguin sentit i siguin d'allò més naturals i, en canvi, frases com ara *'en aquest departament hi ha professores de tots dos sexes'* produeixin astorament i confusió.

Deia Joan Melià (*Diari de Balears*, 18/6/2008) que la llengua no és sexista sinó que la gramàtica és androcèntrica. I un cert feminisme, ha caigut de quatre potes en la trampa. És la gramàtica, és a dir, l'explicació del funcionament de la llengua, la que ens ha fornit una determinada concepció d'aquesta llengua, sovint a partir de coses tan senzilles com l'ús d'un terme o un altre. Segurament ara tot seria distint si al gènere no marcat li haguessin donat un nom diferent de *masculí*. Només l'acceptació i la reproducció mimètica i acrítica de la noció de *gènere masculí*, amb la negativa a acceptar el gènere dit així com el que realment és, pot fer dir el disbarat majúscul que la llengua, tal com és usada per la majoria de la gent, invisibilitza les dones.

No obstant això, aquest doble valor del gènere masculí, específic (referent als homes) i genèric (referent als homes i les dones), ha creat molts malentesos al llarg de la història, en general amb conseqüències greus per a les dones. Per aquest motiu, en la societat actual, moltes persones creuen que l'ús del masculí amb valor genèric oculta i/o exclou les dones.

Tot i que és verídic que aquesta circumstància es produeix perquè la llengua és un producte social i cultural que es transmet de generació en generació, és important

destacar que la llengua no és estàtica, sinó que evoluciona, canvia i s'adapta a les noves situacions.

Tanmateix, la llengua té un elevat valor simbòlic i, per tant, tot allò que no s'anomena no existeix: fer servir els genèrics masculins converteix en invisibles les accions i la presència femenina a la societat. I allò que pot ser correcte des del punt de vista gramatical es transforma en una incorrecció descriptiva, des d'una perspectiva social. Per aquest motiu, considerem necessari buscar alternatives a l'ús del genèric masculí que no amaguin la dona o la situïn en un pla d'inferioritat respecte de l'home, però procurant sempre respectar la naturalitat i harmonia de la llengua.

Vegem-ne, a continuació, un seguit d'exemples que manifesten aquesta tipologia de caràcter androcèntric:

- **Els professors** de matemàtiques acostumen a preparar exàmens complicats.
- **Els alumnes** no tenen cura del material escolar.
- **Els funcionaris** treballen per al sector públic.
- **Els becaris** reclamen unes condicions laborals més favorables.
- Aquesta informació serà proporcionada **pels directors**.
- **Els ciutadans** aniran a la festa major.
- **Tots** volen jugar a futbol.
- **Els usuaris** d'aquest servei han presentat una crítica constructiva.
- **Estimats pares**, us convoquem el pròxim dilluns 21 de desembre a la reunió de l'intercanvi a Londres, que tindrà lloc a l'auditori de l'escola.
- Sigueu **benvinguts** a la inauguració del restaurant.
- Molt **agraïts** per la vostra col·laboració.

2.2.2 El salt semàntic

En aquest apartat, prendrem com a base els fonaments teòrics i pràctics presents en el llibre *Lengua y género* de Mercedes Bengoechea. Aquest volum fa un recorregut per les línies més rellevants que han seguit les investigacions feministes que vinculen la llengua i el gènere, des dels seus començaments estructuralistes en els anys setanta, fins a les últimes tendències *queer*. A més, dóna resposta a les principals qüestions plantejades en aquestes investigacions: com estan representades les dones i els homes en el llenguatge, en quins discursos s'assenta l'asimetria de gènere, com es construeixen la masculinitat i la feminitat en la interacció, com es subverteix el mandat heterosexual o com es recrea la ideologia de gènere. L'experta en sociolingüística, afirma que els freqüents exemples de realitzacions per part d'homes en què l'expectativa que el terme masculí sigui suposadament genèric o incloent queda trencada per l'aparició d'un femení que exclou les dones de l'àmbit referencial d'aquell, com el conjunt de casos que apareixen a continuació, procedents de "periódicos nacionales". Els masculins presumptament genèrics s'han marcat en cursiva. La generalitat es trenca en les frases posteriors, bé per l'aparició d'un femení que exclou les dones del genèric, o bé per la referència a "solo hombres":

- "SELECTIVIDAD". *Miles de muchachos* se están jugando en estos momentos su futuro. Sin haber hecho la mili siquiera, sin dejar de jugar a las chapas aún muchos de ellos, los resultados que obtengan en el examen de selectividad decidirán si van a ser el día de mañana aquello a lo que les inclina su vocación. *Miles de muchachos* cuya vocación por la medicina han demostrado desde su más tierna infancia, pues siempre estaban estudiando anatomía con las amiguitas de su hermana (...).
- Éramos muy jóvenes cuando creíamos que la injusticia de este mundo la iban a remediar (...) la paloma de Picasso (...). No hay que avergonzarse por haber creído que un día *todos los hombres seríamos iguales*. Esta utopía coincidió con un tiempo feliz en que también teníamos a bellas muchachas en brazos.
- El IVA ha caído sobre *los intelectuales* como una maldición terrible y confusa (...) Menos mal que generalmente suelen tener a su lado sufridas y valientes compañeras que les llevan las cuentas.

En relació amb el seguit de plantejaments anteriors, s'incorre en salt semàntic quan s'utilitza genèricament el masculí per referir-se a un conjunt d'homes i dones i, en el

mateix context, més endavant es veu que el seu valor era específic. La conseqüència deriva en l'exclusió femenina. N'hi ha nombrosos exemples:

- *Els alumnes de la universitat de Barcelona utilitzen les sales d'estudi i, en el cas de les noies, les biblioteques.*
- *L'Alcorà dicta normes per als creients; poden tenir fins a quatre esposes.*
- *Tot el poble va baixar al riu a rebre'ls, quedant-se en el llogaret només les dones i els xiquets.*
- *El 20% dels catalans consumeix una quantitat excessiva de greixos, a diferència de les dones que cuiden més la seva alimentació.*

El salt semàntic és un tret d'androcentrisme, perquè pressuposa que qui escriu el text s'ha oblidat que les dones també poden ser protagonistes de l'esdeveniment i receptores del missatge.

2.2.3 Professions i ocupacions marcades

Per què associem la modista amb una figura femenina i l'afilador amb una de masculina? Per què ens estranya veure una bombera, una generala o una soldada i un llevador o un educador d'escola bressol? Tot plegat ve donat pels estereotips que arrossega la segregació ocupacional per raó de sexe, uns murs molt assentats a la nostra societat i difícils d'enderrocar.

Per tal d'assolir una societat igualitària, resulta imprescindible no reproduir patrons conservadors quan ens referim a professions o ocupacions que històricament han desenvolupat de manera predominant persones d'un dels dos sexes. Evitar feminitzar determinades ocupacions i masculinitzar-ne d'altres. Ni són només les dones les que s'ocupen de tasques assistencials, com la infermeria, la cura de les criatures i les persones grans o les feines domèstiques, ni les professions de caràcter tècnic, com l'enginyeria o la mecànica, són exclusives dels homes.

Homes i dones fa anys que conviuen en un mercat de treball comú i gairebé gaudeixen dels mateixos drets. Els grans avenços, però, s'han produït bàsicament en clau femenina. La dona ha pogut assolir càrrecs de major responsabilitat i les noves generacions d'homes han après a acceptar l'autoritat d'una directiva. Tot i això, la

segregació per sexe en determinades feines encara existeix i es troba condicionada pels arquetips tradicionals. Les actuacions dels governs, les escoles i les famílies determinaran si, en un futur, encara diferenciarem les professions per raons de sexe.

Vegem-ne, a continuació, una diversitat de casos per exemplificar aquest succés:

- ***Els metges i les infermeres protesten per la retallada de sous.***
- ***Els pilots i les hostesses han sortit indemnes de l'accident.***
- ***A la nit, a les oficines només hi ha dones de fer feines.***

La masculinització o no-feminització de professions

L'accés de la dona a determinats càrrecs i oficis exercits tradicionalment per homes provoca necessàriament canvis en els termes de designació d'aquestes professions.

Cal tenir en compte que l'Institut d'Estudis Catalans a l'última edició del diccionari ja admet la feminització de molts termes referits a càrrecs, professions i oficis que abans només tenien gènere masculí. La llengua ha acollit marques de gènere en els noms que anomenen ocupacions o activitats exercides per dones des de temps relativament recents. Sabem que a moltes persones "els sonen malament", però també sabem que el fet que una paraula soni bé o malament no és en sí un criteri lingüístic. Per tant, podem afirmar que hi ha casos en què la llengua s'ha adaptat fàcilment a la nova situació; per exemple, aquells en què ja existia un terme femení per designar un càrrec o una professió, encara que amb un valor semàntic diferent. És el cas, per exemple, d'*alcaldessa*, que ha passat de significar 'l'esposa de l'alcalde' a anomenar 'la dona que exerceix el càrrec d'alcalde'. S'ha produït, doncs, un canvi de significat d'una paraula amb una important tradició d'ús.

Hi ha altres circumstàncies en què aquesta adaptació també es produeix fàcilment: en noms com 'ministre-ministra', 'enginyer-enginyera', 'conseller-consellera', 'president-presidenta', 'mestre-mestra', etc. en què, seguint les normes de derivació, només cal afegir o canviar l'última lletra del mot masculí per la del femení.

Ara bé, hi ha altres situacions en què resulta més complicat que tingui lloc aquesta adaptació, degut a diversos motius: ja sigui perquè es tracta de professions encara poc permeables a la introducció de les dones (per exemple, és estrany sentir una *pilota d'aviació* o *fiscal*); ja sigui perquè s'usa encara el terme masculí per designar la

professió, independentment de si qui l'exerceix és un home o una dona (per exemple, 'aquesta és *la metge* que em va visitar' o 'aquest és *el metge* que em va visitar').

Cal dir que també es produeix, encara que de manera molt més anecdòtica, el fet invers: algunes professions tradicionalment desenvolupades per dones es consignen en femení. Per exemple: *les dones de la neteja*, *les infermeres*, etc. Però també hi ha homes que es dediquen a la neteja, de manera que és més adequat dir *el personal de la neteja*; o bé, qui no ha sentit mai una frase com: 'els metges i les infermeres d'aquest hospital són molt atents', com si no hi hagués *metgesses* ni *infermers*. En aquest àmbit, és curiós que quan la professió era tradicionalment femenina i ara la duen a terme també homes, sovint li canviïn el nom. Per exemple: el masculí d'*hostessa* no és *hostesso*, sinó *auxiliar de vol*, o el de *secretària*, que és *administratiu*.

No feminitzar les professions, a més de produir confusió, és una manera de barrar el pas a la identificació de les noies cap a altres camins professionals. El català és una llengua de gènere i no hi ha cap obstacle que impedeixi crear i utilitzar noves formes femenines per a càrrecs i oficis. D'aquesta manera, la llengua s'ha d'adaptar a la nova situació social, malgrat que això signifiqui, en alguna ocasió, començar a introduir i usar mots no reconeguts encara per la normativa. Els que triomfin, els que majoritàriament es facin servir, són aquells que es quedaran i estaran vius en el cabal lèxic de la llengua; la resta caurà pel seu propi pes en l'evolució del català. És qüestió de temps i d'ús lingüístic de la comunitat que aquestes denominacions es facin servir amb normalitat.

2.2.4 Duals aparents

Per tradició històrica, la llengua incorpora un seguit d'expressions que reflecteixen els papers diferents que homes i dones desenvolupaven a la societat i que, malgrat anomenar-se de la mateixa manera, tenen un significat diferent segons el sexe al qual s'apliquen. D'aquesta manera, l'empitjorament semàntic pot ser indicatiu d'un canvi social produït històricament per diversos factors. Stephen Ullmann (1962) va formular la hipòtesi que qualsevol paraula és susceptible d'adquirir un significat negatiu si s'associa amb un concepte "contaminat" (com ara *dona*), si s'empra com a eufemisme o si hi ha prejudicis cap al concepte significat per la paraula. Així, un *home públic* i una *dona pública*, un *qualsevol* i una *qualsevol*, un *clàssic* i una *clàssica*, reflecteixen

situacions ben distintes, generalment determinades per valors desfavorables envers el sexe femení que sovint ressalten una sexualitat promíscua.

Vegem-ne com posa de manifest l'última edició del *DIEC* (2007) aquesta circumstància:

dona pública. 9 [LC] Prostituta.

home públic. m. Polític.

governant. adj. i m. i f. [PO] [LC] Que governa, especialment que té la direcció política d'un estat.

governanta. 1 f. [LC] [PR] [HO] Majordoma. // 2 f. [PR] [HO] Supervisora d'hotel.

amo. 1 m. [LC] Home que té el domini d'alguna cosa. // 3 m. [LC] Home que té algú sota el seu domini o al seu servei. // 4 m. [LC] Cap de casa.

ama. 1 f. [LC] Mestressa. // 2 f. [LC] Criada principal d'una casa. // 3 f. [LC] Dida.

En relació amb aquest tràfec, a continuació apareixen algunes asimetries lèxiques que reflecteix el *DRAE* (1998), en l'ordre d'aparició del Diccionari:

comadrona. 1. f. Partera.

comadrón. 1. m. Cirujano que asiste a la mujer en el acto del parto.

partero, ra. 1. m. y f. Persona con títulos legales que asiste a la parturienta. // 2. f. Mujer que, sin tener estudios o titulación, ayuda o asiste a la parturienta.

cortesano (...) // m. Palaciego que servía al rey en la corte.

dama cortesana. Ramera de calidad.

sargenta. (...) 3. f. Mujer del sargento. 4. Mujer corpulenta, hombruna y de dura condición.

sargento. 1. m. Individuo de la clase de tropa, que tiene empleo superior al de cabo, y, que bajo la inmediata dependencia de los oficiales, cuida del orden, administración y disciplina de una compañía o parte de ella.

Pel que fa al succés exposat, Mercedes Bengoechea manifesta el següent: "La asimetría semántica parece ser un rasgo distintivo de la representación verbal de

hombres y mujeres en las lenguas, al producirse con una cierta frecuencia una serie de fenómenos verbales que aminoran, degradan o sexualizan a las mujeres. Además de la violencia y el desprecio hacia las mujeres que esconden muchos de los refranes y los insultos, son bien conocidos los pares de palabras en masculino y femenino, en teoría simétricas, pero en las que el femenino ha adquirido valores negativos o peyorativos (*gobernante/gobernanta*) que frecuentemente resaltan una supuesta sexualidad promiscua o mercenaria: *zorro/zorra*, *aventurero/aventurera*, *entretenido/entretenida*, *bribón/bribona*, etc. Estos pares de palabras fueron bautizados como “duales aparentes” por García Meseguer en 1977.

En todo caso, lo que parece innegable es que la difusión de los trabajos de los estudios de lengua y género y las propuestas feministas de uso no sexista del lenguaje han tenido como consecuencia cambios en las formas de representación de las mujeres. Pero también ha cambiado la forma con la que se articula el sexismo en nuevas estrategias de contrarresistencia hegemónica. El siguiente titular de prensa de un diario nacional ilustra perfectamente cómo el cambio verbal no asegura la modificación de actitudes hacia las mujeres. Obsérvese cómo en él se recupera el femenino de *gobernante* para el ámbito de la política (y no de la limpieza de un hotel), lo que aparentemente confirmaría el fin del dual aparente. Aunque designe la lideresa de un partido político, no es para significar “que gobierna” (definición del *DRAE* de *gobernante*): la nueva denotación es ‘déspota’, o, como más adelante el texto pone de manifiesto, una mujer con un con “un comportamiento dominante, exigente y altivo”:

Rosa Díez, la “gobernanta” de Asturias. No dudó en eclipsar al diputado de su partido en Asturias para protagonizar ella el pacto que dará un nuevo Gobierno al Principado. “Ahí no te metas”, le ordenó en medio de la rueda de prensa ante las preguntas incómodas. (...) un comportamiento dominante, exigente y altivo (ABC.es, 18/05/2012).

Según demuestra este caso, la reivindicación de la recuperación de la dignidad perdida para aquellos sustantivos cuyo significado había adquirido tintes peyorativos no siempre tiene frutos positivos.”

Així doncs, podem assegurar que aquest és un tret clar de sexisme lingüístic, el qual consisteix en alterar el significat d'una mateixa arrel lèxica quan se li afegeix el morfema de gènere i produir, en conseqüència, conceptes diferents.

2.2.5 L'ús arbitrari de l'ordre d'aparició

Aquesta manifestació de sexisme lingüístic consisteix en no respectar l'ordre alfabètic o de jerarquia professional en una enumeració de persones d'ambdós sexes, prioritzant els individus de sexe masculí. Prenem com a exemple la següent frase: *'El Sr. Lázaro i la Sra. Gómez van presidir la reunió'*, en lloc de *'La Sra. Gómez i el Sr. Lázaro van presidir la reunió'*.

2.2.6 Asimetries en el tractament

Aquesta altra tipologia de sexisme lingüístic es basa en fer diferències en el tractament de persones que tenen una mateixa jerarquia en funció del sexe. Així es manifesta a les següent frases: *'El senyor Gómez i la senyoreta Lázaro'* o bé *'El senyor Gómez i la seva esposa'* en lloc de *'El senyor Gómez i la senyora Lázaro'*.

2.2.7 L'ús innecessari de la paraula 'dona'

Aquesta situació té lloc en utilitzar el substantiu genèric 'dona' acompanyat d'una altra qualitat que redunda en la seva condició sexuada. Per exemple: *'El 51,78% dels metges són dones'* en lloc de *'El 51,71% són metgesses'*; o bé *'Les dones treballadores'* en lloc de *'Les treballadores'*.

Afegit a quelcom, és dubtós que s'utilitzi freqüentment la forma masculina per fer referència a dones en certes ocupacions a causa que "sempre hi ha hagut homes en la professió". Per exemple, si l'expressió 'dona advocat' pogués tenir el seu origen simplement en què l'espai semàntic de la professió està ocupat per qui ha monopolitzat la professió, la regla inversa també s'hauria aplicat, i la veritat és que el contrari no s'ha produït. Mai s'ha masculinitzat un terme femení amb 'home': *home modista**, *home mestressa de casa**, *home hostessa**, *home llevadora**. Tampoc s'ha dit *home netejadora**, *home infermera** ni *home mestressa de casa**. Les raons, doncs, han de ser diferents. La qual cosa torna a posar sobre la taula la qüestió de l'androcentrisme.

2.2.8 Gentilicis

És molt freqüent utilitzar els gentilicis en masculí tot fent referència al conjunt d'habitants -homes i dones- d'un país, d'una ciutat, etc. Malgrat que és un tret força característic del sexisme lingüístic (inclòs en la tipologia del genèric masculí), resulta molt senzill evitar-lo utilitzant construccions o termes que englobin persones d'ambdós sexes. Per exemple, en lloc de *'els catalans'* podem dir, segons el context: *'els catalans i les catalanes'*, *'el poble català'*, *'la nació catalana'*, *'Catalunya'*, etc.

2.3 Mecanismes per evitar el sexisme lingüístic

Avui dia, una de les lents que adoptem per mirar i repensar qui som i com ens relacionem és la perspectiva de gènere. Estem repensant el món tenint en compte els mil aspectes en què les dones i els homes l'habitarem de manera diferent. Què veiem a través de la lent de la perspectiva de gènere? Que la igualtat efectiva -la igualtat en els fets del món-entre dones i homes està encara per construir.

Malgrat els avenços socials que han tingut lloc en relació amb la consecució de la igualtat d'oportunitats, la llengua i els discursos audiovisuals continuen incorporant elements que invisibilitzen les dones o bé que contribueixen al manteniment dels estereotips i dels rols de gènere tradicionals.

Entre les eines més eficaces i menys costoses per avançar en la construcció de la igualtat hi ha el llenguatge i la comunicació. Són eines que fem servir cada dia, que coneixem, que tenim sempre al nostre abast. Si interioritzem la perspectiva de gènere, l'ús de formes més inclusives del llenguatge i de la comunicació esdevé més espontani, i això és important, perquè no volem atemptar contra la llengua.

Així doncs, aquesta guia fa una aposta clara: visibilitzar les dones en el llenguatge no vol dir construir textos repetitius o crear discursos parodiabls plens de dobles de gènere. Sabem que, per aconseguir el nostre objectiu, que és avançar en la igualtat, no n'hi ha prou amb fer canvis formals en la llengua, amb introduir modificacions en el nostre codi.

L'important és el que es comunica mitjançant el codi, però tal i com ho expressa la *Guía para una comunicación más inclusiva* ('Prodigioso Volcán', 2019) més enllà del codi es tracta que:

- escoltem a les dones com escoltem els homes,
- il·lustrem els nostres textos i discursos amb exemples i imatges de dones que fan coses profitoses,
- segreguem les dades que fem servir per gènere si és rellevant fer-ho,
- i, sobretot, no contribuïm a reforçar imatges estereotipades de dones i d'homes.

En aquesta guia es proposen recursos de llenguatge inclusiu i clar³. Utilitzem-los de manera reflexiva: les formes que triem han de ser sempre les més adequades a la situació comunicativa, al tipus de text o de discurs que estem produint, a l'acció comunicativa concreta que realitzem en cada part d'aquest text o discurs. A més, en aquest document s'insisteix a no abusar de determinats recursos (la paraula *persona*, segons quins mots col·lectius, formes dobles, etc.), s'indiquen límits i es fan remarques per evitar que es facin servir solucions concretes d'una manera mecànica, i, al mateix temps, es reivindica l'ús de formes dobles per precisar o emfasitzar la referència a homes i dones dins del text, com s'ha fet sempre. Es busca, per tant, l'equilibri entre genuïnitat, respecte i claredat en la comunicació.

Tot i que la norma de la llengua catalana diu que "el masculí és el gènere no marcat, sobretot si s'usa en plural, el que vol dir que inclou a les persones de tots dos sexes", l'ús del masculí universal produeix imatges mentals masculines. Les dones aprenen a no ser nomenades.

En aquest àmbit, hi ha nombroses guies i manuals de llenguatge inclusiu impulsades per altres mitjans, marques o institucions. Cal recordar que el llenguatge és una eina de comunicació, no només de visibilització, raó per la qual s'ha d'utilitzar de la forma més clara i senzilla possible.

³ Manuals de referència:

- Departament de Cultura, Direcció General de Política Lingüística (2011). *Guia d'usos no sexistes de la llengua en els textos de l'Administració de la Generalitat de Catalunya*.
- Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (2019). "Perspectiva de gènere: recursos lingüístics", *Llibre d'estil de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals*.

2.3.1 Formes concretes

Quan un text fa referència a una persona determinada, o a un grup de persones del mateix sexe, s'ha d'adaptar el discurs al gènere que correspon. Vegem-ne diversos exemples presents en documents tancats o personalitzats:

Alba Casas, arquitecta tècnica

Marina Gómez, tinenta d'alcaldia

Judith Portillo, directora

2.3.2 Formes genèriques

Quan les persones a què fem referència en un text són indeterminades, o quan sabem que poden ser dones i homes, és convenient que, sempre que sigui possible, fem servir formes genèriques que ens permetin evitar qualsevol marca de gènere gramatical en la redacció i, per tant, qualsevol especificació de sexe.

- *professorat*
- *comunitat*
- *personal sanitari*
- *equip de direcció*

El gènere gramatical dels mots genèrics pot ser femení o masculí, i aquest fet no té cap relació amb la marca de gènere gramatical a què fèiem referència en el paràgraf anterior.

- *la ciutadania* (femení)
- *l'alumnat* (masculí)

S'entén que l'ús dels substantius genèrics i abstractes és una alternativa més que, emprada juntament amb altres recursos, és vàlida i contribueix a construir un discurs més plural. Quan fem servir termes genèrics, alhora que obtenim una expressió més equitativa, estalviem els inconvenients i el recàrrec que implica el procediment d'esmentar la forma masculina i la femenina.

Mots col·lectius

Podem fer servir noms col·lectius, sobretot si no hi ha imatges que complementin la narració⁴.

<i>En lloc de:</i>	<i>Proposem:</i>
La direcció i els treballadors han arribat a un acord.	La direcció i la plantilla han arribat a un acord.
Els pares dels alumnes i els directors de l'escola resolen el conflicte.	Les famílies de l'alumnat i la direcció de l'escola resolen el conflicte.

Noms d'oficis, professions, càrrecs i titulacions

Cal promoure uns usos lingüístics que incloguin homes i dones, sobretot en les referències genèriques a professions, oficis, càrrecs o funcions.

<i>En lloc de:</i>	<i>Proposem:</i>
Els mestres d'educació infantil demanen millores salarials.	El col·lectiu de mestres d'educació infantil demana millores salarials.
Complement retributiu per al docent .	Complement retributiu per a la docència .
La candidatura a president .	La candidatura a la presidència .

⁴ Per a més aprofundiment, consulteu l'Annex 2.

Si el nom té doble forma, fem servir la femenina quan l'apliquem a una dona, i no la masculina:

- *enginyera*
- *síndica de greuges*
- *tinenta d'alcaldia*

Quan hi ha una única forma per al masculí i per al femení, l'article és l'element diferenciador:

- *el / la cap*
- *el / la fiscal*
- *el / la gerent*

Expressions despersonalitzades

En general, cal donar preferència als recursos que no comporten l'ús de formes dobles, com per exemple les expressions despersonalitzades⁵.

<i>En lloc de:</i>	<i>Proposem:</i>
Col·laboradors:	Amb la col·laboració de:
Redactors:	Redactat per:
Nascut/uda a:	Lloc de naixement:
El/la sol·licitant:	Cognoms i nom:
Domiciliat/ada a:	Domicili:

⁵ Per a més aprofundiment, consulteu l'Annex 2.

Les paraules *persona* i *part*

Tal i com hem esmentat prèviament, cal donar preferència als recursos que no comporten l'ús de formes dobles. Per exemple, podem recórrer a mots epicens com ara *persona* i *part*⁶.

<i>En lloc de:</i>	<i>Proposem:</i>
L' interessat pot emplenar la sol·licitud.	La persona interessada pot emplenar la sol·licitud.
Firma del sol·licitant .	Firma de la persona sol·licitant .
Declaració subscripta pel representant legal de l'empresa .	Declaració subscripta per la persona que representa legalment l'empresa .
...amb indicació del beneficiariamb indicació de la persona o entitat beneficiària .
El o la demandant ha de presentar l'escrit de demanda.	La part demandant ha de presentar l'escrit de demanda.
L'actor o actora pot interposar un recurs contenciós administratiu...	La part actora pot interposar un recurs contenciós administratiu...

Altres recursos:

Adjectius

L'ús d'un adjectiu en comptes del substantiu pot ser una alternativa per evitar el masculí singular.

⁶ Per a més aprofundiment, consulteu l'Annex 2.

<i>En lloc de:</i>	<i>Proposem:</i>
Cal un informe del metge per sol·licitar l'ajut.	Cal un informe mèdic per sol·licitar l'ajut.
En la defensa dels drets de l'home ...	En la defensa dels drets humans ...

Frases, perífrasis i relatius

Per afavorir la llegibilitat i la claredat expressiva, es poden fer petites modificacions en la redacció, com ara expressions impersonals, canvis sintàctics... En aquest apartat, també hi podem apreciar un parell d'enunciats llevats d'un capítol de sexisme lingüístic: l'ús del masculí genèric.

<i>En lloc de:</i>	<i>Proposem:</i>
Els usuaris d'aquest servei han presentat una crítica constructiva.	Qui utilitza aquest servei ha presentat una crítica constructiva.
Sigueu benvinguts a la inauguració del restaurant.	Us donem la benvinguda a la inauguració del restaurant.
Les sol·licituds que els interessats i les interessades presentin davant del Registre d'Empreses Acreditades de Catalunya...	Les sol·licituds que es presentin davant del Registre d'Empreses Acreditades de Catalunya...
Dades del signant de l'informe.	Dades de qui signa l'informe.
Molt agraïts per la vostra col·laboració.	Us agraïm la vostra col·laboració.
Tots els membres del consell poden sol·licitar...	Qualsevol membre del consell pot sol·licitar...
El que sol·liciti l'ajuda econòmica...	Qui sol·liciti l'ajuda econòmica...

Tractament de vós

En l'ús d'aquest tractament, que predomina en textos circulars, cartes, correus electrònics, etc., de destinatari múltiple o indeterminat, no apareixen gaires marques de masculí o femení i, per tant, permet fer servir un llenguatge igualitari sense l'enfarfegament que suposa l'ús de formes dobles.

<i>En lloc de:</i>	<i>Proposem:</i>
Ei/la saludem cordialment.	Us saludem cordialment.
Li escric per informar- lo/la .	Us escric per informar- vos .

Ometre el subjecte en alguns casos

<i>En lloc de:</i>	<i>Proposem:</i>
Els interessats poden enviar el seu currículum a	Poden enviar el seu currículum a
L'afectat podrà reclamar en	Es podrà reclamar en
L'usuari tindrà en compte que	Cal tenir en compte que

2.3.3 Formes dobles

Quan les exigències del text o la manca d'una paraula o expressió que defineixi allò que volem expressar no ens permeten fer servir formes genèriques, podem optar per fer servir la forma femenina i la masculina. Aquest procediment també és adequat si volem incloure explícitament la referència a dones i homes dins d'un text.

- *Les candidates i els candidats han de presentar el seu programa abans del 3 de desembre.*
- *Els candidats i les candidates han de presentar el seu programa abans del 3 de desembre.*

La referència a tots dos sexes es pot fer de dues maneres: amb les formes senceres i amb les formes abreujades⁷.

<i>En lloc de:</i>	<i>Proposem:</i>
Subscriptor	<ul style="list-style-type: none">- Subscriptora o subscriptor- Subscriptor o subscriptora- Subscriptor/a
Treballadors	<ul style="list-style-type: none">- Treballadores i treballadors- Treballadors i treballadores- Treballadors/ores

Formes dobles senceres

Cal promoure uns usos lingüístics que permetin fer visibles les dones en les referències genèriques a professions, oficis, càrrecs o funcions, particularment en singular. Fixem-nos en els següents casos que ho exemplifiquen:

- *Cal cobrir una vacant de **tècnic o tècnica** de prevenció i salut laboral.*
- *Sempre que no es tracti d'una urgència, demaneu hora amb antelació per al vostre **metge o metgessa** del CAP.*

Cal tenir en compte que quan s'utilitza una forma doble com a subjecte compost, el verb es manté en singular⁸.

⁷ Vegeu l'Annex 3 per a més aprofundiment.

⁸ Vegeu l'Annex 3 per a més aprofundiment.

<i>Incorrecte</i>	<i>Correcte</i>
El director o directora signen la sol·licitud.	El director o directora signa la sol·licitud.
El secretari o la secretària han de trametre l'ordre del dia.	El secretari o la secretària ha de trametre l'ordre del dia.

Formes dobles abreujades

L'ús de formes dobles abreujades només és adequat en textos breus i esquemàtics (impresos, notes, llistes, taules o gràfics, anuncis de feina, etc.). En textos llargs no es recomana l'ús de formes dobles abreujades amb barra perquè dificulta la redacció i entrebanca considerablement la lectura⁹.

- *Nom i càrrec del director/a.*
- *Tècnic/a superior, A-21, per a la Secretaria Tècnica del Servei d'Ocupació de Catalunya.*

2.3.4 Altres recursos de redacció inclusiva

La arrova, la ics, la e: generen més problemes dels que resolen

En ocasions, s'ha proposat com a possible alternativa per no fer servir sempre les desinències del gènere masculí substituir aquestes per altres "més neutres". Algunes propostes empen la @, la 'x' i fins i tot la vocal 'e'.

És un recurs més propi de lemes i de pancartes, en les que visualment pot resultar gràfic.

El fet que la @ o la 'x' serveixin precisament per no marcar ni un gènere ni un altre de forma expressa ha fet que alguns col·lectius LGTBI facin servir aquestes opcions per referir-se a aquelles persones que no se senten identificades amb cap sexe.

⁹ Vegeu l'Annex 3 per a més aprofundiment.

En la comunicació digital, aquest ús afegeix una dificultat: les màquines interpreten la @ com un símbol per referir-se a una adreça de correu electrònic o d'una menció a les xarxes socials, el que pot comportar errors greus.

No es recomana emprar aquests recursos en textos redactats perquè a més, presenten el problema de l'impossible pronunciació de les paraules resultants. Això s'agreuja en el cas de la comunicació per a persones amb discapacitat visual, que utilitzen sistemes automatitzats de transcripció auditiva de textos.

El femení genèric: un pols a la gramàtica

Segons la norma, el masculí és genèric, és a dir, és un gènere no marcat. Els substantius masculins no només es fan servir per referir-se als individus d'aquest sexe, sinó també, en els contextos apropiats, per designar la classe que correspon a tots els individus de l'espècie sense distinció de sexes.

Per això, 'els alumnes' seria l'única forma correcta per referir-se a un grup mixt, tot i que el nombre d'alumnes noies sigui superior al d'alumnes nois.

No obstant això, hi ha veus que reclamen que l'ocupació sistemàtica del masculí invisibilitza les dones i en determinats contextos, alguns parlants fan ja un ús esporàdic del femení genèric: si es parla davant d'un auditori amb una majoria de dones, apelen a ell en femení, fent d'aquest gènere el no marcat; però aquesta proposta té el problema que pot acabar per obligar a l'orador a portar un recompte del nombre exacte dels homes i dones presents, i no sembla una solució molt pràctica.

No fa molt, els mitjans es feien ressò de les paraules de l'entrenador de la selecció femenina de bàsquet. El seu «vam jugar contentes, vam jugar tranquil·les» causaven sorpresa en els mitjans: un home s'inclou en un femení genèric en una mostra de parla tan espontània com la d'un seleccionador parlant a les seves jugadores. Preguntat per aquest femení, responia amb una lògica que per a ell era aclaparadora: «Però si són tot dones i l'únic home sóc jo, que ni tan sols jugo!».

Quan la majoria dels parlants en el seu dia a dia, amb naturalitat, entenguin que el femení és més adequat que el masculí en algunes situacions i ho facin servir així, estarem davant d'un fenomen majoritari i llavors la Gramàtica acadèmica previsiblement registrarà que el masculí ja no és l'única forma correcta per referir-se a un grup mixt.

2.3.5 Professions i ocupacions marcades

Tal i com s'expressa en el capítol de sexisme lingüístic, cal evitar feminitzar determinades ocupacions i masculinitzar-ne d'altres.

<i>En lloc de:</i>	<i>Proposem:</i>
Els metges i les infermeres protesten per la retallada de sous.	El personal mèdic i d'infermeria protesta per la retallada de sous. El personal sanitari protesta per la retallada de sous.
Els pilots i les hostesses han sortit indemnes de l'accident.	El personal de vol ha sortit indemne de l'accident. Els membres de la tripulació han sortit indemnes de l'accident. La tripulació ha sortit indemne de l'accident.
A la nit, a les oficines només hi ha dones de fer feines .	A la nit, a les oficines només hi ha personal de neteja .

2.3.6 L'ordre dels termes

Quan ens referim explícitament als dos sexes tant podem començar pel masculí com pel femení. Alternem les dues possibilitats, és a dir, l'ordre de presentació, no anteposem sistemàticament el gènere masculí al femení:

- *Alguns estudis mostren que **les noies i els nois** tenen un rendiment escolar diferent.*
- *Alguns estudis mostren que **els nois i les noies** tenen un rendiment escolar diferent.*

2.3.7 Tractament homogeni

Dins de la seva categoria donem el mateix tractament als dos sexes. En un mateix context, no podem tractar la dona amb familiaritat i l'home amb formalitat, ni tampoc a la inversa.

<i>En lloc de:</i>	<i>Proposem:</i>
Rajoy i Espe donen suport a la rebel·lió de l'IVA.	Rajoy i Aguirre donen suport a la rebel·lió de l'IVA.
Aquest matí s'han reunit la Merkel i Donald Trump.	Aquest matí s'han reunit Angela Merkel i Donald Trump
La Pantoja declararà davant del jutge.	Isabel Pantoja declararà davant del jutge.
La consellera de Sanitat és llicenciada en Medicina i té un màster en Administració d'Empreses. Està casada i té tres fills. El conseller d'Ensenyament és doctor en Pedagogia i té una llarga experiència en educació especial.	La consellera de Sanitat és llicenciada en Medicina i té un màster en Administració d'Empreses. (Està casada i té tres fills). El conseller d'Ensenyament és doctor en Pedagogia i té una llarga experiència en educació especial. (Està casat i té un fill).

En la redacció de continguts cal evitar els comentaris sexistes i discriminatoris. No identificar de manera general i exclusiva un o altre sexe amb determinats atributs, com els mèrits professionals en el cas dels homes o les característiques emocionals en el de les dones. Si la identificació és rellevant per comprendre la informació, resulta essencial no discriminar cap dels dos sexes ni desequilibrar la descripció.

L'ús de *senyoreta* per referir-se a una dona soltera ha quedat obsolet, mentre que mai se li cridaria *senyoret* a un home per la seva solteria sinó per altres motius. No obstant això, es tendeix a cridar pel nom de pila o prenom a una dona, mentre els seus iguals són citats amb nom i cognom. Si som iguals, tractem-nos en igualtat. Es recomana emprar formes de tractaments simètriques quan fem referència a dones i homes.

2.3.8 Relacions de parella

Per descriure la relació sentimental entre dues persones, en general donem preferència al terme *parella*, vàlid per a tota mena de situacions civils i d'identitats de gènere:

- *Han entrevistat la parella del detingut.*
- *Les jugadores han anat al sopar amb les seves parelles.*

3 Anàlisi del llenguatge dels llibres de text de matemàtiques d'educació primària des del punt de vista sexista

Aquest apartat representa l'inici del camp de treball o pràctic que configura la recerca en vigor. Tal i com es veurà reflectit posteriorment, l'objectiu primordial gira entorn l'assoliment d'una educació no sexista, de manera que l'enfocament d'aquest estudi es centra en el paper que ostenta el llenguatge escrit o icònic dominant en els llibres de text en l'àmbit acadèmic matemàtic, ja que són els principals instruments de formació, projecció personal i professional.

Tanmateix, cal recalcar que es tracta d'un anàlisi des d'un punt de vista social, motiu pel qual la diversitat de manifestacions de caràcter androcèntric exposades en el marc teòric seran interpretades des d'una perspectiva sexista. En relació amb aquest assumpte, per exemple, la tipologia caracteritzada per l'ús del masculí com a genèric reconeix una circumstància segons la qual s'incorre sexisme lingüístic.

L'educació no sexista, base per prevenir els assetjaments sexuals

Promoure l'educació no sexista és un aspecte clau, segons diverses investigadores en gènere, per prevenir tant els casos d'assetjament sexual com els de violència de gènere. "Hi ha la creença errònia que vivim en una societat igualitària. La realitat, però, és que ens envolten nombrosos exemples de violència i d'assetjament sexual, majoritàriament envers les dones", lamenta Milagros Sáinz, directora del grup de recerca Gènere i TIC de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC).

Per tal que l'educació no sexista no es quedi en un miratge, tal com passa actualment, tant Sáinz com Lúdia Arroyo -investigadora, també, del grup Gènere i TIC de la UOC-

deixen clar que l'han d'impulsar tots els agents socials i des d'edats primerenques. "S'hi han d'implicar els centres d'educació formals, tant d'educació primària i secundària com les universitats, però, també, els mitjans de comunicació i els centres de treball", especifiquen. En cas que es produeixin pràctiques d'abús de poder, les expertes creuen que s'haurien d'establir "sancions de tot tipus".

Quines són, però, les bases d'una educació no sexista? Les dues investigadores donen quatre pautes per educar els infants en igualtat i lliures de violència masclista:

1. Promoure des del naixement l'interès i l'estímul de les diferents capacitats adequades a cada etapa de creixement d'una manera igualitària en els nens i les nenes. Des del primer any de vida, reben missatges i joguines diferents segons el sexe, cosa que fa que des de la primera infància vagin desenvolupant capacitats, gustos i interessos diferenciats segons el sexe. Tot i que cada vegada hi ha més implicació de les famílies i de la comunitat educativa per no reproduir rols sexistes, sovint a les nenes se les estimula en un grau més alt perquè desenvolupin l'empatia i la cura a partir de joguines com ara les nines o les cuinetes, i se les sanciona si mostren comportaments no adequats en una nena. Pel que fa als nens, se'ls premien els comportaments d'acció i les joguines que estimulen les capacitats cognitivespaciales, com els jocs de construcció i els interessos tradicionalment masculins com els cotxes. "Aquesta primera socialització de sexe sovint es trasllada a una tria d'estudis segregada segons el sexe, en què els nois trien estudis vinculats a l'enginyeria i les matemàtiques, i les noies, estudis humanístics o de salut", puntualitzen les investigadores. Les dades de l'estudi *Retos de la persistencia de roles y estereotipos de género en la elección de estudios superiores desde una perspectiva longitudinal* de la UOC ho corroboren: amb 15 anys, el 25% dels nois s'inclina per estudiar enginyeria informàtica, per només el 9% de les noies. En l'estudi, finançat pel ministeri d'Economia i Competitivitat, hi van participar més de 1.500 alumnes de secundària, d'entre 14 i 19 anys, de 6 instituts de Madrid i 4 de Barcelona, als quals es va fer un seguiment durant sis cursos acadèmics. A banda de les dades, la recerca, pionera a Espanya, conclou que les noies tendeixen a infravalorar la seva competència en matèries habitualment vinculades als homes, com la tecnologia i les matemàtiques, tot i que tinguin millors

- qualificacions, i, en canvi, els nens es sobrevaloren tot i tenir notes més baixes que les noies.
2. Treballar l'educació emocional per prevenir la violència de gènere. "S'ha de treballar perquè tant els nens com les nenes creixin amb una bona autoestima i amb seguretat en si mateixos, amb la finalitat que puguin construir relacions en llibertat i evitar la dependència emocional", afirmen les investigadores. Tant els nens com les nenes han de saber identificar quins són els seus desitjos i els seus interessos i ser capaços de defensar-los amb assertivitat. Per a la prevenció de la violència de gènere s'ha de treballar per tal que els nois puguin desenvolupar l'empatia, perquè, així, no permetin agressions ni comportaments sexistes i discriminatoris envers les dones. En les noies, en canvi, cal treballar principalment la identificació i l'expressió del seu propi desig, sense que estigui construït des de la mirada masculina.
 3. Millorar l'aplicació dels protocols antiabusos als centres educatius des d'una perspectiva de sexe. Els protocols antiabusos haurien d'identificar els indicis d'un clima que promou la violència de gènere i l'abús sexual i actuar-hi des del començament perquè no derivi en accions sexistes. Segons el departament d'Ensenyament, del juliol del 2016 al juliol del 2017 el *Protocol de prevenció, detecció, notificació, derivació i coordinació de les situacions de maltractament infantil i adolescent en l'àmbit educatiu* es va activar 14 vegades. Tant si es transmeten d'adults a infants o entre iguals, és important, segons les investigadores, que la comunitat educativa sencera es responsabilitzi de les accions i els missatges que s'envien als nens i les nenes, en què sovint es normalitzen comportaments de micromasclisme.
 4. Mostrar models i exemples igualitaris tant en els continguts educatius com en els mitjans de comunicació. Tot i que cada vegada més en els llibres de text o en els programes televisius hi ha seccions que tenen l'objectiu de fer visibles les desigualtats o d'educar en igualtat, si els materials s'analitzen d'una manera transversal encara es detecten molts continguts que reproduïxen rols estereotipats de sexe. "Des del plantejament d'un problema de matemàtiques o des d'un programa infantil, hem de fer visible que tant les dones com els homes són capaços de desenvolupar tota mena de capacitats i professions; per

exemple, homes que tenen cura de la gent gran o dones que treballen d'astronauta", conclouen.

El material escolar, un instrument de formació, projecció personal i professional

Tot i que els factors que incideixen en el procés educatiu són múltiples i variats, el llibre de text continua tenint una gran importància, tant en la transmissió de coneixements com de models i valors socials. El paper que ha adquirit com a eina de comunicació a través del llenguatge escrit i icònic el converteix en un instrument de formació, de projecció personal i professional.

En els darrers anys, les editorials s'han adaptat a les exigències de la llei, que vetlla pel principi d'igualtat i rebutja tota discriminació per raó de sexe. No obstant això, quan es realitza un anàlisi dels llibres de text en profunditat, es pot comprovar que aquesta discriminació encara existeix, tot i que de manera més subtil. En els llibres de text, el sexisme es pot presentar de manera explícita o implícita. El sexisme explícit fa una referència prioritària a un dels sexes, de tal manera que l'altre queda ocult o invisibilitzat. Per contra, el sexisme implícit presenta visions estereotipades dels personatges: omet actituds, comportaments o activitats d'un dels sexes, de manera que s'ofereixen models restringits d'identificació personal i social.

Ara bé, el problema principal rau en què el model cultural es basa en l'androcentrisme, és a dir, té el masculí com a eix de l'experiència i el coneixement. Aquest fet es veu clarament reflectit en els llibres de text: als nois se'ls atribueixen més i millors models d'identificació en què són protagonistes i destinataris que no pas a les noies, les quals apareixen en un segon pla.

Així doncs, per tal d'assolir una educació igualitària, cal superar la separació i la jerarquització dels rols masculí i femení, combatent els estereotips i prejudicis mitjançant l'ús d'un llenguatge no sexista ni androcèntric, de manera que ambdós sexes puguin gaudir en igualtat de condicions a l'accés d'oportunitats i, així, aconseguir una societat més justa i equilibrada.

En relació amb la investigació executada, l'anàlisi en qüestió es presenta segregat en un parell d'etapes històriques (els anys 60/70 i l'actualitat), amb la finalitat d'obtenir un recull de dades sòlid per elaborar una reflexió sobre el canvi o l'evolució del llenguatge emprat en els recursos didàctics de l'àrea matemàtica al llarg del temps corresponent.

Tanmateix, s'ha adquirit una perspectiva social per al desenvolupament de l'estudi, fonamentada en l'aportació de propostes no sexistes encaminades a la millora educativa d'entre el conjunt de llibres actuals. En conseqüència, per al material acadèmic que conforma el passat, evidentment resulta inútil proporcionar formes inclusives o d'ús no discriminatori, degut a que els llibres de text han quedat obsolets amb el transcurs del temps.

Ara bé, perquè ha estat la seleccionada l'àrea matemàtica?

En primer lloc, les matemàtiques són tractades com un fet vivencial i quotidià a partir del qual l'alumnat, a banda d'aprendre'n el llenguatge, exercita les seves múltiples capacitats cognitives. Pensar i raonar matemàticament, plantejar i resoldre problemes de la vida real, fer estimacions i usar la tecnologia adequadament estimulen la competència matemàtica i la comprensió de l'entorn en clau matemàtica.

En aquest mateix sector, el tractament coeducatiu en l'àrea de matemàtiques comporta la revisió d'una sèrie d'aspectes tant en el pla de les actituds del professorat com en el de determinades pràctiques pedagògiques. Per exemple, l'assumpció probablement inconscient per part d'un enfocament sexista dels valors que lliguen allò racional amb el sexe masculí i allò emocional amb el sexe femení; i que han suposat la separació tradicional de les nenes de tot el que és considerat com a tecnològic o matemàtic, té com una de les seves conseqüències la diferència en les expectatives que es mantenen respecte als possibles resultats que, en aquesta àrea, obtindrà l'alumnat.

Fent referència a l'elecció de l'assignatura com a eix de la investigació, el sostre de vidre tecnològic i matemàtic ha estat el detonant cap a la tria de la matèria matemàtica per a l'execució d'aquesta recerca.

Avui el desenvolupament tecnològic pren un lloc central en la consolidació de la societat de la informació i del coneixement. Davant d'aquesta situació, la recerca feminista de la tecnologia ens exposa que històricament les dones havien estat excloses de l'estudi i la producció de coneixement tecnològic per mitjà de normes legals i socials que costen de canviar. Aquesta discriminació ha dificultat la generació de referents i ha invisibilitzat les contribucions de les dones d'ahir i d'avui. Això realimenta l'atribució estereotipada de rols de gènere que resulta d'apartar les dones dels mons tecnològics i que es va reproduint amb els mitjans, les escoles, la família i els entorns laborals. D'aquesta manera es manté una cultura masculinitzada de la

tecnologia, farcida de discriminacions i de barreres a la participació i promoció de les dones en aquests sectors.

Tanmateix, conèixer les dificultats que pateixen les dones per a accedir i progressar en les professions tecnològiques no és suficient per a capgirar la situació des de les mateixes estructures que la sustenten. Ens cal anar un pas enllà i explorar també les vies, els mecanismes i les bones pràctiques que, específicament, faciliten l'accés, la retenció i la promoció de les dones als llocs de més responsabilitat i capacitat de decisió sobre les tecnologies del futur. Així, mostrant les diverses facilitats i oportunitats amb què es troben i que generen, podem ajudar a canviar els entorns tecnològics amb problemes de gènere, alhora que aconseguim engrescar moltes més dones a participar-hi.

És a dir, la visió androcèntrica i l'exclusió femenina dominant en aquest sector han estat els indicis responsables d'encoratjar una indagació rigorosa respecte de l'assumpte, tot començant per una primera fase: la transmissió de valors o ideologies a través del llenguatge en els llibres de text d'educació primària de matemàtiques. Com és evident, això és només un primer pas enfocat a la detecció de matisos sexistes per corroborar la hipòtesi plantejada, amb la finalitat de col·laborar en l'establiment d'una societat igualitària, sense cap mena d'estereotip, distinció o discriminació per raó de sexe.

3.1 L'ús del llenguatge en els llibres de text de matemàtiques dels anys 60 i 70

En aquest apartat, presentem una síntesi dels aspectes a destacar localitzats en el sector d'especialitat que hem estudiat: el llenguatge dominant en els llibres de text de matemàtiques d'educació primària dels anys 60 i 70.

L'estudi en qüestió es presenta recollit en un únic bloc, el qual engloba la diversitat de trets recuperats d'aquesta etapa educativa. Ara bé, per tal de facilitar l'anàlisi d'aquest projecte, els cursos que s'han utilitzat com a model de referència són els següents: segon, quart, cinquè i sisè de primària.

3.1.1 Cicle inicial, mitjà i superior

L'anàlisi del llenguatge emprat en els recursos educatius matemàtics d'aquests cursos en concret es fonamenta en els resultats extrets de la investigació d'un corpus d'un conjunt de llibres de caràcter divers:

- *Matemática 2* EGB. Educación Santillana.
- *Matemática 4/5* EGB. Libro de consulta. Educación Santillana.
- *Matemática 6* EGB. Libro de consulta. Educación Santillana.

A continuació, presentem una recopilació de la informació més rellevant del llenguatge que constitueix el material didàctic per a la educació general bàsica prèviament esmentat. El raonament pel qual s'efectua una sinopsi en comú es deu a la presència de trets totalment equivalents entre els diferents llibres de text que intervenen en aquesta recerca.

Aspectes a destacar

En primer lloc, cal fer èmfasi en un succés fonamental: aquests llibres de text seleccionats es caracteritzen per l'absència general de l'aparició de personatges humans, és a dir, resulta infreqüent trobar homes i dones o nens i nenes entre els enunciats, explicacions o il·lustracions restants. Ara bé, aquesta manca s'exalta de manera més significativa en els llibres de consulta triats pel desenvolupament de l'estudi en vigor, en els quals hi predomina una base teòrica dels fonaments o procediments matemàtics que requereix cada nivell.

Malgrat aquest últim afer, no es pot prescindir del tret principal que constitueix el material didàctic en qüestió, el qual està determinat per l'androcentrisme. Així doncs, tot i que hi ha una clara escassetat de la presència d'éssers humans, en els pocs casos que s'exposa l'aparició d'algun personatge, s'hi pot apreciar la reiteració d'escenaris dominats pel sexe masculí. Per aquest motiu, els recursos educatius d'aquesta època promouen una concepció de la realitat des de l'òptica masculina, i com a conseqüència directa, es reproduïx la invisibilitat femenina de manera radical.

En aquest àmbit, la importància del personatge ve determinada pel protagonisme que exerceix: protagonista principal, protagonisme compartit amb un altre personatge o un paper secundari. Ara bé, a través d'aquest anàlisi hem observat que el sexe masculí

adquireix la totalitat del protagonisme, de manera que no són equiparables en termes de rellevància. En relació amb això, s'evidencia una discriminació envers el sexe femení que provoca una visió d'aquest, des d'un segon pla. En suma, hi predomina una tendència a l'enfocament del món des d'una única perspectiva: la del sexe masculí, el qual es pres com a model de referència. Això col·labora en el silenci o la invisibilitat femenina i comporta un paper d'inferioritat per raó de sexe.

Aquestes característiques prèvies són comunes per a l'aplec de llibres mencionats a l'inici del bloc. Per aclarir el desenvolupament de l'anàlisi, aquesta recerca d'aspectes destacats romandrà fragmentada en una varietat de trets, acompanyats d'enunciats o il·lustracions llevats de l'estudi en qüestió que exemplifiquen cada circumstància citada:

- L'ús del llenguatge inclusiu.

Per començar, focalitzarem l'atenció d'aquesta investigació en una síntesi de caràcter favorable. Així doncs, resulta convenient subratllar un aspecte positiu detectat: la manifestació d'una sèrie d'enunciats que no presenten cap mena d'exclusió, discriminació o invisibilitat envers algun sexe. Al contrari, fan ús del llenguatge inclusiu mitjançant la forma genèrica *personas* o a través d'aquesta mateixa denominació en singular, és a dir, *persona*. Aquest recurs lingüístic permet evitar les marques de gènere gramatical en la redacció de textos i, per tant, l'especificació de sexe (és a dir, inclou ambdós sexes).

Seguidament, vegem-ne diversos exemples llevats de l'anàlisi executat que exposen aquest succés:

Matemática 2 EGB. Educación Santillana.

Pàgina 166: "*Cuántas personas pueden viajar en 7 coches de 4 plazas cada uno?*"

Pàgina 166: "*Una persona ha llamado por teléfono 6 veces; si en cada llamada gasta una ficha que vale 3 pesetas...*"

Pàgina 174: "*Un 'Jumbo' puede llevar 415 personas.*"

Pàgina 184: "*Un tren lleva 7 vagones y en cada vagón viajan 45 personas.*"

Pàgina 230: “Entrar en una piscina cuesta 50 pesetas por persona. Si van 3 personas, ¿cuánto tienen que pagar?”

Matemática 4/5 EGB. Libro de consulta. Educación Santillana.

Pàgina 55: “Personas menores de 11 años.”

- **L'ús d'un llenguatge androcèntric. L'ús del masculí genèric.**

Com a conseqüència de l'ús d'un llenguatge androcèntric, la nostra llengua sempre ha estat marcada pel que s'anomena genèric masculí, el qual condueix molt sovint a l'ocultació de la dona i, fins i tot, en alguns casos, pot comportar situacions d'ambigüitat semàntica provocada per la doble naturalesa del masculí. Es diu que aquest genèric masculí és fals perquè darrera del mateix, les dones queden excloses i experimenten una invisibilitat per raó de sexe. Tanmateix, la llengua té un elevat valor simbòlic i, per tant, tot allò que no s'anomena no existeix: fer servir el masculí com a genèric converteix en invisibles les accions i la presència femenina a la societat. I allò que pot ser correcte des del punt de vista gramatical es transforma en una incorrecció descriptiva, des del punt de vista social.

És a dir, l'ús del masculí com a fals genèric genera construccions mentals errònies i reforça la universalitat de l'home com a centre de la humanitat.

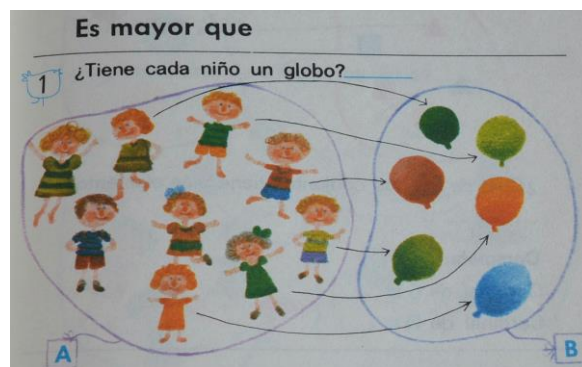
A continuació, vegem-ne un seguit de casos que exposen la circumstància del masculí genèric o manifesten escenaris de caràcter androcèntric, extrets de l'anàlisi executat des d'una perspectiva social, segons la qual s'incorre sexisme lingüístic:

Matemática 2 EGB. Educación Santillana.

Pàgina 18: “Representa en un diagrama el conjunto formado por ti y tus hermanos.”

Pàgina 46: “¿Cuántos caminos distintos puede seguir el niño para ir de su casa al colegio?”

Pàgina 57: “¿Tiene cada niño un globo?” I, a continuació, s’aprecia una il·lustració que mostra la presència de nens i nenes.

Pàgina 59: “¿Hay sombreros para todos los niños?” A més, s’aprecia de nou un dibuix que exemplifica l’aparició de nens i nenes.

Pàgina 118: “Mi padre tiene 43 años y mi madre 39. ¿Cuántos años tienen entre los dos?”

Pàgina 121: “En el tren iban 387 viajeros, pero en una estación subieron 45. ¿Cuántas personas van ahora en el tren?”

Pàgina 129: “Los números en rojo indican el número de pasteles de cada clase que estos niños se han comido.”

Pàgina 136: “Un niño tenía 28 pesetas y se gastó 6.”

Pàgina 136: “En un autobús de 18 asientos que estaba vacío, entraron 7 niños.”

Pàgina 140: “En una clase de 32 niños, 15 cogieron la gripe un mismo día. ¿Cuántos niños pueden ir a clase ese día?”

Pàgina 141: “Un niño tenía 257 cromos y perdió 28.”

Pàgina 143: “Mi padre tiene una granja de conejos.”

Pàgina 172: “En este coche de la perrera caben 12 perros.”

Pàgina 184: “En una competició de fútbol participan 8 equipos; cada equipo lleva 11 jugadores.”

Pàgina 184: “Los niños de un colegio van de excursión en 3 autocares.”

Pàgina 184: “¿Cuántos primos tiene cada niño?”

Pàgina 188: “Un niño cazó 6 mariposas en el campo.”

Pàgina 189: “Estos niños quieren ir en barca.”

Pàgina 191: “10 niños quieren ir en los coches de choque.”

Pàgina 191: “Se tienen bocadillos para 4 niños.”

Pàgina 206: “Un niño tiene 48 cromos.”

Pàgina 206: “¿Cuántas tazas de cada color pinta el niño?”

Pàgina 210: “Este niño mide el rotulador con la regla blanca.”

Pàgina 220: “Un niño mide 140 centímetros de altura y su padre mide 1 metro y 70 centímetros.”

Pàgina 223: “Los niños dan 5 duros.”

Pàgina 229: “Un niño compró los tres instrumentos musicales de la figura.”

Pàgina 230: “Un niño compra un libro que le cuesta 125 pesetas y paga con 2 billetes de 100 pesetas.”

Pàgina 230: “El encantador quiere comprar una nueva flauta, que le cuesta 438 pesetas.”

Pàgina 230: “El niño vendió en un día 125 periódicos.”

Pàgina 240: “¿Cuántos trenes de viajeros y de mercancías pasan al día?”

Pàgina 246: “Un señor recibe una revista cada semana.”

Pàgina 246: “Un señor llegó a París el día 1 de julio y estuvo allí hasta el día 4 de octubre.”

Matemática 4/5 EGB. Libro de consulta. Educación Santillana.

Matemática 6 EGB. Libro de consulta. Educación Santillana.

Pàgina 41 (4/5): “Ser madrileño implica ser español.”

Pàgina 49 (4/5): “En el año 2100 el hombre irá a Venus.”

Pàgina 49 (4/5): “El hombre puede evitar los terremotos.”

Pàgina 57 (4/5): “El ser hombre es condición universal.”

Pàgina 61 (4/5): “Los niños Antonio, Luis, Isabel y Ana.”

Pàgina 19 (6): “Americanos y católicos.”

Pàgina 21 (6): “Franceses y médicos.”

Pàgina 22 (6): “Espanoles que no tienen televisor.”

Pàgina 24 (6): “Ser colombiano implica ser americano.”

Pàgina 25 (6): “Ser perro implica ser animal.”

Pàgina 51 (6): “Ser abuelo, padre, hijo.”

Tal i com es pot comprovar amb els exemples anteriors, en aquest parell de llibres de consulta en particular, únicament s'observa l'esment d'algun ésser humà en l'apartat de lògica, el qual posa a l'abast proposicions que manifesten una ideologia androcèntrica. Així doncs, la resta del contingut no menciona en cap moment l'aparició de qualsevol sexe, sinó que es centra en qüestions matemàtiques i proporciona conceptes i nocions basades en operacions, nombres, espai i transformacions geomètriques. A més, es caracteritza per l'absència absoluta de la representació d'imatges o il·lustracions que exposen la figura d'alguna persona, és a dir, el llenguatge no verbal únicament es fonamenta en figures geomètriques, rectes en l'espai, conjunts de lògica...

Ara bé, afegit a quelcom, resulta convenient ressaltar un afer: la denominació de lleis, diagrames o teoremes caracteritzats per l'androcentrisme. En aquest àmbit, no provoca cap mena d'estranyesa l'atribució de mèrits als homes que van idear

fonaments extraordinaris en el món matemàtic. Prenem tot seguit, diversos enunciats que exemplifiquen aquest succés:

Pàgina 30 (6): “Al margen se ha trazado el diagrama de Carroll correspondiente a estos conjuntos.”

Pàgina 30 (6): “Sustituyendo los conjuntos por sus propiedades, esta ley de Morgan se puede enunciar como sigue...”

Pàgina 38 (6): “Consideremos la correspondencia representada en el diagrama de Euler-Venn.”

- **La transmissió d'idees sexistes mitjançant el llenguatge verbal i no verbal.**

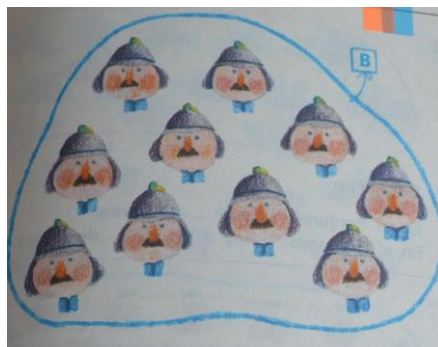
Matemática 2 EGB. Educación Santillana.

Per què associem la llevadora amb una figura femenina i el bomber amb una de masculina? Per què ens estranya veure una mecànica de cotxes i un educador d'escola bressol? Tot plegat ve donat pels estereotips que arrossega la segregació ocupacional per raó de sexe, uns murs molt assentats a la nostra societat i difícils d'enderrocar.

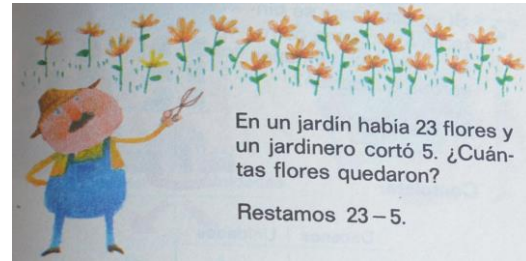
En relació amb aquest afer, el llibre de text analitzat proposa una visió androcèntrica del món professional, de manera que promou la invisibilitat femenina en aquest mateix sector. És a dir, tots els oficis o càrrecs esmentats s'atribueixen als homes i, per tant, s'aprecia una masculinització d'ocupacions.

Tot seguit, fixem-nos en diversos exemples que reflecteixen aquesta circumstància citada, de caràcter sexista:

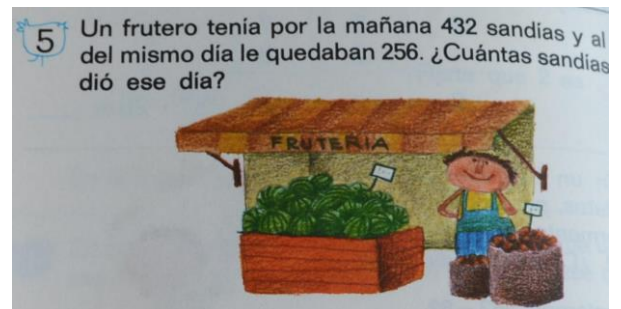
Pàgina 83: “En el conjunto B hay 10 bomberos.”

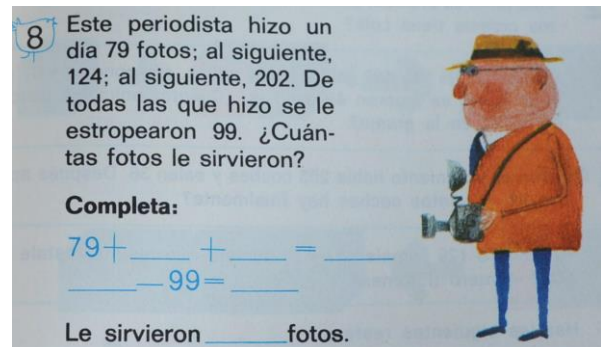
Pàgina 137: “En un jardín había 23 flores y un jardinero cortó 5. ¿Cuántas flores quedaron?”

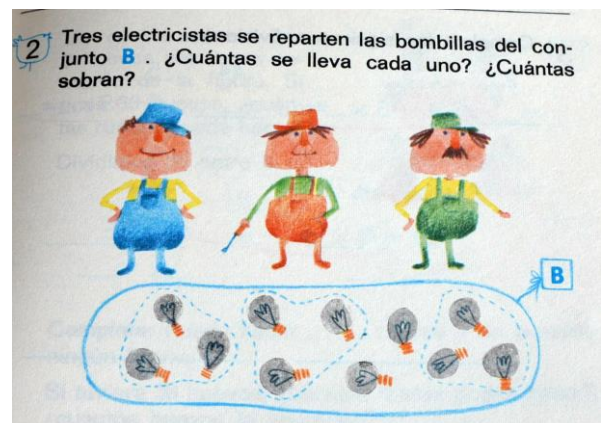
Pàgina 142: “Un frutero tenía por la mañana 432 sandías y al final del mismo día le quedaban 256.”

Pàgina 143: “Este periodista hizo un día 79 fotos; al siguiente, 124, al siguiente, 202.”

Pàgina 203: “Tres electricistas se reparten las bombillas del conjunto B.”

Pàgina 205: “Un cocinero hace con 6 huevos una rosca como la de la figura.”

5 Un cocinero hace con 6 huevos una rosca como la de la figura. Si tiene 36 huevos, ¿cuántas rosas puede hacer?
Dividimos 36 entre 6.

$$\begin{array}{r} 36 \quad | \quad 6 \\ - 36 \\ \hline 0 \end{array}$$

$6 \rightarrow 6 \times 6 = 36$

Afegit a quelcom, una altra tendència a ressaltar és la presència de fonaments històricament marcats, és a dir, que manifesten la reproducció del patró tradicional.

A continuació, s'han seleccionat un parell de casos en què rarament apareix el sexe femení, per exemplificar aquest succés:

Pàgina 50: s'aprecia la il·lustració d'una nena dient el següent. “Las formas diferentes de vestir a mi muñeca las podemos indicar así...”

5

LAS FORMAS DIFERENTES DE VESTIR A MI MUÑECA LAS PODEMOS INDICAR ASÍ.....

Pàgina 208: s'aprecia la il·lustració d'una nena amb una vestimenta totalment rosada.

- **Interpretació:** si fem una valoració general sobre l'assumpte en qüestió, s'evidencia la representació femenina en limitades ocasions. A més, en relació amb aquesta escassetat de circumstàncies en les que apareix, s'exposa la dona o nena

de manera estereotipada. En aquest àmbit, prenem en consideració els exemples anteriors per aclarir l'afer plantejat: en primer lloc, s'associa el sexe femení amb les nines i, tot seguit, s'atribueix el color rosa a la nena present. Així doncs, s'aprecia una clara manifestació del model conservador mitjançant la transmissió de principis establerts per la tradició, que s'han transmès durant generacions.

En general, a excepció d'alguns casos concrets, hi destaca un predomini masculí tant en el llenguatge verbal com no verbal, segons el qual l'home adquireix tot el protagonisme i exerceix un paper dominant. Per exemplificar aquesta concepció androcèntrica de la realitat, prestem atenció a les següents mostres:

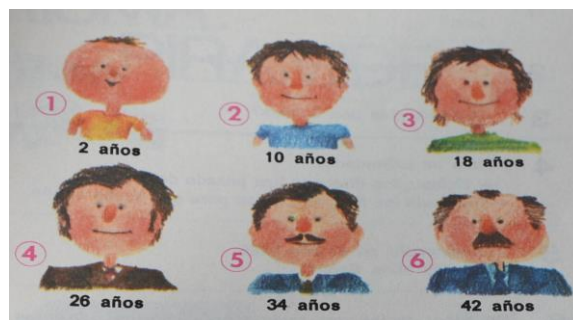
Pàgina 96

Pàgina 209

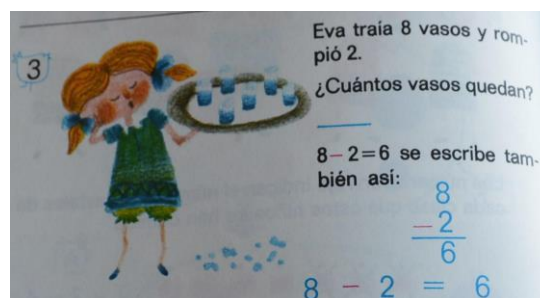
Pàgina 240

Pàgina 245

Ara bé, vegem-ne el plantejament d'un problema determinat per l'exposició d'un escenari considerat en certa manera sexista, en el qual apareix la figura femenina exercint la totalitat del protagonisme:

Pàgina 130: "Eva traía 8 vasos y rompió dos."

- **Interpretació:** en primer lloc, l'aparició d'una dona es podria considerar un aspecte favorable. Malgrat això, cal fer èmfasi en el rol que adquireix, a través del qual se li atribueix la característica de maldestra i, fins i tot, pot ésser associada amb el 'sexe dèbil'. És a dir, per un enunciat en què observem la presència del sexe femení, a aquest se li atorga una connotació negativa, de manera que s'evidencia una mena de discriminació per raó de sexe.

3.2 L'ús del llenguatge en els llibres de text de matemàtiques de l'actualitat

En aquest apartat, presentem una síntesi dels aspectes positius i dels aspectes a millorar detectats en el sector d'especialitat que hem estudiat: el llenguatge dominant en els llibres de text de matemàtiques d'educació primària vigents en l'actualitat. L'estudi en qüestió es presenta dividit en tres blocs, degut a l'organització d'aquesta etapa educativa: cicle inicial, cicle mitjà i cicle superior. Ara bé, per tal de facilitar

l'anàlisi d'aquest projecte, els cursos que s'han utilitzat com a model de referència són els següents: primer, tercer i sisè de primària.

3.2.1 Cicle inicial

L'anàlisi del llenguatge emprat en els recursos educatius matemàtics d'aquests cursos en concret es fonamenta en els resultats extrets de la investigació d'un corpus d'un parell llibres de caràcter divers:

- *Matemàtiques* (Cicle inicial, 1r primària), de l'editorial 'Cruïlla'. Projecte *Construïm*.
- *Matemàtiques per pensar* (Cicle inicial, 1r primària), de l'editorial 'Santillana'.

A continuació, presentem el conjunt d'aspectes positius i de millora del llenguatge que constitueixen els llibres de text esmentats prèviament.

Aspectes positius

En primer lloc, resulta important destacar que aproximadament apareix el mateix nombre de personatges masculins i femenins, tant en enunciats com en il·lustracions i fotografies originals. També cal mencionar la presència d'una diversitat d'imatges que s'associen a gèneres indeterminats. Així doncs, a nivell de sexe, podem afirmar que la repartició del volum total de personatges és igualitària. A més, pel que fa al llenguatge no verbal, predomina la intenció de combinar diferents cultures, mitjançant retrats de persones que provenen d'orígens diversos.

En aquest àmbit, la importància del personatge ve determinada pel protagonisme que exerceix: protagonista principal, protagonisme compartit amb un altre personatge o un paper secundari. Ara bé, a través d'aquest anàlisi hem observat que ambdós sexes adquireixen el mateix protagonisme i, com a conseqüència, són equiparables en termes de rellevància. És a dir, tant el sexe femení com el masculí desenvolupen papers de subjecte agent i subjecte pacient. En cap cas trobem alguna mena de discriminació envers algun sexe que provoqui una visió d'aquest, des d'un segon pla. Malgrat això, en l'apartat de millora podem contemplar una excepció de diverses mostres que exemplifiquen circumstàncies sexistes, majoritàriament determinades per la invisibilitat femenina mitjançant l'ús del masculí com a genèric.

D'altra banda, gràcies a l'estudi en qüestió i fent referència al llenguatge verbal i no verbal, tots dos sexes comparteixen espais i escenaris, realitzen activitats similars, exerceixen càrrecs i professions força semblants i, fins i tot, adquireixen els mateixos rols.

Editorial Santillana

A continuació, vegem-ne un seguit de casos que exemplifiquen la **igualtat sexual**, pel que fa a la presència i protagonisme del personatge, l'espai, oci, activitats lúdiques executades i rols que adquireixen:

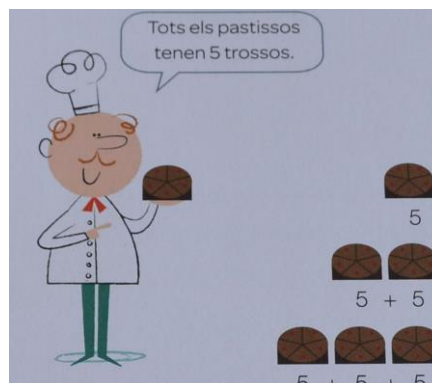
Pàgina 15 (Resolució de problemes): “En Xavier ha collit 20 síndries i l'Ariadna 9. Quantes síndries han collit entre els dos?”

Pàgina 48 (Càlcul i operacions): “En Marcel i l'Elena han de tenir el mateix nombre de cartes per començar a jugar.”

Pàgina 48 (Resolució de problemes): “La Daniela recorre 77 quilòmetres per arribar al seu poble i en Carles, 99.”

Pàgina 43 (Càlcul i operacions) i pàgina 44 (Resolució de problemes):

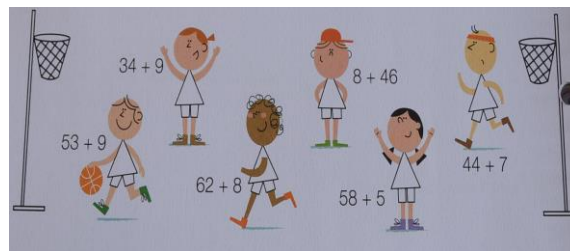
- En primer lloc, a la *pàgina 43* de l'apartat dedicat al càlcul i operacions, s'aprecia la il·lustració d'un cuiner.

- Seguidament, la *pàgina 44*, determinada per la resolució de problemes, constitueix el següent plantejament: “La cuinera del campament va fer 56 magdalenes.”

Pàgina 20 (Càlcul i operacions):

s'aprecia la il·lustració d'un equip de basquetbol mixt, format per jugadors i jugadores.

- **Interpretació:** si realitzem una valoració general sobre l'assumpte en qüestió, en aquests enunciats o il·lustracions tant la figura femenina com masculina apareix en un mateix espai, executa activitats equivalents i adquireix un rol o professió igualitari, sense distincions per raó de sexe.

Pàgina 16 (Resolució de problemes): “L’Anna va plantar 16 cirerers i 22 ametllers.”

Pàgina 19 (Resolució de problemes): “En Joan ha fet pastissos i ha posat una cirereta a cadascun.”

- **Interpretació:** aquests enunciats proposen la figura d’ambdós sexes com a subjecte agent, de manera que es reflecteix una situació determinada per la igualtat de protagonisme.

Pàgina 2 (Resolució de problemes): “Li regalen ninots a l’Eli.”

Pàgina 6 (Resolució de problemes): “L’Ivan tenia 4 monedes i la seva tia li dóna 6 monedes més.”

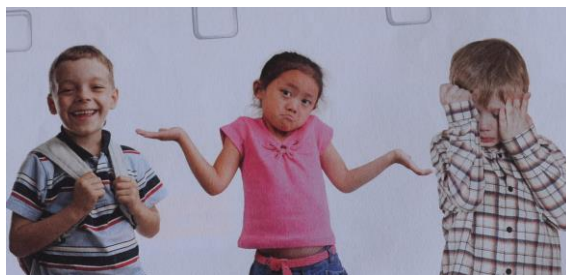
- **Interpretació:** aquests enunciats manifesten un protagonisme igualitari per raó de sexe, segons el qual tant l’Eli com l’Ivan exerceixen un paper de subjecte pacient davant l’escenari exposat.

Editorial Cruïlla

Per començar, centrarem l'enfocament de l'estudi en la voluntat de promoure una **diversitat cultural** mitjançant imatges o il·lustracions que exposen la presència de persones que provenen d'origens diferents. Aquest tret favorable s'aprecia en les següents mostres representatives:

Pàgina 6

Pàgina 7

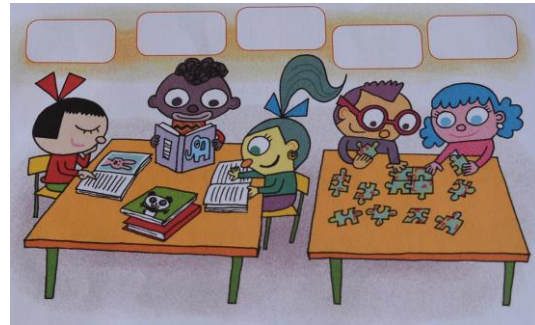
Pàgina 11

Pàgina 13

Tot seguit, l'anàlisi en vigor es fonamenta en aquells casos que exemplifiquen la igualtat sexual, en relació amb el protagonisme i rols que adquireix cada sexe, les activitats que duen a terme o l'espai on es desenvolupa l'escenari d'acció:

Pàgina 20: s'aprecia la il·lustració d'un conjunt de nens i nenes llegint contes i fent trencaclosques.

Pàgina 42: s'aprecia una successió de vinyetes que relaten la breu història d'una família, a través de la qual tant el pare com la mare executen diverses activitats encaminades a la cura de les criatures.

Pàgina 65: s'aprecia una il·lustració que reflecteix el següent escenari. D'una banda, observem a dues persones adultes, fent una paella. Per tant, l'home adquireix el càrrec de cuiner i la dona el rol de cuinera. A més, en aquest mateix àmbit apareix la presència d'un nen i una nena, en Marc

i la Clara, col·laborant en la realització de l'activitat principal mitjançant el transport dels quilograms d'arròs necessaris.

- **Interpretació:** si valorem el contingut predominant de l'assumpte estudiat, en aquestes il·lustracions tant la figura femenina com masculina apareix en un mateix escenari, desenvolupa activitats equivalents, adquireix un rol igualitari i desenvolupa un paper protagonista, sense distincions ni cap mena d'inferioritat per raó de sexe.

En resum, si obrim pas a una reflexió global en relació amb els trets favorables detectats, podem definir aquests instruments de formació com a projectes que tracten d'aprofundir en el treball per competències i aportar rigor als continguts. Són eines cap a un enfocament que implica la introducció de metodologies innovadores per atendre la diversitat, garantir l'equitat i l'excel·lència educativa, amb l'objectiu d'afavorir l'èxit escolar de l'alumnat.

Aspectes a millorar

Aquesta secció es dividirà en dos blocs, degut a que el resultat de la investigació de cada editorial presenta ideologies, conceptes i valors força desiguals.

Per començar, focalitzarem l'atenció en l'editorial **Santillana**:

Respecte als vuit casos de sexisme lingüístic (el masculí genèric, el salt semàntic, la no-feminització de les professions, els duals aparents, l'ús arbitrari de l'ordre d'aparició, les asimetries en el tractament, l'ús innecessari de la paraula 'dona' i els gentilicis), el llenguatge dominant en el llibre de text de 1r de primària de l'editorial *Santillana* només en presenta un: el masculí genèric. Ara bé, tal i com hem argumentat en el marc teòric, aquesta tipologia pot considerar-se sexista o no, segons la visió, la ideologia o el concepte social i lingüístic de cada persona. En relació amb aquest afer, des d'un punt de vista social sí s'incorre sexisme, mentre que des d'una perspectiva gramatical succeeix el contrari.

D'una banda, un col·lectiu de persones sosté que fer servir el masculí genèric converteix en invisibles les accions i la presència femenina en la societat. D'altra banda, una diversitat de lingüistes defensen que el gènere no és marca de sexe i, per tant, amb el masculí genèric tothom hi és inclòs. És a dir, aproven la idea sobre la qual l'única desigualtat ve generada per la distinció entre el masculí i el femení.

Això no obstant, en aquest apartat presentarem primer la frase o el paràgraf que pot ser considerat sexista acompanyat de la seva interpretació corresponent i, per completar l'anàlisi, una proposta (o diverses) de redacció inclusiva o no sexista. En

aquest sentit, cal destacar una aposta clara: visibilitzar les dones en el llenguatge no vol dir construir textos repetitius o crear discursos parodiabls plens de doblats de gènere. És a dir, tot i que a vegades resulta inevitable fer-ne ús dels desdoblaments per explicitar la presència de dones, la intenció primordial del treball de camp executat gira entorn l'estalvi dels inconvenients i l'enfarfegament que implica el procediment d'esmentar la forma masculina i la femenina.

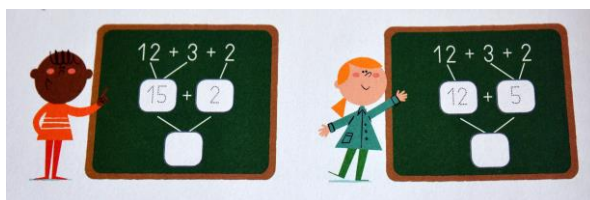
En qualsevol cas, aquest estudi s'ajustarà a una única concepció a nivell lingüístic, determinada per una perspectiva social de la realitat. Vegem-ne, a continuació, un seguit d'exemples llevats d'aquest llibre de text, que exemplifiquen la circumstància en vigor:

Pàgina 22 (Càlcul i operacions): "Calcula quants animals ha vist cada nen."

- **Interpretació:** l'enunciat anterior únicament fa referència al sexe masculí, però més endavant, les dades que proporciona el problema exposen la presència d'un noi i una noia, en Sergi i la Clara, motiu pel qual s'incorre sexisme a través de la invisibilitat femenina. Per aquest motiu, resultaria més apropiat enunciar el següent plantejament, de caràcter inclusiu.
- **Propostes:** "Calcula quants animals ha vist el nen i la nena." "Calcula quants animals ha vist en Sergi i la Rosa." "Calcula quants animals ha vist cada persona."

Pàgina 26 (Càlcul i operacions):

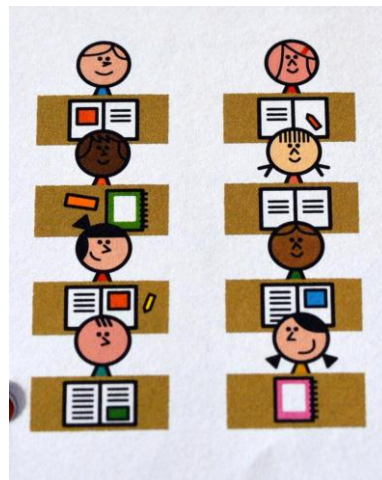
"Quina operació han fet els nens?"

- **Interpretació:** aquest plantejament presenta una incoherència entre el llenguatge verbal i no verbal. En primer lloc, l'enunciat proposa un escenari dominat pel sexe masculí. Ara bé, en contrast amb aquest afer, la il·lustració corresponent mostra la figura d'un nen i una nena, de manera que s'evidencia la invisibilitat femenina per raó de sexe.
- **Proposta:** "Quina operació ha fet el nen i la nena?"

Pàgina 13 (Resolució de problemes):

“A la classe de primer hi ha 30 nens.”

- **Interpretació:** tal i com ho exposa l'enunciat, a primer només hi ha nens? En aquest cas, el llenguatge verbal transmet una exclusió femenina mitjançant l'ús del masculí com a genèric. De fet, la il·lustració del problema en qüestió demostra la presència de nenes, de manera que es considera essencial nombrar explícitament l'aparició d'aquestes.
- **Propostes:** “A la classe de primer hi ha 30 nens i nenes.” “A la classe de primer hi ha 30 alumnes.” (La última proposta es pot considerar més adequada, ja que evita el recàrrec que comporta l'ús de formes dobles).

Pàgina 14 (Resolució de problemes): “L'Octavi ha convidat 10 amics al seu aniversari. A la festa també hi aniran els seus 7 cosins... Quants nens aniran a la festa?”

- **Interpretació:** així doncs, no assistiran nenes al seu aniversari? En l'hipotètic cas que la festa compti amb la presència d'alguna persona o col·lectiu femení, aquest enunciat promou la seva invisibilitat a través d'un llenguatge sexista i discriminatori, de manera que manifesta un escenari irreal que pot comportar confusions respecte de la situació inicial plantejada.
- **Propostes:** “L'Octavi ha convidat 10 amics i amigues al seu aniversari. A la festa també hi aniran els seus 7 cosins i cosines... Quants nens i nenes aniran a la festa?”
“L'Octavi ha convidat 10 col·legues al seu aniversari. A la festa també hi aniran els seus 7 cosins i cosines... Quantes persones aniran a la festa?”

En aquest cas, la importància de redacció rau en l'ajustament del nombre de persones que conformen el sexe femení i masculí, en relació amb cada col·lectiu esmentat. És a dir, si l'Octavi únicament convida als seus cosins, evidentment es pot prescindir del mot *cosines*, i així successivament, fins adequar la situació real.

Pàgina 32 (Resolució de problemes): “A l’obra de teatre de l’escola hi participaran 27 nens.”

- **Interpretació:** es tracta d’una obra teatral masculina? És a dir, només hi actuen nens i, per tant, les nenes no poden assajar o representar algun paper en particular? En aquest àmbit, s’evidencia una invisibilitat femenina per raó de sexe, motiu pel qual resulta essencial emprar un llenguatge inclusiu que garanteixi la seva presència.
- **Propostes:** “A l’obra de teatre de l’escola hi participaran 27 nens i nenes.” “A l’obra de teatre de l’escola hi participaran 27 alumnes / joves / adolescents.” D’aquesta manera, es pot triar un terme o altre segons l’edat de les persones que realitzen l’obra teatral en qüestió.

Pàgina 41 (Resolució de problemes): “A la reunió de pares de la classe hi van assistir 49 persones.”

- **Interpretació:** tal i com ho manifesta l’enunciat, a la reunió només hi disposa dret d’accés el sexe masculí? En un primer moment, sembla que únicament està orientada als homes (*pares*), però tot seguit s’aprecia el mot *persones* per designar l’assistència d’ambdós sexes. Per aquest motiu, és imprescindible no descuidar la denominació de les mares o, fins i tot, tutors i tutores legals presents.
- **Proposta:** “A la reunió de pares, mares o tutors i tutores legals de la classe hi van assistir 49 persones.” Cal recordar que el llenguatge és una eina de comunicació, no només de visibilització, raó per la qual s’ha d’utilitzar de la forma més clara i senzilla possible. És necessari buscar, per tant, l’equilibri entre genuïtat, respecte i claredat en la comunicació. Així, la primera proposta mencionada juga en contra de la naturalitat de la llengua, de manera que és preferible emprar mots genèrics per designar el conjunt de col·lectius presents, per exemple: “A la reunió de famílies de la classe hi van assistir 49 persones.”

Pàgina 45 (Resolució de problemes): “A la festa de la meva classe han vingut els nens de segon...”

- **Interpretació:** en relació amb l'enunciat anterior, al curs de segon només hi ha nens? O bé les nenes ja s'hi consideren incloses mitjançant l'ús del masculí com a genèric? Aquest últim succés mencionat és el més probable, de manera que cal promoure la visibilitat del sexe femení.
- **Proposta:** “A la festa de la meva classe han vingut els nens i nenes de segon...”

Pàgina 21 (Geometria): “Aquest gràfic representa com van els alumnes de 1r a l'escola.”

- **Interpretació:** l'enunciat del plantejament analitzat només fa referència als nens, però com a contrapartida, el cos del problema remarca que es tracta d'un estudi entre nens i nenes. Així doncs, en aquest cas en particular, el sexisme lingüístic mitjançant el qual hi ha una discriminació femenina s'aprecia a través del determinant *els*. És a dir, el mot *alumnes* proporciona una denominació conjunta, que engloba persones d'ambdós sexes. Per aquest motiu, és oportú cercar una alternativa que no presenti cap mena d'exclusió envers algun sexe i que s'ajusti a una descripció verídica de la realitat, per tal d'evitar qualsevol ambigüitat o confusió comprensiva.
- **Proposta:** “Aquest gràfic representa com va l'alumnat de 1r a l'escola.”

Pàgina 24 (Geometria): “Avui celebrem ‘el dia de la fruita’ a l'escola. Els professors repartiran una peça de fruita a cada alumne.”

- **Interpretació:** l'enunciat anterior pot desencadenar ambigüitats de comprensió. És a dir, el fet de no nombrar la presència de dones que exerceixen el càrrec de professores contribueix a designar una visió androcèntrica de l'àmbit escolar. Per aquest motiu, cal emprar termes de caràcter inclusiu que no col·laborin en cap mena de discriminació per raó de sexe.
- **Proposta:** “Avui celebrem ‘el dia de la fruita’ a l'escola. El professorat repartirà una peça de fruita a cada alumne.”

Tot seguit, vegem-ne un exemple llevat d'aquest anàlisi que reflecteix una altra circumstància peculiar:

Pàgina 14 (Geometria): “Encercla el que té l'elefant a la seva dreta i dibuixa un altre animal a l'esquerra del domador.”

- **Interpretació (punt de vista social):** a simple vista, aquest enunciat pot associar-se amb una manifestació de sexisme lingüístic basada en “la no-feminització o masculinització de les professions”. Ara bé, cal tenir en compte que l'Institut d'Estudis Catalans a l'última edició del diccionari ja admet la feminització de molts termes referits a càrrecs i oficis que abans només tenien gènere masculí i, per tant, resultaven una barrera a la identificació de les dones cap a altres camins professionals. En aquest cas, la llengua s'ha adaptat fàcilment a la nova situació: ‘domador-domadora’, que té per definició ‘persona que doma animals’. Per aquest motiu, el plantejament inicial no pot ser considerat sexista a nivell lingüístic, ja que no hi ha cap discriminació o exclusió dirigida a les domadores, simplement exposa un escenari androcèntric tot fent referència a que es tracta d'una figura masculina. Ara bé, en relació amb aquest afer, des d'una perspectiva social seria força convenient proporcionar la presència d'una domadora i, així, assolir el propòsit de normalització envers l'adquisició de qualsevol professió i l'abolició d'ocupacions marcades per raó de sexe.
- **Interpretació (punt de vista gramatical):** aquesta perspectiva ofereix una ideologia força oposada a l'argumentació prèviament exposada. Així doncs, aquesta concepció defensa que l'expressió *el domador* s'associa al gènere no marcat de la llengua (el masculí). Per tant, resulta innecessari crear i utilitzar noves formes per al gènere marcat (el femení) destinades a designar càrrecs i professions, motiu pel qual es pot prescindir del mot *domadora*. Això es deu a que la denominació en qüestió (*el domador*) ja inclou la visibilitat de persones d'ambdós sexes, és a dir, fa referència tant a homes com a dones. D'aquesta manera, seria correcte dir el següent:

- *El domador és una dona.*
- *El domador és un home.*

Cal tenir en compte que emprar aquest concepte mitjançant l'ús del gènere no marcat per a qualsevol sexe juga a favor de la gramàtica de la llengua. En aquest àmbit, l'únic problema rau en la definició d'aquest mot, la qual hauria de relacionar 'domador' amb 'persona que doma animals' és a dir, amb un sexe indeterminat.

Per finalitzar aquesta secció del cicle inicial d'educació primària, ens fixarem en els trets de millora que constitueix l'editorial **Cruilla**:

Tot i que tal i com hem afirmat anteriorment la presència de personatges femenins i masculins és igualitària, el predomini d'estereotips per raó de sexe encara és vigent en diverses imatges o il·lustracions. Tot seguit, vegem-ne exemples recuperats del llibre de text en qüestió i, posteriorment, una reflexió crítica respecte de l'assumpte:

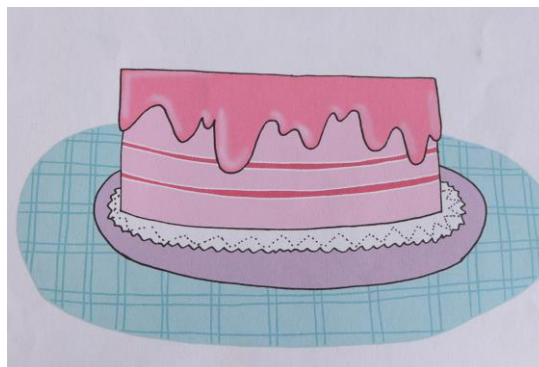
En *primer* lloc, a la *pàgina 18* s'aprecia la imatge d'una nena vestida completament de color rosa. I ocorre un succés similar a la *pàgina 16*, on trobem una fruitera amb una vestimenta rosada.

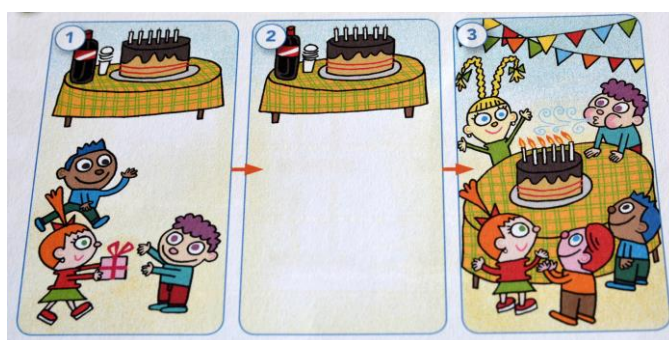
A més, a les *pàgines 49 i 50* es fa referència a l'aniversari d'una nena, el pastís de la qual ve dominat pel color rosa. Ara bé, com a contrast, a la *pàgina 58* es fa referència a l'aniversari d'un nen, el pastís del qual és de color marró.

Pàgina 49

Pàgina 50

Pàgina 58

Això, com és evident, només succeeix en casos concrets, és a dir, no és un escenari que es reproduïx reiterades ocasions, però sí suficient per fixar-s'hi i rumiar sobre la qüestió. Aquest assumpte manté una relació força significativa amb la coeducació, l'objectiu de la qual és promoure una educació idèntica i en comú de persones d'ambdós sexes. És a dir, fa referència a que si es tracta d'una nena no cal que tot el seu entorn giri al voltant del rosa. Ara bé, això no vol dir que s'hagi de prescindir d'aquest color en relació amb el sexe femení, sinó que cal fer ús de tots els colors amb certa igualtat. Es vol fer èmfasi en el fet que les nenes no tenen perquè ser educades per esdevenir princeses i vestir sempre de rosa. Vinculat amb aquest afer, ocorre exactament el mateix amb els nens. Per exemple, en ells creem els guerrers mitjançant les joguines bèl·liques.

Per aquest motiu, resulta essencial fomentar l'establiment de fonaments basats en la coeducació. I el primer pas encaminat a assolir-la és abolir totes aquelles decisions

fonamentades en la tradició i determinades pel costum, així com aquells estereotips que promouen la distinció entre tots dos sexes. És una eina encaminada a l'adquisició d'un món més igualitari, que vetlla per garantir l'equitat educativa.

D'altra banda, en aquest llibre, pel que fa a nivell lingüístic s'aprecia una voluntat inclusiva, la qual predomina en una diversitat d'enunciats. En relació amb aquest afer, el llenguatge dominant en el sector d'especialitat que hem estudiat combina casos vinculats amb la tipologia del masculí genèric (el qual, des d'una concepció social exposa una circumstància sexista) amb altres mecanismes per tal d'evitar-lo. Per tant, com a valoració general, s'evidencia la intenció d'acabar amb la invisibilitat femenina, malgrat que malauradament encara es deixen entreveure aspectes i matisos fonamentals o s'escapen particularitats de caràcter sexista.

Tot seguit, trobem un conjunt d'exemples extrets del llibre de text estudiat que manifesten la citació prèviament esmentada, acompanyats de la seva interpretació corresponent i, si s'escau, d'una proposta de redacció no sexista o inclusiva.

En primer lloc, vegem-ne un parell de casos que exemplifiquen l'ús del llenguatge inclusiu:

Pàgina 11: “A classe hi ha X persones de cabells rossos.”

Pàgina 21: “Quants nens i nenes hi ha?”

Seguidament, prenem en consideració diversos enunciats sexistes determinats per la tipologia del masculí genèric:

Pàgina 10: “Hi ha X companyys que tenen 5 anys.”

Pàgina 10: “La majoria dels nens de la classe tenen X anys.”

Pàgina 21: “Pot ser que hi hagi algun company malalt?”

- **Interpretació:** en aquest àmbit, s'hi pot detectar una percepció de la realitat força incoherent. Això es deu a l'ús de formes dobles i genèriques en nombrosos casos, amb l'objectiu d'assegurar la visibilitat de les accions i presència femenina. Aquest últim afer és considerat favorable, però com a contrapartida, s'hi pot observar el masculí genèric com un instrument bàsic per fer referència a l'aparició d'ambdós sexes.

- **Proposta:** per tal d'assolir el propòsit igualitari, resulta essencial explicitar el sexe femení sempre que hi sigui present. Així doncs, el llenguatge emprat en aquest llibre de text encara es pot situar en una posició intermèdia, encaminada cap a l'establiment d'una perspectiva equivalent, sense cap mena d'exclusió o discriminació envers algun sexe.

D'aquesta manera, vegem-ne un parell de propostes davant aquells enunciats en què s'incorre sexisme:

- "Hi ha X companyes i companys que tenen 5 anys." "Hi ha X alumnes / persones que tenen 5 anys."
- "La majoria dels nens i nenes de la classe tenen X anys." "La majoria de l'alumnat de la classe té X anys."

Ara bé, en relació amb les alternatives proporcionades, és convenient emprar recursos que no impliquin l'ús de desdoblaments.

3.2.2 Cicle mitjà

L'anàlisi del llenguatge emprat en els recursos educatius matemàtics d'aquests cursos en concret es fonamenta en els resultats extrets de la investigació d'un corpus d'un parell llibres de caràcter divers:

- *Matemàtiques* (Cicle mitjà, 3r primària), de l'editorial 'Cruïlla'. Projecte *Connecta*.
- *Matemàtiques* (Cicle mitjà, 3r primària), de l'editorial 'Santillana'. Projecte *Un pas més*.

A continuació, presentem el conjunt d'aspectes positius i de millora del llenguatge que constitueixen els llibres de text prèviament mencionats.

Aspectes positius

En primer lloc, resulta important destacar que aproximadament apareix el mateix nombre de personatges masculins i femenins, tant en enunciats com en il·lustracions i fotografies originals. Així doncs, a nivell de sexe, podem afirmar que la repartició del

volum total de personatges és igualitària. A més, pel que fa al llenguatge no verbal, predomina la intenció de combinar diferents cultures, mitjançant retrats de persones provinents d'orígens diversos.

En aquest àmbit, la importància del personatge ve determinada pel protagonisme que exerceix: protagonista principal, protagonisme compartit amb un altre personatge o un paper secundari. Ara bé, a través d'aquest anàlisi hem observat que ambdós sexes adquireixen el mateix protagonisme gairebé sempre i, com a conseqüència, són equiparables en termes de rellevància. És a dir, tant el sexe femení com el masculí desenvolupen papers de subjecte agent i subjecte pacient. Generalment no s'aprecia cap discriminació envers un sexe que provoqui una visió d'aquest, des d'un segon pla. Malgrat això, en alguns casos concrets cal mencionar la tendència a l'enfocament de la realitat des d'una única perspectiva: la del sexe masculí, el qual es pres com a model de referència. Per aquest motiu, sovint s'aprecia el silenci o la invisibilitat femenina.

D'altra banda, gràcies a l'estudi en qüestió i fent referència al llenguatge verbal i no verbal, en nombrosos casos tots dos sexes comparteixen espais i escenaris, realitzen activitats similars, exerceixen càrrecs i professions força semblants i, fins i tot, adquireixen els mateixos rols. Tot i així, en determinades circumstàncies l'afirmació anterior es veu incomplida, de manera que en el següent apartat, dirigit a la millora educativa, podrem observar una diversitat d'exemples en els que s'incorre sexisme.

Aquestes característiques prèvies són comunes per a ambdues editorials. Ara bé, tot seguit dividirem aquest punt en dos subgrups, amb l'objectiu d'assolir un recull de dades més sòlid i precís.

Per començar, focalitzarem l'interès en l'editorial **Santillana**. Per aclarir el desenvolupament de l'anàlisi, aquesta recerca d'aspectes positius romandrà fragmentada en una varietat de trets, acompanyats d'enunciats o il·lustracions llevats de l'estudi en qüestió que exemplifiquen cada circumstància citada:

- **La igualtat sexual:** presència i protagonisme del personatge, espai, oci, activitats lúdiques i rols.

Pàgina 66: *“La Carme i el Gerard estan comprant tarongers.”*

Pàgina 68: *“La Bet i en Lluís venen 423 quilos de fruita cada dia.”*

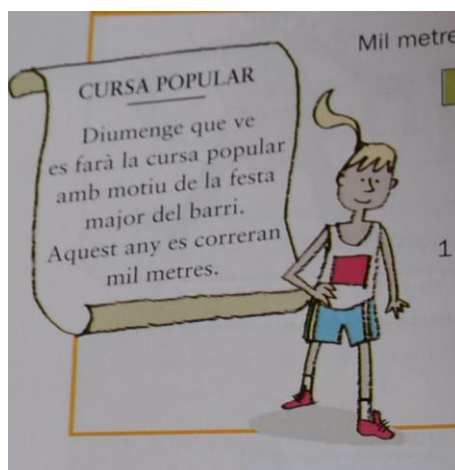
- **Interpretació:** en aquests enunciats, ambdós sexes apareixen en un mateix espai i adquireixen un rol o professió igualitari, sense distincions per raó de sexe.

Pàgina 134: “La Guida està fent quadres amb cromos de paisatges de la seva comarca.”

Pàgina 136: “En Miquel està dibuixant un mosaic en un paper quadriculat.”

- **Interpretació:** la Guida i en Miquel exerceixen un paper protagonista enfront la situació en la qual apareixen i duen a terme una activitat lúdica similar, relacionada amb l'art. És a dir, no hi ha discriminació, invisibilitat o exclusió envers cap sexe, determinada pel sector d'especialitat en el qual es desenvolupa l'acció.
- **La presència i representació femenina en sectors característics.**

Pàgina 26: “Cursa popular.”

- **Interpretació:** aquest passatge fa referència a la cursa popular de la festa major del barri. La representació visual del problema és la il·lustració d'una noia atleta. Així doncs, aquest afer es pot considerar favorable, degut a que fomenta l'aparició del sexe femení en sectors que tradicionalment s'han considerat masculins, com ara el món esportiu.
- **L'ús del llenguatge inclusiu.**

Pàgina 38: “En un concurs de dibuix infantil, hi ha participat 1325 nens i 1463 nenes. Quants participants hi ha hagut, en total?”

Pàgina 40: “Al Museu de Ciències hi ha una exposició sobre el cos humà. La setmana passada la van anar a veure 2267 persones, i aquesta setmana, 3546. Quantes persones han vist l'exposició, en total?”

Pàgina 42: “En una jornada esportiva, hi ha participat alumnes de tres escoles: 1437 d'una, 2707 d'una altra i 1369 de la tercera. Quants alumnes hi ha participat, en total?”

- **Interpretació:** aquests enunciats, en el seu conjunt, no presenten cap mena d'exclusió, discriminació o invisibilitat dirigida a algun sexe. Al contrari, fan ús del llenguatge inclusiu mitjançant formes genèriques: *participants*, *persones* i *alumnes*. Aquest recurs lingüístic permet evitar les marques de gènere gramatical en la redacció de textos i, per tant, l'especificació de sexe (és a dir, inclou tots dos sexes).
- **La feminització de professions**, les quals tradicionalment s'han atribuït al sexe masculí.

Pàgina 74: “La Clara és ornitòloga i aquest any ja ha estudiat 2015 ocells.”

Pàgina 184: “La Laia és arquitecta i ha fet una maqueta per construir un auditori.”

Pàgina 199: “Una pagesa va plantar 275 plantes de meló.”

- **Interpretació:** aquests enunciats transmeten un missatge amb valors essencials: les dones són aptes per a exercir qualsevol càrrec i tenen capacitat més que suficient per a accedir a la feina que desitgin, fins i tot a aquelles que s'associen als homes, degut als estereotips establerts per la tradició. Els diferents casos que exemplifiquen aquest tret, contribueixen i vetllen per la igualtat professional d'ambdós sexes.

En resum, com a valoració favorable general, aquest llibre per al tercer curs d'Educació primària ha estat elaborat sota els tres principis que caracteritzen el projecte educatiu *Un pas més*: millorar la comunicació, garantir l'aprenentatge i adquirir els hàbits i valors necessaris per convida responsablement.

Seguidament, prendrem en consideració la següent editorial, **Cruïlla**. A continuació, la seqüela d'afers positius presentarà la mateixa estructura que l'anàlisi anterior. Per aquest motiu, trobarem la investigació fragmentada en una varietat de trets,

acompanyats d'enunciats o il·lustracions extrets de l'estudi en qüestió que exemplifiquen cada circumstància mencionada:

- **La igualtat sexual:** presència i protagonisme del personatge, espai, oci, activitats lúdiques i rols.

Pàgina 50: *“En Nar i la Laura fan fotos a objectes amb forma de cossos geomètrics que hi ha a la seva escola.”*

Pàgina 170: *“En Guillem i la Laura pinten mandales de molts colors.”*

- **Interpretació:** en aquests plantejaments, ambdós sexes són protagonistes de la situació, apareixen en un mateix espai, adquireixen un rol igualitari i realitzen activitats equivalents.

Pàgina 69: *“L'Arnau té 5 amics i vol donar 2 caramels a cada un.”*

Pàgina 169: *“La Clara vol donar 3 caramels als seus 25 companys de classe. Quants caramels haurà de repartir?”*

- **Interpretació:** la Clara i l'Arnau exerceixen un mateix paper protagonista de subjecte agent davant l'escenari en el que estan situats. Per tant, aquest enunciat manifesta l'absència de desigualtats o discriminacions per raó de sexe.
- **Diversitat cultural:** pel que fa al llenguatge no verbal, predomina la intenció de combinar diferents cultures, mitjançant la inclusió de persones que provenen d'orígens diversos.

Per exemplificar-ho, vegem-ne la següent fotografia:

Pàgina 22

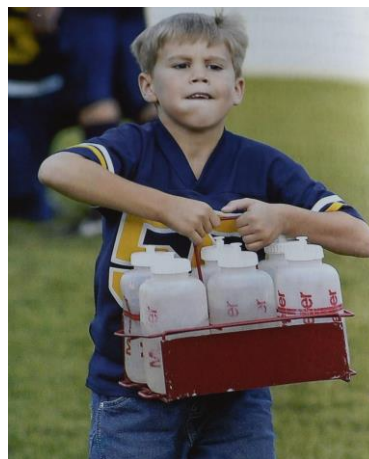
- La presència i representació femenina en sectors característics.

Pàgina 6: *“L’Alba i les seves companyes juguen a futbol a l’equip de l’escola.”*

Així doncs, la unitat 1 presenta com a plantejament inicial l’entorn d’un equip de futbol femení. Aquest afer es pot considerar favorable, degut a que fomenta l’aparició de les noies en sectors que tradicionalment s’han considerat masculins, com ara l’esport.

Pàgina 156: *“En Pau porta sis cantimplors de mig litre d’aigua per als seus companys d’equip.”*

En contrast amb l’escenari anterior, la unitat 11 presenta com a introducció la situació que experimenta un equip de futbol masculí i l’espai en el qual apareix. Aquest plantejament no sorprèn en absolut, degut a que es tracta d’un esport que generalment ha estat associat als nois.

- **Valoració:** ambdós casos exemplifiquen la igualtat entre tots dos sexes en un mateix sector, amb l'objectiu principal de normalitzar determinades situacions. Ara bé, l'aspecte positiu d'aquest tret rau en la representació femenina del món futbolístic.
 - **La presència de fonaments basats en la coeducació.**

Pàgina 68: s'aprecia la imatge d'una nena vestida de rosa i subjectant una flor.

Pàgina 69: s'aprecia la imatge d'una nena vestida de blau, subjectant una pala i rodejant una regadora.

- **Interpretació:** aquestes fotografies mostren un contrast que reflecteix perfectament el concepte de coeducació, caracteritzat pel rebuig a la tradició i, fonamentalment, per les limitacions estereotipades per raó de sexe. D'una banda, la primera imatge sosté una ideologia que transmet el model femení tradicional. D'altra banda, la segona imatge ofereix una desviació, a través d'un color i eines que trenquen amb el costum i les visions conservadores. Totes dues representacions són totalment vàlides, és a dir, no presenten cap mena d'injustícia social, ja que vetllen per la

igualtat d'oportunitats del sexe femení (en aquest cas, de manera superficial, mitjançant el color i materials tangibles).

Pàgina 40: s'aprecia la imatge de dues nenes llegint, en un entorn multicolor.

- **Interpretació:** en aquest àmbit, es pot valorar un cop més l'ús d'una gran varietat de colors amb certa igualtat. Per tant, la fotografia en qüestió transmet de nou, els principis que estableix la coeducació.

- **L'ús del llenguatge inclusiu.**

Pàgina 9: "A l'equip som 16 nens i nenes."

Pàgina 17: "A la classe hi ha 11 alumnes que es queden a dinar..."

Pàgina 31: "La classe de l'Anna va d'excursió als aiguamolls de l'Empordà."

Pàgina 137: "Una família puja a l'ascensor."

Pàgina 137: "Quatre persones van al circ."

Pàgina 138: "Entre mestres i alumnes són 23 persones."

- **Interpretació:** aquests enunciats, en el seu conjunt, no presenten cap mena d'exclusió, discriminació o invisibilitat envers algun sexe. Al contrari, fan ús del llenguatge inclusiu mitjançant formes genèriques (*alumnes*, *classe*, *persones* i *mestres*) i formes dobles (*nens i nenes*). Aquests recursos lingüístics permeten evitar les marques de gènere gramatical en la redacció de textos i, per tant, l'especificació de sexe (és a dir, inclouen tots dos sexes).

En general, aquest llibre utilitza freqüentment la forma doble *company* o *companya* o *companys* i *companyes* per fer referència a les activitats o tallers matemàtics que

suggereixen diversos enunciats. Vegem-ne un parell de casos que exemplifiquen l'ús d'aquestes expressions:

Pàgina 17: “Juga amb un company o companya a representar i llegir nombres a l'àbac.”

Pàgina 47: “Compareu les vostres sanefes amb la resta de companys i companyes.”

Finalment, per concloure la síntesi dels trets positius que configura aquest llibre de text, cal destacar que el projecte *Connecta* s'estructura tenint en compte les competències bàsiques de l'educació obligatòria com a referents curriculars. En conseqüència, fa de la diversitat una de les seves forteses, amb una oferta variada de recursos i de materials multisuport que aporten eficàcia i rigor al treball a l'aula. En aquest sentit, les noves tecnologies s'incorporen al projecte com una eina versàtil que permet l'ús de recursos multimèdia relacionats amb els continguts de les unitats, l'aprenentatge individual i el treball en grup per mitjà de propostes i projectes que potencien la comunicació i l'aprenentatge col·laboratiu entre l'alumnat.

Aspectes a millorar

Aquesta secció es dividirà en dos blocs, degut a que el resultat de l'anàlisi de cada editorial presenta ideologies, valors i característiques diverses.

En primer lloc, classificarem els trets de millora detectats en un dels sectors d'especialitat que hem estudiat, el llenguatge dominant en el llibre de text de l'editorial **Santillana**:

- L'ús del masculí genèric.

Tal i com s'aprecia en el camp teòric exposat, aquesta tipologia de caràcter sexista ve generada per una concepció de la realitat basada en l'androcentrisme, degut a que presenta l'ús del genèric masculí com un instrument que condueix molt sovint a l'ocultació de la dona i, fins i tot, pot comportar situacions d'ambigüitat semàntica provocada per la doble naturalesa del masculí. Tanmateix, la llengua té un elevat valor simbòlic i, per tant, tot allò que no s'anomena no existeix: fer servir el masculí com a genèric converteix en invisibles les accions i la presència femenina a la societat. I allò que pot ser correcte des del punt de vista gramatical es transforma en una incorrecció descriptiva, des del punt de vista social. Així doncs, l'objectiu bàsic de l'anàlisi d'aquest

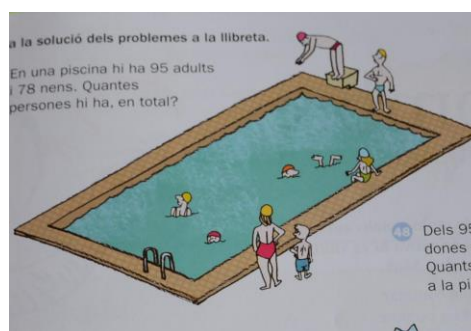
apartat és proporcionar propostes de caràcter inclusiu davant aquells enunciats sexistes, per assegurar la visibilitat d'ambdós sexes i vetllar contra qualsevol mena de discriminació o exclusió envers algun d'aquests, sempre tractant de mantenir el significat del plantejament i que aquest no pateixi cap alteració de comprensió. La recerca d'alternatives que no amaguin a la dona o la situïn en un pla d'inferioritat respecte de l'home és un matís fonamental, però procurant sempre respectar la naturalitat i harmonia de la llengua. En aquest sentit, tot i que a vegades resulta inevitable fer-ne ús dels desdoblaments per explicitar la presència de dones, la intenció primordial del treball de camp executat gira entorn l'estalvi dels inconvenients i el recàrrec que implica el procediment d'esmentar la forma masculina i la femenina: textos repetitius o discursos parodiabls plens de dobles de gènere.

A continuació, vegem-ne un seguit de casos del masculí genèric llevats del llibre de text analitzat, acompanyats de la seva interpretació corresponent (des del punt de vista social) i d'una proposta de redacció no sexista o inclusiva.

Pàgina 8: "Benvinguts a tercer."

- **Interpretació:** aquest enunciat és una introducció a la matèria de matemàtiques del curs vigent, és a dir, es tracta d'una benvinguda a l'alumnat de tercer. Ara bé, el missatge només va dirigit als nens, o les nenes s'han de considerar incloses mitjançant l'ús del masculí com a genèric?
- **Proposta:** "Benvinguts i benvingudes a tercer." "Us donem la benvinguda a tercer." (La última proposta es pot considerar més adequada, ja que evita el recàrrec que comporta l'ús de formes dobles).

Pàgina 11: "En una piscina hi ha 95 adults i 78 nens. Quantes persones hi ha, en total?"

- **Interpretació:** l'enunciat d'aquest problema exposa un esdeveniment en el qual s'incorre la invisibilitat del sexe femení, degut a que exclou a les nenes amb el terme *nens* i a les dones amb el mot *adults*. En relació amb aquest afer, s'hi pot observar una il·lustració on apareixen persones d'ambdós sexes, motiu pel qual resulta essencial explicitar la presència femenina a l'escenari en qüestió.
- **Proposta:** “En una piscina hi ha 95 persones adultes i 78 nens i nenes. / joves Quantes persones hi ha, en total?”

Pàgina 14: “Els alumnes de tercer curs han de col·locar els llibres que acaben de rebre per a la biblioteca de l'escola.”

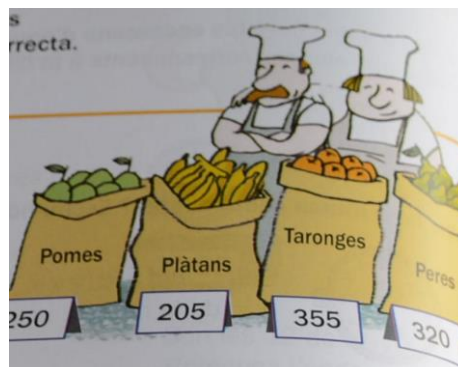
- **Interpretació:** aquest enunciat planteja un escenari que fa referència a persones d'ambdós sexes, malgrat que utilitza el masculí com a genèric per designar nens i nenes. Tanmateix, cal tenir en compte que en aquest cas en concret, el problema de redacció segons el qual s'incorre sexisme rau en el determinant (els), de manera que el substantiu al que acompanya (*alumnes*) és considerat correcte perquè engloba tots dos sexes. Per tant, per evitar qualsevol ambigüitat de comprensió, resultaria més apropiat emprar un mot genèric basat en els fonaments del llenguatge inclusiu.
- **Proposta:** “L'alumnat de tercer curs ha de col·locar els llibres que acaba de rebre per a la biblioteca de l'escola.”

Pàgina 27: “A la cursa del barri s'hi van apuntar quatre mil persones, o sigui,... milers de corredors.”

- **Interpretació:** a la cursa només hi va tenir accés el sexe masculí? És a dir, les corredores no disposaven de dret d'admissió, o simplement no s'anomenen explícitament? En l'hipotètic cas que la cursa en qüestió compti amb la presència d'alguna persona o col·lectiu femení, seria oportú enunciar el següent.
- **Propostes:** “A la cursa del barri s'hi van apuntar quatre mil persones, o sigui,... milers de corredors i corredores.” “A la cursa del barri s'hi van apuntar quatre mil persones, o sigui,... milers de participants.” “A la cursa del barri s'hi van apuntar quatre mil persones, o sigui,... milers d'atletes.” (De nou, les dues últimes propostes

es poden considerar més adequades, ja que eviten l'enfarfegament que comporta l'ús de formes dobles).

Pàgina 46: “Els cuiners de l'escola han comprat dos sacs de fruita.”

- **Interpretació:** si focalitzem l'atenció en l'enunciat que proposa el problema, sembla que en aquesta escola només exerceixen la professió homes. Tanmateix, a diferència d'això, s'aprecia una il·lustració en la que hi figura la presència d'una dona i un home, és a dir, una cuinera i un cuiner. Per tant, l'alternativa de redacció inclusiva més convenient és emprar una forma lingüística que englobi persones d'ambdós sexes.
- **Propostes:** “Els cuiners i cuineres de l'escola han comprat dos sacs de fruita.” Ara bé, prioritzem el següent enunciat de caràcter genèric: “El personal de cuina de l'escola ha comprat dos sacs de fruita.”

Pàgina 75: “En una urbanització hi ha 3 blocs d'habitatges, i a cada bloc hi viuen 230 veïns. Quants veïns hi ha a la urbanització?”

- **Interpretació:** aquest enunciat en particular únicament fa referència a l'existència d'homes, mitjançant el mot veïns. Ara bé, aquesta qüestió implica que no hi habiten dones a la urbanització? La informació proporcionada és incoherent, de manera que resulta imprescindible oferir una alternativa lingüística de caràcter inclusiu.
- **Proposta:** “En una urbanització hi ha 3 blocs d'habitatges, i a cada bloc hi viuen 230 persones. Quants habitants hi ha a la urbanització?” (Cal mencionar que hi ha una gran diversitat de variables per formular un plantejament no sexista, però aquest n'és un exemple força senzill, que s'adequa perfectament al contingut que ofereix l'enunciat inicial.)

Pàgina 104: “L’Anna i els seus pares se’n van de vacances una setmana a la costa.”

- **Interpretació:** el llenguatge verbal del problema només exposa la presència del sexe masculí. Per contra, el llenguatge no verbal, és a dir, a la il·lustració corresponent, hi apareix la representació de l’Anna acompanyada del seu pare i mare. Per aquest motiu, cal promoure la visibilitat femenina en aquest escenari.
- **Proposta:** “L’Anna, el seu pare i la seva mare se’n van de vacances una setmana a la costa.” Fins i tot, seria més vàlid enunciar el següent: “L’Anna i la seva família se’n van de vacances una setmana a la costa.”

Pàgina 112: “Un grup d’alumnes de 3r de primària ha anat amb els professors a fer acampada.”

- **Interpretació:** l’alumnat de 3r de primària només disposa de professors? O bé s’empra aquest terme per fer referència a persones d’ambdós sexes? Aquest enunciat pot generar ambigüitats de comprensió i desencadenar confusions a nivell interpretatiu, raó per la qual resulta oportú fer ús de les alternatives i tècniques de redacció no sexista que proporciona el llenguatge inclusiu.
- **Proposta:** “Un grup d’alumnes de 3r de primària ha anat amb el professorat a fer acampada.”

Pàgina 164: “Els empleats de la secció del pa aparten 21 barres i col·loquen totes les altres per vendre.”

- **Interpretació:** d'una banda, l'enunciat manifesta que en aquest departament només hi treballen homes. Malgrat això, d'altra banda, la il·lustració del problema en qüestió mostra la presència d'un home i una dona. Per tant, s'incorre una incoherència entre el llenguatge verbal i no verbal, determinada per la tipologia del masculí genèric, segons la qual es fa referència a tots dos sexes.
- **Propostes:** “Els empleats i empleades de la secció del pa aparten 21 barres i col·loquen totes les altres per vendre.” Ara bé, per tal d'evitar un discurs repetitiu construït a base de desdoblaments, oferim el següent enunciat: “El personal de la secció del pa aparta 21 barres i col·loca totes les altres per vendre.”

Pàgina 186: “Els egipcis van fer construccions com les d'aquesta fotografia.”

- **Interpretació:** els egipcis van ser els únics encarregats de dur a terme aquesta activitat? És a dir, les egípcies no hi van intervenir o participar en cap moment? Mitjançant l'ús del masculí com a genèric, el reconeixement d'aquestes construccions només s'atorga al sexe masculí, de manera que s'incorre una injustícia social en promoure la invisibilitat femenina.
- **Propostes:** “Els egipcis i egípcies van fer construccions com les d'aquesta fotografia.” Vegem-ne la següent proposta genèrica, encara més adequada: “La població egípcia va fer construccions com les d'aquesta fotografia.”

- **Professions i ocupacions marcades: la no-feminització de les professions.**

Reproduir patrons tradicionals quan ens referim a professions o ocupacions que històricament han desenvolupat de manera predominant persones d'un dels dos sexes, és una manera de barrar el pas a la identificació dels nois i noies cap a altres camins professionals. Per aquest motiu, cal evitar feminitzar determinades ocupacions i masculinitzar-ne d'altres. A continuació, vegem-ne un seguit d'exemples llevats de l'anàlisi del llibre de text estudiat, determinats per aquesta tipologia que reflecteix una circumstància de caràcter sexista, majoritàriament associada a la masculinització o no-feminització de les professions:

Pàgina 52: “Un pastor té 3560 ovelles.”

A més, tot seguit s’aprecia la il·lustració d’un home fent-se càrrec del bestiar que conforma el seu ramat.

Pàgina 53: “A en Martí li agrada molt la màgia i és capaç de fer un truc ben curiós.” A més, s’aprecia la il·lustració del mag en qüestió.

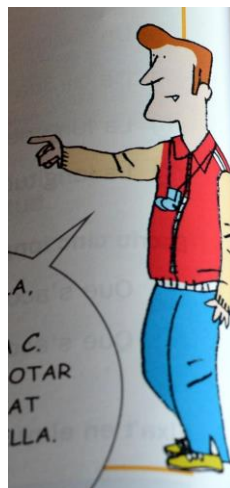
Pàgina 190: “Fixa’t en el barret, la bola de vidre i el pot del mag.” A més, també s’aprecia tot seguit la il·lustració d’un mag.

Pàgina 54: “A la fira de bestiar hi portaran 3280 vaques...” La masculinització rau en la il·lustració d’un home ocupant-se d’una vaca.

Pàgina 124: “*El professor d’Educació física ha preparat una prova al pati.*” A més, tot seguit s’aprecia una il·lustració que reflecteix l’esdeveniment en el qual apareix un professor assignant les indicacions necessàries per executar l’activitat.

- **Interpretació:** des d’un punt de vista gramatical, aquests enunciats no exemplifiquen casos sexistes, ja que cada circumstància disposa d’una forma per explicitar els càrrecs que exerceixen les dones. Ara bé, si enfoquem la perspectiva de l’anàlisi des d’un punt de vista social, s’evidencien situacions en les que s’incorre sexisme. Això es deu a que el llibre contribueix a fomentar l’atribució d’aquestes professions al sexe masculí, és a dir, el problema rau en què generalment la figura de la dona no adquireix els mateixos rols o exerceix oficis semblants, sinó que només hi predomina la presència masculina en diverses feines o en sectors particulars. En aquest àmbit, el succés prèviament esmentat fa referència a la masculinització de determinades ocupacions, generada per la reproducció de patrons tradicionals.
- **Proposta:** si fem una valoració o reflexió general sobre l’assumpte en qüestió, sorgeix la intenció de promoure l’establiment de la presència femenina en els àmbits que plantegen els enunciats. D’aquesta manera, resultaria força convenient suggerir els següents càrrecs: *pastora, maga o professora d’Educació física*. En relació amb aquest afer, encara es pot considerar més apropiat emprar un llenguatge de caràcter inclusiu encaminat a la igualtat ocupacional, com ara, *el professorat d’Educació física*. Al cap i a la fi, el propòsit principal es fonamenta en la normalització de la visibilitat d’ambdós sexes en qualsevol professió. Afegit a quelcom, es juga amb l’avantatge que la llengua ja s’ha adaptat a la nova situació social vigent, tal i com ho exemplifiquen els mots prèviament mencionats, els quals han experimentat un procés de feminització.

- La transmissió d'idees sexistes mitjançant el llenguatge verbal i no verbal.

Pàgina 63: en un problema particular, s'aprecia una il·lustració, la qual experimenta el paper protagonista d'aquesta circumstància sexista. Pel que fa a la descripció de la situació corresponent, l'acció es desenvolupa en l'escenari d'una finca agrícola, on localitzem a un home recollint peces de fruita d'un cirerer i a una dona subjectant un cistell, dins del qual

l'home hi aboca les cireres a mida que en recol·lecta.

- **Interpretació:** en primer lloc, cal destacar que aquesta representació no fomenta la invisibilitat femenina, degut a que s'hi pot observar clarament la presència d'una dona a l'escenari. Ara bé, l'autèntic afer segons el qual s'incorre sexisme rau en el rol que adquireix la figura femenina, determinat pel següent succés: l'home és el subjecte d'acció, és a dir, el protagonista de la situació encarregat d'exercir la funció fonamental, mentre que la dona apareix en un segon pla, com a figura d'acompanyament o ajudant de l'home. Per tant, s'evidencia un protagonisme diferenciat per raó de sexe, segons el qual l'home assoleix un paper principal i la dona s'associa amb el 'sexe dèbil' i se li atorga un paper secundari o d'inferioritat respecte de la posició que adquireix el sexe masculí. En definitiva, aquest cas comentat contribueix en la discriminació femenina mitjançant la transmissió d'idees sexistes a través del llenguatge no verbal.

Pàgina 144: en un problema en concret, s'aprecia una il·lustració, la qual experimenta el paper protagonista d'aquesta circumstància sexista. Pel que fa a la descripció de la situació corresponent, l'acció es desenvolupa en un escenari laboral, on localitzem a un home que exerceix la professió de

camioner. La funció del treballador és ocupar-se de repartir en parts iguals caixes entre diversos camions.

Pàgina 146: en un altre problema determinat, s'aprecia una il·lustració, la qual experimenta un cop més, el paper protagonista d'aquesta circumstància sexista. En la situació corresponent, s'hi pot contemplar a una dona, la Mercè, encarregada de repartir roses en tres gerros.

- **Interpretació** (basada en una comparativa): ambdós problemes presenten una característica en comú, ja que disposen d'una funció acadèmica igualitària, és a dir, difondre els conceptes bàsics per formar a l'alumnat amb els coneixements i nocions necessàries per aprendre a dividir. Tanmateix, el sexisme rau en els rols que adquireix cada sexe i l'escenari en el qual apareixen. D'una banda, a l'home se li atribueix una tasca que requereix fortalesa, amb la qual cosa s'associa amb el 'sexe fort'. D'altra banda, a la dona se li concedeix un paper basat en el patró tradicional, degut a l'espai on es localitza, dominat per la presència de roses. Així doncs, en els plantejaments analitzats hi predominen els estereotips establerts històricament per raó de sexe. En aquest àmbit, cal promoure i col·laborar en l'abolició del pensament conservador, mitjançant l'aparició d'homes i dones en qualsevol entorn, sense cap mena de distinció o desigualtat.

Pàgina 149 (Problema 11): "L'Ester té 35 boletes i en vol fer 4 collarets iguals."

Pàgina 149 (Problema 12): "En David ha comprat 40 cromos d'animals salvatges."

- **Interpretació:** aquests enunciats col·laboren en la transmissió d'idees sexistes mitjançant el llenguatge verbal, degut a que exposen els estereotips que conformen el model conservador. D'una banda, l'Ester exerceix una activitat lúdica que, durant generacions, ha estat considerada femenina: fer collarets. D'altra banda, en David s'associa amb un entorn masculí, fet que s'atribueix l'adjectiu *salvatge* per fer referència als seus cromos. En aquest àmbit, cal promoure i col·laborar en l'abolició del pensament tradicional, mitjançant l'aparició d'homes i dones en qualsevol sector, sense cap mena de distinció o desigualtat. D'aquesta manera, es podrà assolir l'objectiu de normalització, encaminat cap a l'establiment d'una societat igualitària.

- **Els textos narratius de caràcter androcèntric.**

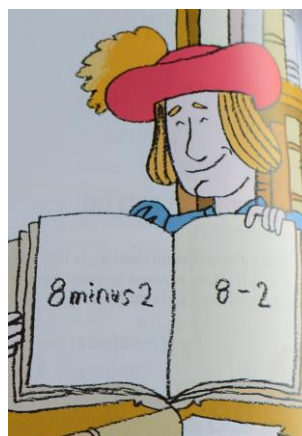
En aquest llibre de text, es fomenta una millora de la comprensió dels conceptes i procediments matemàtics, proposant en cada unitat un breu text narratiu d'aproximació al tema, que permet activar coneixements previs i treballar la lectura i l'expressió oral de les matemàtiques. Malgrat aquesta intenció didàctica, una majoria d'històries de caràcter divers exposen una invisibilitat femenina força significativa, dominada generalment per l'androcentrisme.

En relació amb aquest afer, vegem-ne a continuació un seguit d'exemples extrets de les diferents unitats que constitueix aquest llibre de text, i que al seu torn, presenten una visió de la realitat des de l'òptica masculina:

T.1. Nombres i ossos: fa referència a una història que relata com els humans van començar a comptar. El protagonisme i mèrit en relació amb la possibilitat de reproduir aquest aprenentatge numèric s'atribueix al sexe masculí: en concret, un caçador anomenat Mok.

T.4. El signe de la resta: aquest relat introdueix una altra idea històrica basada en l'androcentrisme. Es tracta de l'enginy que va tenir fa 600 anys l'alemany Johannes Widmann, en expressar la resta de dos nombres col·locant-hi al mig el signe -.

T.5. Multiplicar amb els dits: aquest breu text narratiu sosté, de nou, el pensament tradicional i conservador. En aquest cas en particular, l'avi és savi i adquireix el rol d'heroi, ja que és capaç de transmetre trucs i ensenyaments matemàtics d'utilitat, que permetran enriquir el coneixement de generacions futures.

T.6. Nombres amb nusos: en aquesta història també hi predomina el protagonisme masculí. Fa referència a una tradició de l'antic imperi inca, liderada per en Capac, el qual s'encarregava del recompte del bestiar. Ara bé, pel que fa al llenguatge no verbal (la il·lustració que representa la història en qüestió) s'hi pot contemplar una figura femenina des d'un segon pla, la qual no intervé ni exerceix cap paper destacat en relació amb l'activitat principal, sinó que es manté al marge observant la situació amb

els braços creuats. Així doncs, aquesta representació no promou una invisibilitat de la dona, malgrat que la situa en una pla d'inferioritat respecte de la presència masculina i, per tant, rep una discriminació per raó de sexe.

T.7. Les rectes, Euclides i el rei: un cop més, aquest breu text narratiu es fonamenta en l'existència d'un gran matemàtic, Euclides, al qual se li atorga la major part del protagonisme. A més, també s'hi pot destacar la presència del rei de l'antiga Grècia. Així doncs, la moralitat extreta d'aquest relat fa referència al mèrit atribuït a Euclides,

degut a les seves magnífiques aportacions matemàtiques.

T.8. El rei de les multiplicacions:

aquest relat en particular, reflecteix l'androcentrisme en l'àmbit matemàtic. Fa referència a les grans dots que disposava Zerah Colburn, el primer calculista professional.

T.11. Un repartiment curiós:

aquest breu text narratiu de caràcter fantàstic es caracteritza per la presència masculina i la invisibilitat femenina. En aquest cas, el dimoniet i el pagès adquireixen la totalitat del protagonisme.

T.12. Mesures a Roma:

el relat d'aquesta unitat exposa una discriminació femenina per raó de sexe. Es situa a l'Antiga Roma, i transmet la reproducció del patró tradicional a través del llenguatge verbal i no verbal: l'home, en Marc, adquireix el paper de protagonista, mentre que la dona apareix en un segon pla d'inferioritat respecte del sexe masculí (així ho exemplifica la il·lustració corresponent).

T.13. El cavall que sabia dividir:

aquesta breu història fantàstica també està fonamentada en la disciplina androcèntrica. Fa referència a la presència d'un cavall molt espavilat, acompanyat del seu amo.

T.14. Un art geomètric:

l'esdeveniment que manifesta la unitat en vigor retrata una tipologia de sexisme lingüístic, el masculí genèric. Això es deu a l'ús de l'expressió *els alumnes*, la qual resultaria convenient reemplaçar-la, emprant un terme inclusiu que reconegui la visibilitat d'ambdós sexes, com ara: *l'alumnat*. Així, assegurem la capacitat d'explicitar la veritable presència masculina i femenina que mostra la il·lustració corresponent.

Per acabar, fixem-nos en una circumstància que presenta una peculiaritat respecte de les anteriors:

T.10. Sophie Germain i la geometria: d'entre els 14 breus relats existents al llibre de text, aquest és l'únic que ofereix una visió del sexe femení com a protagonista de la història. Fa referència a la cruel experiència de la Sophie Germain, una apassionada de les matemàtiques que va haver de superar-se davant molts obstacles i enfrontar-se amb els estereotips establerts per la societat, per tal d'assolir les seves metes i esdevenir una persona rellevant en l'àmbit matemàtic. Ara bé, malgrat el predomini del protagonisme femení, mitjançant les idees que transmet aquest text narratiu s'evidencia la perspectiva androcèntrica de l'època.

En definitiva, si reflexionem i realitzem una valoració general sobre l'assumpte en qüestió, sorgeix la necessitat d'abolir aquesta percepció del món des de l'òptica masculina, la qual rep la denominació d'androcentrisme. En aquest àmbit, cal mencionar que tot i que la idea d'aquests textos és didàctica i constitueix un contingut força interessant i enriquidor, resulta essencial fomentar l'aparició del sexe femení, ja sigui via mètodes reals o imaginaris. Malgrat la dificultat que comporta assolir aquest últim propòsit, és el mecanisme més útil per tal d'establir un futur matemàtic més equilibrat, lliure d'exclusions, discriminacions o desigualtats per raó de sexe.

Tot seguit, el desenvolupament d'aquest estudi es fonamenta en els trets de millora extrets de l'anàlisi del llenguatge dominant en el llibre de text de l'editorial **Cruilla**:

- **L'ús del masculí genèric.**

Aquesta tipologia de caràcter sexista sorgeix com a resultat d'una concepció de la realitat basada en l'androcentrisme, degut a que presenta l'ús del genèric masculí com una eina que condueix molt sovint a l'ocultació de la dona i, fins i tot, pot comportar situacions d'ambigüitat semàntica provocada per la doble naturalesa del masculí. Tanmateix, la llengua té un elevat valor simbòlic i, per tant, tot allò que no s'anomena no existeix: fer servir el masculí com a genèric converteix en invisibles les accions i la presència femenina a la societat. I allò que pot ser correcte des del punt de vista gramatical es transforma en una incorrecció descriptiva, des del punt de vista social. Així doncs, l'objectiu primordial de l'anàlisi d'aquest apartat és oferir propostes de caràcter inclusiu davant aquells enunciats que són considerats sexistes, per assegurar la visibilitat d'ambdós sexes i vetllar contra qualsevol mena de discriminació o exclusió envers algun d'aquests. La recerca d'alternatives que no amaguin a la dona o la situïn

en un pla d'inferioritat respecte de l'home és un afer fonamental, però procurant sempre respectar la naturalitat i harmonia de la llengua i tractant de mantenir el significat del plantejament sense que aquest experimenti alguna alteració de comprensió.

A continuació, vegem-ne un seguit de casos del masculí genèric llevats del llibre de text analitzat, acompanyats de la seva interpretació corresponent (des del punt de vista social) i d'una proposta de redacció no sexista o inclusiva. Afegit a quelcom, cal destacar la intenció primordial d'evitar construir textos repetitius o crear discursos parodiabls plens de dobles de gènere.

Pàgina 14: “Un total de 4320 aficionats van assistir a l'estadi.”

- **Interpretació:** segons aquest enunciat, l'assistència únicament va estar orientada al sexe masculí. Ara bé, resulta incoherent evidenciar la ocultació femenina d'entre un total de 4320 persones, de manera que seria oportú assegurar la visibilitat de les aficionades.
- **Propostes:** “Un total de 4320 aficionats i aficionades van assistir a l'estadi.” “Un total de 4320 persones van assistir a l'estadi.” (Tal i com hem argumentat prèviament, prioritzem aquest últim enunciat de caràcter genèric i sense l'ús de desdoblaments.)

Pàgina 24: “Els nens de tercer van portar 123 envasos.”

- **Interpretació:** tal i com ho exposa l'enunciat, al curs de tercer només hi ha nens? O bé les nenes no van participar en la recollida d'ampolles? Per tal d'evitar qualsevol mena d'ambigüitat com a conseqüència de la doble naturalesa del masculí genèric, resulta més apropiat emprar una redacció inclusiva.
- **Propostes:** “Els nens i nenes de tercer van portar 123 envasos.” “L'alumnat de tercer va portar 123 envasos.”

Pàgina 30: tot seguit, prenem en consideració una successió d'enunciats que conformen el plantejament global del problema en qüestió.

- “Vint nens i nenes de tercer han portat 20 ampolles.”

- “La 1a setmana els nens de tercer...”

- “A classe hi ha 20 alumnes...”

- “Quants nens de la classe van portar ampolles la primera setmana...?”

- **Interpretació:** aquest enunciat presenta un llenguatge força confús. Això es deu al fet que alterna termes i expressions inclusives (*nens i nenes, alumnes*) amb altres recursos que manifesten l'ús del masculí genèric (*nens*). Per aquest motiu, resulta complicat determinar a quin sexe es dirigeix en cada ocasió. És a dir, l'ambigüïtat ve generada per la doble naturalesa del masculí, de manera que cal deduir la veritable relació entre sexe i gènere a través del context que proporciona el plantejament en vigor.
- **Propostes:** un cop hem focalitzat l'atenció en el rerefons d'aquell parell d'enunciats que empenen el masculí com a genèric, podem extreure la següent deducció. Per començar, s'evidencia una invisibilitat femenina en el segon plantejament. En aquest àmbit, succeeix el mateix amb la pregunta final, la qual en realitat va dirigida tant al sexe femení com masculí, és a dir, fa referència a l'alumnat en el seu conjunt.

Vegem-ne tot seguit, una redacció adequada per aquest parell d'enunciats, és a dir, que s'ajusti a les dades del problema correctament i que proporcioni recursos lliures de qualsevol ambigüïtat semàntica:

- “La 1a setmana els nens i nenes de tercer...”

- “Quants nens i nenes de la classe van portar ampolles la primera setmana...?”

- “La 1a setmana l'alumnat de tercer...”

- “Quantes persones de la classe van portar ampolles la primera setmana...?”

Pàgina 35: “En tindrà prou la Txell amb 3 caps de 10 gelats per convidar 8 amics, els 11 jugadors del seu equip de bàsquet i 9 veïns?”

- **Interpretació:** fent referència a l'enunciat exposat, la Txell no convida a les seves amigues, jugadores i veïnes? És a dir, només li donarà gelats als nens? El més probable és que s'hagi emprat el masculí genèric per designar la presència d'ambdós sexes, de manera que s'evidencia una invisibilitat femenina.

- **Proposta:** “En tindrà prou la Txell amb 3 caps de 10 gelats per convidar 8 amics i amigues / col·legues, els 11 jugadors i jugadores / membres / integrants / components del seu equip de bàsquet i 9 veïns i veïnes?”

Ara bé, malgrat aquesta proposta de redacció inclusiva, cal fer èmfasi en un possible succés: si algun dels col·lectius vigents únicament el conformen persones del sexe masculí, els termes emprats en un primer moment estarien ben formulats, de manera que no seria un text carregat de dobles de gènere. En relació amb això, per aquest motiu es considera essencial remarcar a quin sexe es vol fer referència en cada cas, tot evitant la invisibilitat femenina constantment i, així, impedir qualsevol ambigüïtat lingüística.

Pàgina 69: “En Marc té 2 amics i els donarà 5 caramels.”

- **Interpretació:** aquest problema presenta una incoherència entre el llenguatge verbal i no verbal. D’una banda, l’enunciat en qüestió únicament fa referència al sexe masculí. D’altra banda, la representació il·lustrativa del problema analitzat manifesta la presència d’un nen i una nena. Per tant, s’incorre sexisme lingüístic mitjançant la invisibilitat de l’amiga d’en Marc.
- **Propostes:** “En Marc té un amic i una amiga i els donarà 5 caramels.” Fixem-nos en el següent enunciat inclusiu, el qual ofereix una redacció més natural a nivell comunicatiu: “En Marc té 2 col·legues i els donarà 5 caramels.”

Pàgina 80: “En Yang i els seus cosins han inflat globus per penjar a la seva festa d’aniversari.”

- **Interpretació:** un cop més, aquest problema exposa un escenari incoherent. En primer lloc, el llenguatge verbal de l’enunciat només manifesta la presència del sexe masculí. Ara bé, com a contrapartida, la fotografia corresponent mostra l’aparició de persones d’ambdós sexes. Per tant, resultaria convenient emprar un enunciat de caràcter no sexista.
- **Proposta:** “En Yang i els seus cosins i cosines han inflat globus per penjar a la seva festa d’aniversari.” Per afegir-ne més, tot i que no s’adequa exactament al contingut plantejat, vegem una altra proposta per evitar l’ús de desdoblaments de gènere: “En Yang i la seva família han inflat globus per penjar a la seva festa d’aniversari.”

Pàgina 84: “Han arribat 3 autocars amb turistes per veure el jardí botànic. A cada autocar hi viatjaven 46 passatgers. Quantes persones han anat en aquests autocars a veure el jardí botànic?”

- **Interpretació:** aquest plantejament presenta dos termes que engloben ambdós sexes, *turistes* i *persones*. Ara bé, el sexisme rau en el mot *passatgers*, degut a que promou la invisibilitat de les passatgeres.
- **Proposta:** “Han arribat 3 autocars amb turistes per veure el jardí botànic. A cada autocar hi viatjaven 46 passatgers i passatgeres. Quantes persones han anat en aquests autocars a veure el jardí botànic?”

Pàgina 89: “Els alumnes de sisè van preparar la festa de Sant Jordi...”

- **Interpretació:** tal i com ho menciona l’enunciat en qüestió, al curs de sisè només hi ha nens? O bé les nenes ja s’hi consideren incloses en l’expressió *els alumnes*?, la qual està determinada per l’ús del masculí com a genèric. Malgrat l’ambigüitat semàntica detectada, cal tenir en compte que en aquest cas, el sexisme s’incorre a

través del determinant *els*, de manera que el mot *alumnes* és de caràcter inclusiu i, per tant, s'usa sense cap discriminació per raó de sexe.

- **Proposta:** "L'alumnat de sisè va preparar la festa de Sant Jordi..."

Pàgina 99: "Avui els nens de la classe de la Laura han anat a la piscina."

- **Interpretació:** aquest enunciat exposa un escenari il·lògic o absurd, degut a que únicament explicita la presència masculina de la classe corresponent. Llavors, això vol dir que la Laura és la única nena, és a dir, només té companys? En relació amb l'afer anterior, s'evidencia una incoherència entre el llenguatge emprat i la realitat, motiu pel qual resulta fonamental fomentar la visibilitat de les nenes presents.
- **Proposta:** "Avui els nens i nenes de la classe de la Laura han anat a la piscina." Fins i tot, seria adequat enunciar el següent: "Avui la classe de la Laura ha anat a la piscina."

Pàgina 120: "Convidarà els companys de la classe: 9 nens i 14 nenes."

- **Interpretació:** si focalitzem l'atenció en l'enunciat indicat, en un primer moment sembla que la Maria (subjecte agent d'aquest problema) només hi convidarà a nens, degut a l'ús del terme *companys*. Ara bé, tot seguit podem apreciar que es tracta d'una invitació orientada cap ambdós sexes: *nens i nenes*. Per aquest motiu, resultaria més convenient emprar el següent redactat.
- **Propostes:** "Convidarà els companys i companyes de la classe: 9 nens i 14 nenes." Un altre recurs més breu, senzill i de redacció no sexista seria aportar directament la informació necessària: "Convidarà 9 nens i 14 nenes."

Pàgina 138: "Un grup de 10 amics són a la fira. Llegeix la conversa i tria quin dels nois té raó."

- **Interpretació:** aquest problema manifesta de nou, un escenari incoherent. D'una banda, el llenguatge verbal de l'enunciat només manifesta la presència del sexe masculí. Ara bé, d'altra banda, la il·lustració corresponent mostra l'aparició de persones d'ambdós sexes. Per tant, seria oportú emprar el següent enunciat de caràcter no sexista.
- **Proposta:** "Un grup de 10 amics i amigues / col·legues són a la fira. Llegeix la conversa i tria qui té raó." El mot *qui* exemplifica un recurs inclusiu, mitjançant el qual es pot prescindir de qualsevol marca de sexe i, per tant, no s'incorre sexisme lingüístic.

Pàgina 143: "Com creus que van a l'escola els nens dels pobles petits? I els nois i noies de l'institut?"

- **Interpretació:** aquestes interrogacions poden desencadenar errors de comprensió o, fins i tot, comportar confusions i malentesos, com a conseqüència d'una redacció ambigua, generada per l'ús del masculí genèric. Així doncs, el plantejament inicial pot ser interpretat de la següent manera: a l'escola només té dret d'admissió el sexe masculí (*nens*), metre que a l'institut l'assistència ve determinada per la presència d'ambdós sexes (*nois i noies*). En aquest àmbit, resulta fonamental proporcionar eines que garanteixin la visibilitat femenina i masculina en el món acadèmic estàndard.
- **Proposta:** "Com creus que van a l'escola els nens i nenes dels pobles petits? I els nois i noies de l'institut?"

Pàgina 150: "En una partida de dòmino es reparteixen 7 fitxes a cada jugador."

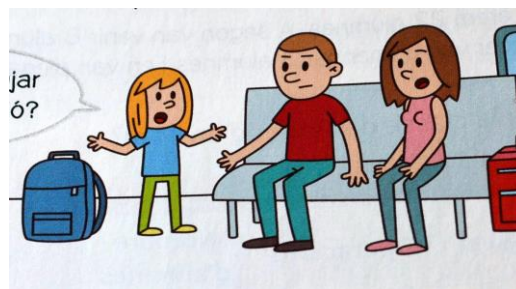

- **Interpretació:** en aquest cas, es reproduïx el succés incoherent prèviament esmentat. En primer lloc, l'enunciat planteja una situació on només apareix el sexe masculí. Ara bé, en oposició amb aquest afer, la il·lustració mostra un escenari amb la presència de persones d'ambdós sexes, és a dir, compta amb la participació de

nens i nenes. Per tant, s'incorre sexisme lingüístic mitjançant la invisibilitat del sexe femení.

- **Propostes:** “En una partida de dòmino es reparteixen 7 fitxes a cada jugador i jugadora.” En aquest sentit, es pot considerar més correcte evadir els dobles de gènere: “En una partida de dòmino es reparteixen 7 fitxes a cada persona.” o “En una partida de dòmino es reparteixen 7 fitxes a cada participant.”

Pàgina 152: “La Carolina marxa de viatge amb avió amb els seus pares.”

- **Interpretació:** el llenguatge verbal dominant al problema en qüestió fa referència a la companyia de dos homes. Ara bé, en canvi, la il·lustració del problema corresponent exposa un escenari on apareix la figura d'un home i una dona. Per tant, mitjançant l'ús del masculí genèric, s'evidencia una invisibilitat femenina per raó de sexe.
- **Propostes:** “La Carolina marxa de viatge amb avió amb els seu pare i mare.” “La Carolina marxa de viatge amb avió amb la seva família.”

- **La invisibilitat masculina en sectors característics.**

A continuació, vegem-ne diversos casos que exemplifiquen una circumstància particular, basada en el predomini femení en un àmbit determinat i fonamentada en els estereotips establerts per raó de sexe:

Pàgina 17: “La cuinera ha hagut de fer 250 flams.”

Pàgina 74: “La Laia vol fer pastissos de gerds.”

Pàgina 120: “És l'aniversari de la Maria. Ella i la mare faran un pastís de 2kg.”

Pàgina 132: “La Sara ha de col·locar 20 pastissos en 3 safates.”

- **Interpretació:** aquests enunciats reflecteixen una situació sexista. Això es deu a la presència total i única del sexe femení en l'àmbit gastronòmic, el qual es relaciona amb l'execució d'activitats que giren entorn la cuina o es desenvolupen en escenaris similars. Així doncs, a través de les dades extretes d'aquest l'anàlisi, s'hi pot apreciar la reiteració d'un mateix succés: les dones o nenes sempre adquireixen el rol de cuineres, com a conseqüència d'una reproducció del patró tradicional, és a dir, dels estereotips fixats per la tradició.
- **Proposta:** en relació amb els plantejaments prèviament mencionats, el veritable inconvenient rau en la següent qüestió: la invisibilitat d'homes o nens en un escenari determinat, motiu pel qual resulta fonamental promoure la igualtat entre tots dos sexes mitjançant la incorporació de la presència masculina (en aquest cas, en el sector gastronòmic). D'aquesta manera, es podrà aconseguir el propòsit de normalització envers diverses situacions i col·laborar en l'abolició d'estereotips o discriminacions històricament fixats. Així doncs, és necessari proporcionar una concepció autèntica del món en què vivim i contribuir en la fi de l'atribució d'activitats o l'adquisició de rols per raó de sexe. Si s'assoleix l'objectiu predominant, serà un pas essencial per tal de facilitar la persecució cap a l'establiment d'una societat igualitària.

- **La invisibilitat femenina en sectors característics.**

A continuació, vegem-ne un parell de casos que exemplifiquen el predomini masculí en àmbits determinats, fonamentats en els estereotips establerts per raó de sexe:

Pàgina 13: *“L'entrenador de futbol ha de comprar roba esportiva...”*

Pàgina 16: *“A l'equip de futbol hi ha... L'entrenador té 2 fills.”*

- **Interpretació:** els exemples anteriors compten amb la presència total i única del sexe masculí en el món futbolístic, motiu pel qual exposen circumstàncies de caràcter sexista. En aquest àmbit, els homes adquireixen un rol dominant en un sector que històricament ha estat considerat masculí, tot i que cal remarcar que encara és vigent aquesta ideologia que conforma el model conservador.
- **Proposta:** en relació amb l'afirmació anterior, aquest afer deixa entreveure el patró tradicional mitjançant la invisibilitat femenina en el món futbolístic, més concretament degut a la manca d'adquisició del rol d'entrenadora. Afegit a quelcom,

es manifesta el pensament que els encarregats de dirigir un equip de futbol tendeixen a ser homes i que les dones no exerceixen cap càrrec en aquest sector, de manera que s'exposa una concepció esportiva artificial, raó per la qual cal promoure la igualtat entre tots dos sexes, tractant d'alternar l'aparició d'homes i dones. Si té lloc aquest assoliment, es podrà aconseguir el propòsit de normalització envers diverses situacions i col·laborar en l'abolició d'estereotips o discriminacions per raó de sexe. Així doncs, es pot considerar apropiat incorporar la presència femenina, per facilitar la persecució cap a la igualtat i oferir un escenari verídic de la societat en què vivim.

- **L'associació de professions a un sexe determinat: ocupacions marcades.**

En aquest apartat, presentem un parell d'exemples que experimenten aquest succés, el qual equival a un aspecte dominat pel sexisme:

Pàgina 58: “El metge li ha preguntat...” (S'incorre sexisme a través del llenguatge verbal.)

Pàgina 85: s'aprecia la il·lustració d'una hostessa atenent les possibles inquietuds d'un passatger. (S'incorre sexisme a través del llenguatge no verbal.)

- **Interpretació:** ambdós casos fan referència a un mateix raonament, definit per l'atribució de professions a homes o dones per raó de sexe, degut al conjunt de costums i estereotips establerts per la tradició i caracteritzats per la reproducció del patró històric.
- **Proposta:** no es pot prescindir de la presència d'aquells homes que exerceixen el càrrec d'*hostes* i aquelles dones que adquireixen la professió de *metgesses*. Al cap i a la fi, l'objectiu primordial es fonamenta en la normalització de la visibilitat d'ambdós sexes en qualsevol professió. Afegit a quelcom, es juga amb l'avantatge que la llengua ja s'ha adaptat a la nova situació social vigent, tal i com ho

exemplifiquen els mots prèviament mencionats, els quals han experimentat un procés de feminització i masculinització. D'aquesta manera, cal abolir les ocupacions marcades pel model tradicional, i al seu torn, col·laborar en l'establiment d'una societat determinada per la igualtat professional. En aquest àmbit, els llibres de text constitueixen un mitjà imprescindible per promoure la transmissió d'aquests valors bàsics.

- **La transmissió d'idees sexistes mitjançant el llenguatge no verbal.**

A continuació, focalitzarem l'atenció de l'anàlisi executat en una diversitat d'il·lustracions i fotografies llevades d'aquest llibre de text, les quals emeten ideologies sexistes, generalment fonamentades en l'establiment o atribució de colors per raó de sexe:

Pàgina 9: s'aprecia un cartell publicitari en el que hi predomina el color rosa. Es transmet el següent missatge, el qual va dirigit únicament al sexe femení: *"Busquem 2 noies per a l'equip d'hoquei."*

Les següents il·lustracions exposen a la figura masculina vestida de color blau i a la figura femenina de color rosa:

Pàgina 12

Pàgina 27

Pàgina 41

Pàgina 123

- **Interpretació:** els casos anteriors es basen en el model ideològic tradicional, degut a l'atribució del color rosa o lila al sexe femení i el color blau al sexe masculí. És a dir, presenten una forta influència pels estereotips establerts al llarg del temps, que s'han transmès durant generacions.
- **Proposta:** resulta necessari promoure la transmissió de fonaments basats en la coeducació. Per aquest motiu, cal perseguir l'ús del conjunt de colors vigents amb certa igualtat, per tal d'abolir tot allò fixat per la tradició. En relació amb aquest afer, els llibres de text constitueixen un mitjà essencial per suprimir l'establiment d'estereotips de caràcter sexista i transmetre un missatge encaminat cap a una percepció igualitària de la realitat.

3.2.3 Cicle superior

L'anàlisi del llenguatge emprat en els recursos educatius matemàtics d'aquests cursos en concret es fonamenta en els resultats extrets de la investigació d'un corpus d'un parell llibres de caràcter divers:

- *Matemàtiques* (Cicle superior, 6è primària), de l'editorial 'Cruïlla'. Projecte *Construïm*.
- *Matemàtiques* (Cicle superior, 6è primària), de l'editorial 'Santillana'. Projecte *La Casa del Saber*.

A continuació, presentem el conjunt d'aspectes positius i de millora del llenguatge que constitueixen els llibres de text prèviament esmentats.

Aspectes positius

En primer lloc, resulta important destacar que aproximadament apareix el mateix nombre de personatges masculins i femenins, tant en enunciats com en il·lustracions i fotografies originals. Així doncs, a nivell de sexe, podem afirmar que la repartició del volum total de personatges és igualitària.

En aquest àmbit, la importància del personatge ve determinada pel protagonisme que exerceix: protagonista principal, protagonisme compartit amb un altre personatge o un

paper secundari. Ara bé, a través d'aquest anàlisi hem observat que ambdós sexes adquireixen el mateix protagonisme gairebé sempre i, com a conseqüència, són equiparables en termes de rellevància. És a dir, tant el sexe femení com el masculí desenvolupen papers de subjecte agent i subjecte pacient. Generalment no s'aprecia cap discriminació envers un sexe que provoqui una visió d'aquest, des d'un segon pla. Malgrat això, en alguns casos concrets cal mencionar la tendència a l'enfocament de la realitat des d'una única perspectiva: la del sexe masculí, el qual es pres com a model de referència. Per aquest motiu, sovint trobem el silenci o la invisibilitat femenina, majoritàriament de manera implícita a través del llenguatge verbal.

D'altra banda, gràcies a l'estudi en qüestió i fent referència al llenguatge verbal i no verbal, en nombrosos casos tots dos sexes comparteixen espais i escenaris, realitzen activitats similars, exerceixen càrrecs i professions força semblants i, fins i tot, adquireixen els mateixos rols. Tot i així, en determinades circumstàncies l'afirmació anterior es veu incomplida, de manera que en el següent apartat, dirigit a la millora educativa, podrem observar una diversitat d'exemples en els que s'incorre sexisme.

Aquestes característiques prèvies són comunes per a ambdues editorials. Ara bé, tot seguit dividirem aquest punt en dos subgrups, amb l'objectiu d'assolir un recull de dades més sòlid i precís.

Per començar, focalitzarem l'interès en l'editorial **Cruïlla**. Per aclarir el desenvolupament de l'anàlisi, aquesta recerca d'aspectes positius romandrà fragmentada en una varietat de trets, acompanyats d'enunciats o il·lustracions llevats de l'estudi en qüestió que exemplifiquen cada circumstància citada:

- **La igualtat sexual:** presència i protagonisme del personatge, espai, oci, activitats lúdiques i rols.

Pàgina 12: *“La Maria ha comprat 6 capsos de 9 bombons cada una.” “En Carles ha comprat 9 capsos de 6 bombons cada una.”*

Pàgina 152: *“En Salvador està preparant la seva festa d'aniversari.” “La Carme està preparant una comanda.”*

Pàgina 168: *“La Maria ha tirat un dau 12 vegades...” “L'Arnau ha tirat un dau 24 vegades...”*

- **Interpretació:** el conjunt d'enunciats anteriors exemplifiquen una visió igualitària, és a dir, ambdós sexes són protagonistes de la situació, adquireixen un mateix rol i duen a terme una activitat equivalent, determinada per l'escenari on es desenvolupa l'acció.

- **L'ús del llenguatge inclusiu.**

Pàgina 16: “A casa d'en Pau havien de ser 12 a berenar. Hi havia previstes 4 magdalenes per a cadascú.”

- **Interpretació:** la primera frase presenta una redacció de caràcter implícit, és a dir, evita l'expressió *nens i nenes* perquè representa que aquesta referència ja es dedueix a través del context i, per tant, resulta inútil citar-la. A més, tot seguit apareix el terme *cadascú*, el qual engloba persones d'ambdós sexes. D'aquesta manera, el llenguatge emprat no genera cap confusió per raó de sexe, degut a que tant el femení com el masculí són considerats en tot moment.

Pàgina 90: “Una família de 4 membres en un any va consumir 146m3.”

Pàgina 94: “Compartiu aquest mètode amb la vostra parella.”

Pàgina 132: “A la classe de sisè de la meva escola hi ha 12 nenes i 45 nens.”

Pàgina 152: “En Salvador està preparant la seva festa d'aniversari i vol comprar laminadures per als amics i amigues.”

Pàgina 168: “Agrupeu els resultats obtinguts pels quatre membres del grup.”

- **Interpretació:** aquests enunciats, en el seu conjunt, no presenten cap mena d'exclusió, *discriminació* o invisibilitat dirigida a algun sexe. Al contrari, fan ús del llenguatge inclusiu mitjançant formes genèriques (*família, membres, parella i grup*) i formes dobles (*nens i nenes, amics i amigues*). Aquests recursos lingüístics permeten evitar marques de gènere gramatical en la redacció de textos i, per tant, l'especificació de sexe (és a dir, inclouen tots dos sexes).

Pàgina 93: “Un bar ha servit al matí 18 entrepans, 22 pastes...”

Pàgina 92: “Es dissenya una piscina de 20m de llargada, 8m d'amplada i amb una profunditat...”

- **Interpretació:** els plantejaments anteriors exposen una característica particular. D'una banda, el primer enunciat utilitza el mot *bar* com a subjecte indeterminat per evitar l'especificació de sexe, de manera que fa referència a tot el personal. D'altra banda, el següent enunciat és una oració passiva reflexa. Aquesta construcció té un caràcter proper a la impersonalitat, ja que sovint desapareix o se sobreentén l'agent que efectua l'acció, que queda diluït dins una expressió general. En relació amb l'afer anterior, els plantejaments corresponents situen al lector en un espai o temps determinat i si s'escau, hi atorguen la tasca de completar, o no, la resta del contingut del problema mitjançant suposicions. Per aclarir-ho, prenem en consideració el segon exemple: aquest mètode de redacció permet interpretar al lector qui és l'encarregat o encarregada de realitzar el disseny en qüestió, és a dir, valorar amb ajuda del context si es tracta d'un arquitecte o arquitecta, etc. L'ús d'aquests recursos lingüístics inclusius proporcionen un mecanisme força útil, ja que resulta innecessari anomenar qui executa l'acció per comprendre el missatge essencial. A més, són instruments bàsics mitjançant els quals no s'incorre sexisme ni cap mena de discriminació envers algun sexe.

- **La diversitat cultural.**

En aquest llibre s'hi pot contemplar la voluntat de reunir diferents cultures mitjançant la inclusió de persones que provenen d'orígens diversos. Aquest tret s'aprecia en algunes fotografies, tot i que de manera poc freqüent, així que caldria incentivar aquesta aparició.

Per exemplificar aquesta circumstància, vegem-ne tot seguit un parell de casos llevats d'aquest anàlisi:

Pàgina 58

Pàgina 172

- **La presència i representació femenina i masculina en sectors característics.**

Pàgina 37: “La Carme i l’Àlícia condueixen karts en un circuit.” A més, a continuació observem una representació il·lustrativa d’aquesta situació.

- **Interpretació:** els karts generalment s’associen al sexe masculí. Per tant, es pot considerar un afer favorable promoure l’aparició femenina en aquest àmbit, amb l’objectiu principal de normalitzar aquestes situacions.

Pàgina 162: “Dues jugadores de bàsquet han fet aquests punts en un torneig.”

Pàgina 169: “Calculeu quants metres ha recorregut cada nedadora.”

Aquests casos manifesten un escenari dominat pel sexe femení, és a dir, la situació que experimenten unes esportistes.

Pàgina 64: s’aprecia la il·lustració d’un corredor, com a representació de la marató de Vila de Dalt.

Pàgina 65: s’aprecia la il·lustració d’un pòdium, el qual reflecteix les tres millors marques del salt de llargada masculí que es van obtenir als Jocs Olímpics de Londres 2012.

Aquests casos manifesten un escenari dominat pel sexe masculí, és a dir, la situació que experimenten uns esportistes.

- **Interpretació:** tot i que el món esportiu posseeix un rerefons associat tradicionalment al sexe masculí, en el llibre de text estudiat hi predomina una visió d'aquest sector des d'una perspectiva igualitària. Ara bé, pel que fa a la il·lustració de la maratón, podem contemplar una tendència a la representació masculina en àrees enfocades cap ambdós sexes. Així doncs, com a proposta complementària o alternativa, seria apropiat oferir un cartell publicitari amb la presència de la figura d'un home i una dona, és a dir, d'un corredor i una corredora, amb el propòsit primordial d'evitar qualsevol malentès o alguna exclusió de la participació per raó de sexe.
- **La feminització de professions**, les quals tradicionalment s'han atribuït als homes.

Pàgina 68: s'aprecia la il·lustració d'una dona treballant en una benzinera.

- **Interpretació:** el personal d'una benzinera generalment ha estat format per homes. Per tant, es considera imprescindible transmetre un missatge amb valors fonamentals: les dones són aptes per a exercir qualsevol càrrec i tenen capacitat més que suficient per a accedir a la feina que desitgin, fins i tot aquelles que s'associen als homes, degut als estereotips establerts per la tradició.

Cal mencionar que només hi trobem un cas que exemplifiqui aquesta circumstància. Per aquest motiu, seria oportú fomentar l'adaptació femenina i masculina en determinats càrrecs i ocupacions històricament marcades, a través del llenguatge dominant en els llibres de text, ja que constitueixen un mitjà essencial per recalçar la transmissió d'aquesta ideologia i vetllar per la igualtat professional d'ambdós sexes.

Per finalitzar el recull de trets favorables, cal exaltar que el projecte *Construïm* tracta les competències des de múltiples vessants per desenvolupar de manera harmònica les capacitats cognitives de l'alumnat. En l'àrea de matemàtiques, es parteix de

contextos propers i habituals que comporten aspectes quantitius, espacials, mètrics, estadístics i probabilístics i que afavoreixen el plantejament de situacions en què l'alumnat ha de posar en joc les seves competències: pensar i raonar matemàticament, plantejar i resoldre problemes, fer estimacions i utilitzar de manera adequada la tecnologia. El projecte busca que els nois i noies construeixin la noció de quantitat i comprenguin profundament el significat de les operacions; reconeixin i analitzin la geometria de l'entorn i també els seus aspectes mètrics; adquireixin eines per comprendre les informacions que els arriben dels mitjans de comunicació; i es capacitin per resoldre problemes de la vida real tant de manera individual com treballant cooperativament. Es considera important que l'alumnat s'adoni del que està treballant en cada moment, de que sap i del que està aprenent. Per això s'inicia cada unitat amb una revisió del que saben i s'acaba amb una autoavaluació per potenciar l'esperit crític i l'autoexigència, i per afavorir la satisfacció pels propis avenços.

Seguidament, prendrem en consideració la següent editorial, **Santillana**. A continuació, la seqüela d'afers positius presentarà la mateixa estructura que l'anàlisi anterior. Per aquest motiu, trobarem la investigació fragmentada en una varietat de trets, acompanyats d'enunciats o il·lustracions extrets de l'estudi en qüestió que exemplifiquen cada circumstància mencionada:

- **La igualtat sexual:** presència i protagonisme del personatge, espai, oci, activitats lúdiques i rols.

Pàgina 50: *“L'Eva i en Màrius estan fent mosaics amb rajoles de ceràmica.”*

Pàgina 82: *“La Marina i en Pau estan col·locant oueres.”*

Pàgina 185: *“La Maria està omplint el dipòsit.” “En Lluís està omplint el recipient.”*

Pàgina 196: *“La Laura i l'Esteve treballen fent enquestes.”*

- **Interpretació:** aquests enunciats exposen un escenari en el qual ambdós sexes adquireixen rols semblants. A més, exerceixen un paper protagonista davant la realització d'una activitat igualitària.

- **L'ús del llenguatge inclusiu.**

Pàgina 12: *“La Marina té 12 anys. El seu germà Òscar té 2 anys més que ella, i el seu pare té el triple d'anys que l'Òscar. Calculem l'edat de cada persona.”*

Pàgina 15: “Dilluns hi havia 2 persones constipades a l’escola...”

Pàgina 23: “Nombre d’habitants del 2010.”

Pàgina 24: “Una família de Girona vol anar una setmana de vacances a París...”

Pàgina 42: “Des de la prehistòria, l’ésser humà ha utilitzat la mel com a aliment.”

Pàgina 71: “Pregunta als teus companys i companyes quin mes de l’any fan anys ells i els seus germans i germanes.”

Pàgina 71: “Quins mesos hi ha menys aniversaris d’alumnes noies que d’alumnesnois?”

Pàgina 88: “Aquest matí la Cristina ha menjat $\frac{1}{6}$ de panada, i a la tarda $\frac{2}{6}$. En Daniel al matí ha menjat $\frac{1}{3}$ de pizza, i a la tarda $\frac{2}{5}$. Quina fracció ha menjat cadascú, en total?”

Pàgina 138: “En un poble, hi viuen 2180 persones. El 35% són nens i nenes i la resta són adults.”

Pàgina 157: “Fixa’t en l’exemple i calcula la densitat de la població de cada localitat.”

- **Interpretació:** aquests enunciats, en el seu conjunt, no presenten cap mena d’exclusió, discriminació o invisibilitat dirigida a algun sexe. Al contrari, fan ús del llenguatge inclusiu mitjançant formes genèriques (*persones, habitants, família, població*) i formes dobles (*companys i companyes, germans i germanes*). Aquests recursos lingüístics permeten evitar les marques de gènere gramatical en la redacció de textos i, per tant, l’especificació de sexe (és a dir, inclouen tots dos sexes).

Pàgina 6: “A l’Antiguitat creien que el nombre d’estels al cel era incomptable.”

Pàgina 13: “Un tren té 3 vagons amb 24 seients cadascun i un altre vagó amb 16 seients. Hi ha 67 seients ocupats.”

Pàgina 19: “En una fàbrica envasen bombons en capses...”

Pàgina 20: “En una fàbrica han envasat 10000kg de taronges...”

Pàgina 23: “En una papereria venen fulls quadrats per desar-hi segells.”

Pàgina 42: “Una botiga ha comprat 3 caixes de pots grans.”

Pàgina 53: “En una fruiteria hi havia 20kg de cireres i 15 kg de maduixes. Han preparat unes safates amb cireres i unes altres amb maduixes...”

Pàgina 55: “A la secretaria d’un gimnàs han representat en un gràfic...”

Pàgina 75: “En una fleca han tret del forn 12 safates amb 45 brioixos cadascuna i una altra safata amb 35...”

Pàgina 92: “Han asfaltat $\frac{3}{4}$ del pati.”

Pàgina 98: “En un poliesportiu han organitzat els cursos de tennis infantil per edats.”

Pàgina 124: “En un laboratori tenen 0,369kg d’un compost...”

Pàgina 198: “Una empresa ha fet una enquesta telefònica per saber quants iogurts mengen cada setmana els nens i nenes de 12 anys.”

- **Interpretació:** els plantejaments prèviament mencionats exposen una característica particular. D’una banda, alguns enunciats utilitzen mots de caràcter genèric, com ara *botiga, empresa...* com a subjectes indeterminats per evitar l’especificació de sexe, de manera que fan referència a tot el personal. D’altra banda, la majoria d’enunciats són construccions el·líptiques de subjecte, segons les quals no existeix cap nom o pronom que sigui identificable amb el seu subjecte lògic, malgrat que sovint és referencialment o pragmàticament inferible. En relació amb l’afer anterior, els plantejaments corresponents situen al lector en un espai o temps determinat i si s’escau, hi atorguen la tasca de completar, o no, la resta del contingut del problema mitjançant suposicions. Per aclarir-ho, prenem en consideració el següent exemple: “A la secretaria d’un gimnàs han representat en un gràfic el nombre de socis de cada grup d’edat...”. En primer lloc, s’evidencia l’ocultació de l’agent encarregat d’executar l’acció principal mitjançant el subjecte el·líptic *ells*. Ara bé, aquest mètode de redacció permet interpretar al lector qui són els encarregats o encarregades de representar el gràfic en qüestió, és a dir, valorar amb ajuda del context si és tracta del personal de secretaria, l’equip directiu, etc. En aquest àmbit, l’ús d’aquests recursos lingüístics de caràcter inclusiu proporcionen un mecanisme força útil, ja que resulta innecessari anomenar qui exerceix l’acció per comprendre

el missatge essencial. A més, són instruments bàsics mitjançant els quals no s'incorre sexisme ni cap mena de discriminació envers algun sexe.

- **L'aparició d'ambdós sexes en un sector determinat.**

Pàgina 114: s'aprecia una fotografia extreta d'un partit de basquetbol femení.

Pàgina 203: s'aprecia una fotografia extreta d'un partit de basquetbol masculí.

- **Interpretació:** aquest afer es pot considerar favorable, perquè fomenta la presència d'ambdós sexes en el món del basquetbol. Així doncs, col·labora en l'abolició de qualsevol mena d'exclusió o discriminació per raó de sexe.

Pàgina 115: *“Als cursos de ping-pong s’hi han apuntat, aquest any, 78 dones i 37 homes.”*

- **Interpretació:** el plantejament anterior presenta un escenari de caràcter igualitari, sense cap mena de distinció o exclusió per raó de sexe.

Per aquest motiu, podem al·legar que el llibre de text estudiat ofereix una visió igualitària del món esportiu i, en aquest mateix sector, coopera en la supressió de qualsevol invisibilitat envers algun sexe.

Pàgina 131: “En Pau fa servir 12 ous per fer 3 coques iguals.”

Pàgina 139: “L’Àngela vol fer espaguetis amb tomàquet i mira a la recepta les quantitats que necessita de cada ingredient.”

- **Interpretació:** tal i com ho exemplifiquen aquest parell d’enunciats, tant el Pau com l’Àngela adquireixen un mateix rol en un espai igualitari. En relació amb això, aquest assumpte es pot considerar favorable, degut a que promou la presència d’ambdós sexes en l’àmbit gastronòmic.
- **La presència i representació femenina en sectors característics o la feminització de professions.**

Tot seguit, vegem-ne un cas que manifesta aquesta circumstància:

Pàgina 130: “La Marta és l’entrenadora d’un equip de futbol.”

- **Interpretació:** tradicionalment els homes han exercit la tasca d’entrenadors, de manera que resulta força infreqüent que les dones adquireixin aquest mateix paper, i encara menys en l’àmbit futbolístic. Tanmateix, es tracta d’un plantejament positiu, ja que és necessari normalitzar la seva visibilitat, per tal d’actuar en contra de qualsevol discriminació per raó de sexe.
- **Presa de decisions a futur, de caràcter inclusiu: “Què vull ser de gran?”**

A banda de treballar les matemàtiques de manera eficaç i global, aquest llibre de text pretén que l’alumnat reconegui la diversitat d’oficis existents en la societat en què viu, sense cap mena de discriminació per raó de sexe. És a dir, generalment evita la reproducció del patró tradicional basat en aquelles ocupacions marcades i contribueix a l’educació en valors.

Aquest afer es reflecteix com un annex al final del bloc del segon i tercer trimestre, de manera que persegueix l’objectiu d’ampliar informació mitjançant dades relacionades amb el món laboral i, així, introduir o donar a conèixer subtilment diferents sortides professionals. Tot seguit, vegem-ne diversos casos que exemplifiquen aquest succés:

Pàgines 142 i 143:

- “Vull ser arquitecte o arquitecta.”
- “Vull ser geòleg o geòloga.”
- “Vull ser biòleg o biòloga.”

Pàgines 206 i 207:

- “Vull ser informàtica o informàtic.”
- “Vull ser professora o professor.”

Bé, en aquest apartat hem presentat una síntesi de la tipologia inclusiva prèviament esmentada. Tot i que cal fer èmfasi en el següent fet: en aquest mateix àmbit exposat s’han detectat enunciats de redacció sexista, de manera que posteriorment seran analitzats en el sector de millora.

Per concloure el conjunt de trets favorables detectats, resulta important mencionar que aquest llibre forma part del projecte *La Casa del Saber*, que és un espai educatiu en el qual l’alumnat pot adquirir les capacitats necessàries per al seu desenvolupament personal i social. Per aconseguir-ho, els llibres de Matemàtiques pretenen que els nois i noies assoleixin els objectius següents: preparar-se per al pas a l’Educació Secundària i promoure l’autonomia; aplicar els coneixements a la vida quotidiana; treballar les Matemàtiques de manera eficaç i global; i per últim, consolidar els aprenentatges fonamentals. En general, *La Casa del Saber* procura que l’alumnat reconegui i valori la diversitat cultural de la societat en què viu i contribueix de manera eficaç a l’educació en valors.

Aspectes a millorar

Aquesta secció es dividirà en dos blocs, degut a que el resultat de l’anàlisi de cada editorial presenta ideologies, valors i característiques diverses.

En primer lloc, classificarem els trets de millora detectats en un dels sectors d’especialitat que hem estudiat: el llenguatge dominant en el llibre de text de l’editorial **Cruïlla**.

- **L'ús del masculí genèric.**

Aquesta tipologia segons la qual s'incorre sexisme lingüístic sosté les idees exposades en el marc teòric, és a dir, manifesta que l'ús del genèric masculí condueix molt sovint a l'ocultació de la dona i, fins i tot, en alguns casos, pot comportar situacions d'ambigüitat semàntica provocada per la doble naturalesa del masculí. Tanmateix, la llengua té un elevat valor simbòlic i, per tant, tot allò que no es nombra no existeix: fer servir el masculí com a genèric converteix en invisibles les accions i la presència femenina a la societat. I allò que pot ser correcte des del punt de vista gramatical es transforma en una incorrecció descriptiva, des del punt de vista social. Per aquest motiu, considerem necessari buscar alternatives a l'ús del genèric masculí que no amaguin a la dona o la situïn en un pla d'inferioritat respecte de l'home, però procurant sempre respectar la naturalitat i harmonia de la llengua. D'aquesta manera, l'objectiu primordial de l'estudi en qüestió és oferir propostes de canvi de caràcter inclusiu per assegurar la visibilitat d'ambdós sexes, tot emprant termes semblants per mantenir el significat de l'enunciat i que aquest no experimenti alteracions de comprensió. En relació amb les alternatives proporcionades, cal destacar una aposta clara: tot i que a vegades resulta inevitable fer-ne ús dels desdoblaments per explicitar la presència del sexe femení, la intenció primordial del treball de camp executat gira entorn l'estalvi dels inconvenients i el recàrrec que implica el procediment d'esmentar la forma masculina i la femenina. En suma, visibilitzar les dones en el llenguatge no vol dir construir textos repetitius o crear discursos parodiabls plens de dobles de gènere.

A continuació trobem un seguit d'exemples del masculí genèric extrets del llibre de text, acompanyats de la seva interpretació corresponent (des del punt de vista social) i d'una proposta de redacció no sexista.

Pàgina 14: “Volem repartir 42 caramels entre 6 amics.”

- **Interpretació:** el terme *amics* s'utilitza per fer referència a nois i noies? És a dir, representa que les nenes s'han de sentir-hi incloses, tot i que no siguin nombrades? En l'hipotètic cas que es faci ús del masculí com a genèric per designar persones d'ambdós sexes, s'incorre sexisme, degut a que promou la invisibilitat femenina. Per tant, si ocorregués aquesta circumstància, seria més adequat enunciar la següent sentència de caràcter inclusiu.

- **Proposta:** “Volem repartir 42 caramels entre 6 amics i amigues / col·legues.”

Pàgina 21: “L’avi Quim ha anat a veure els seus tres néts i els ha donat a cadascun d’ells un bitllet de 50 euros, un de 10 euros i un de 5 euros.”

- **Interpretació:** l’avi Quim només té néts, és a dir, tots són nens? O també té nétes?, les quals s’interpreten incloses en el masculí genèric. En el cas que hi tingués alguna néta, resultaria més oportú emprar el següent enunciat de redacció no sexista.
- **Proposta:** “L’avi Quim ha anat a veure els seus tres néts i nétes i els ha donat a cadascú un bitllet de 50 euros, un de 10 euros i un de 5 euros.”

Tal i com podem contemplar, és innecessari afegir d’ells, ja que no és imprescindible per comprendre el contingut del plantejament. De la mateixa manera, l’abolició d’aquest terme i el reemplaçament del mot *cadascun* per *cadascú* evita qualsevol ambigüïtat o confusió per raó de sexe; basant-nos en el DIEC, l’últim fa referència a ‘tota persona sense distinció, tothom distributivament’.

Pàgina 22: “El company us ha de fer l’avaluació.”

- **Interpretació:** aquest enunciat fa referència a una activitat o taller per parelles, de manera que en una classe estàndard mixta poden estar formades per nens i nenes. Per tant, cal redactar el plantejament amb coherència, tot nomenant explícitament el sexe femení.
- **Proposta:** “El company o companya us ha de fer l’avaluació.” En justificació amb el desdoblament proporcionat, quan les exigències del text o la manca d’una paraula o expressió que defineixi allò que volem expressar no ens permeten fer servir formes genèriques, podem optar per fer servir la forma femenina i la masculina, malgrat que aquest fet comporti un discurs subtilment repetitiu.

Pàgina 52: “Els nois de sisè han pintat 60m del mur de l’escola.”

- **Interpretació:** segons l’enunciat en qüestió, l’alumnat de sisè només està format per nois? O bé les noies hi són incloses o considerades en aquest terme genèric, tot i que no es nombren?

- **Propostes:** “Els nois i noies de sisè han pintat 60m del mur de l’escola.” Ara bé, prioritzem el següent enunciat sense dobles de gènere: “L’alumnat de sisè ha pintat 60m del mur de l’escola.”

Pàgina 61: “Esbrineu el consum d’un cotxe utilitari (el dels vostres parens o avis) i compareu el resultat amb el dels monoplaques de Fórmula 1.”

- **Interpretació:** l’enunciat anterior, al·lega que els cotxes utilitaris són propietat del sexe masculí, degut a que únicament menciona *parens o avis*. Ara bé, perquè s’amaga la presència de mares o àvies que disposen del seu propi vehicle?
- **Proposta:** “Esbrineu el consum d’un cotxe utilitari (el dels vostres parens i mares o avis i àvies) i compareu el resultat amb el dels monoplaques de Fórmula 1.” En aquest context, resulta més apropiat oferir un enunciat senzill que no perjudiqui la naturalitat comunicativa: “Esbrineu el consum d’un cotxe utilitari (el de membres de la vostra família) i compareu el resultat amb el dels monoplaques de Fórmula 1.”

Pàgina 74: “Heu treballat tots activament?”

- **Interpretació:** si es tracta d’una activitat escolar en comú, la participació s’atribueix a l’alumnat en el seu conjunt, el qual compta amb la integració de nens i nenes, malgrat que aquestes últimes no s’anomenen explícitament.
- **Propostes:** “Heu treballat tots i totes activament?” “Ha treballat tothom activament?” (Tal i com hem argumentat prèviament, prioritzem aquest últim enunciat de caràcter genèric i sense l’ús de desdoblaments.)

Pàgina 80: “En una cursa, aquestes són les distàncies que han recorregut alguns participants.”

- **Interpretació:** a la cursa en qüestió només hi ha tingut accés el sexe masculí? O la participació ha estat orientada a ambdós sexes?, tot i que les dones no s’hi esmenten, és a dir, s’oculta la seva visibilitat mitjançant recursos lingüístics caracteritzats per l’ús del masculí com a genèric. En relació amb aquest afer, el problema de redacció segons el qual s’incorre sexisme rau en el determinant (*alguns*), de manera que el substantiu al que fa referència (*participants*) és considerat correcte perquè engloba persones d’ambdós sexes.

- **Propostes:** “En una cursa, aquestes són les distàncies que han recorregut alguns i algunes participants.” Fixem-nos en la següent sentència, considerada més correcte degut a la manca de repeticions com a conseqüència dels dobles de gènere: “En una cursa, aquestes són les distàncies que ha recorregut el conjunt de la participació.”

Pàgina 153: “El 45% dels alumnes de la classe són nens.”

- **Interpretació:** aquest enunciat planteja un escenari que fa referència a persones d'ambdós sexes, malgrat que utilitza el masculí com a genèric per designar nens i nenes. Tanmateix, cal tenir en compte que en aquest cas en concret, el problema de redacció segons el qual s'incorre sexisme rau en el determinant (de/s), de manera que el substantiu al que fa referència (alumnes) és considerat correcte perquè engloba persones d'ambdós sexes. Per tant, per evitar qualsevol ambigüitat de comprensió, resultaria més apropiat emprar un mot genèric basat en els fonaments del llenguatge inclusiu.
- **Proposta:** “El 45% de l'alumnat de la classe són nens.”

En general, en aquest llibre de text hi predomina l'expressió *els alumnes* o *els nens*, les quals presenten una visió androcèntrica de la realitat, és a dir, una perspectiva dominada pel sexe masculí i caracteritzada per la invisibilitat femenina. Aquesta circumstància citada, posa de manifest un cas força típic del masculí genèric, que generalment trobem en abundància en l'apartat d'estadística i probabilitat. Així doncs, vegem-ne tot seguit diversos enunciats per exemplificar aquest succés:

Pàgina 84: “Quants nens de 6è creieu que cabrien dins la caixa?”

Pàgina 158: “Hem demanat el peu que calcen els alumnes de la classe de sisè.”

Pàgina 159: “La taula mostra les col·leccions que fan els alumnes d'un curs.”

Pàgina 161: “Els alumnes de sisè han tret aquestes notes en una prova de matemàtiques.”

Pàgina 166: “Els nens de sisè hem anat a veure un espectacle...”

Pàgina 171: “A la biblioteca de l'escola s'ha fet a final de mes un recompte dels llibres prestats als alumnes de cada curs.”

- **Interpretació:** aquest conjunt d'exemples exposen circumstàncies sexistes, determinades per la tipologia de l'ús del masculí com a genèric. Per aquest motiu, seria convenient emprar altres recursos o alternatives de redacció aptes que proporcionin eines útils per evadir la invisibilitat femenina en l'àmbit lingüístic.
- **Propostes:** per a l'expressió *els alumnes* plantegem una substitució d'aquesta per la següent forma genèrica, *l'alumnat*. En canvi, per a la manifestació *els nens* oferim un reemplaçament per la forma doble que designa *els nens i nenes*. A continuació, fixem-nos en un parell de casos llevats del recopilatori anterior que reflecteixen aquesta proposta inclusiva:
 - "L'alumnat de sisè ha tret aquestes notes en una prova de matemàtiques."
 - "Els nens i nenes de sisè hem anat a veure un espectacle..."

Tot seguit, focalitzarem l'atenció en els següents enunciats, els quals presenten una contradicció entre en llenguatge verbal i no verbal, determinada per la invisibilitat del sexe femení mitjançant l'ús del masculí com a genèric:

Pàgina 30: "Els 28 alumnes d'una classe volen fer equips iguals..."

Pàgina 140: "Tres amics han comprat aquestes pomes."

- **Interpretació:** d'una banda, els enunciats ofereixen un plantejament que fixa l'ús del masculí genèric per designar el grup de persones que desenvolupa l'acció

corresponent. D'altra banda, la il·lustració de cada exercici en qüestió presenta un escenari on apareixen nens i nenes. D'aquesta manera, en el llenguatge verbal emprat hi destaca una invisibilitat femenina per raó de sexe. Per tant, aquest fet evidencia l'existència de sexisme lingüístic i, a més, dóna lloc a errors i confusions de comprensió, com a conseqüència de l'ambigüitat semàntica que comporta i la situació irreal o incoherent que reflecteix.

- **Propostes:**

- "L'alumnat d'una classe vol fer equips iguals..." "El total / grup / conjunt d'alumnes d'una classe vol fer equips iguals..."
- "Tres amics i amigues / col·legues han comprat aquestes pomes."

Ara bé, en relació amb les alternatives proporcionades, és convenient triar sempre que sigui possible aquells recursos que no impliquin l'ús de desdoblaments.

- **Professions i ocupacions marcades: la no-feminització de les professions.**

No feminitzar les professions marcades pel patró tradicional, a més de produir confusió, és una manera de barrar el pas a la identificació de les noies cap a altres camins professionals. A continuació, vegem-ne un seguit d'exemples llevats de l'anàlisi del llibre de text estudiat, determinats per aquesta tipologia que reflecteix una circumstància de caràcter sexista:

Pàgina 7: "A quina alçada es troba l'escalador?" "l el submarinista?"

Pàgina 61: "En una cursa de Fórmula 1, els mecànics van canviar..." "Ordeneu els pilots segons el temps en una taula..."

Pàgina 72: "Un comercial ha anat a pàrquings..."

Pàgina 132: "Un pintor vol empaperar una paret..."

Pàgina 142: "Un cuiner ha rebut un salari..."

Pàgina 145: s'aprecia la il·lustració d'un cuiner.

Pàgina 140: s'aprecia la il·lustració d'un fruiter.

- **Interpretació:** des d'un punt de vista gramatical, aquests enunciats no són considerats sexistes, ja que cada cas disposa d'una forma per explicitar els càrrecs que exerceixen les dones. Ara bé, si enfoquem la perspectiva de l'anàlisi des d'un punt de vista social, s'evidencia sexisme lingüístic. Això es deu a que el llibre contribueix a fomentar l'atribució d'aquestes professions al sexe masculí, és a dir, el problema rau en què generalment la figura de la dona no adquireix els mateixos rols o exerceix oficis semblants, sinó que només hi predomina la presència masculina en determinades feines o en sectors particulars.
- **Proposta:** si fem una valoració o reflexió general sobre l'assumpte en qüestió, sorgeix la intenció de promoure l'establiment de la presència femenina en els àmbits que plantegen els enunciats. D'aquesta manera, resultaria força convenient suggerir els següents càrrecs: *l'escaladora, la submarinista, les mecàniques, una pintora, una cuinera i fruitera*, etc. En relació amb aquest afer, encara es pot considerar més apropiat emprar un llenguatge de caràcter inclusiu encaminat a la igualtat ocupacional, com ara: *el personal de vol, els membres de submarinisme*, etc. Al cap i a la fi, el propòsit principal es fonamenta en la normalització de la visibilitat d'ambdós sexes en qualsevol professió. Afegit a quelcom, es juga amb l'avantatge que la llengua ja s'ha adaptat a la nova situació social vigent, tal i com ho exemplifiquen els mots prèviament mencionats, els quals han experimentat un procés de feminització. Ara bé, hi ha altres situacions en què resulta més complicat que tingui lloc aquesta adaptació, degut a diversos motius: ja sigui perquè es tracta de professions encara poc permeables a la introducció de les dones (per exemple,

és estrany sentir 'una pilota d'aviació' o 'comerciala'); o ja sigui perquè s'usa encara el terme masculí per designar la professió, independentment de si qui l'exerceix és un home o una dona (per exemple, 'aquesta és la pilot de l'últim vol' o 'una comercial ha anat a diversos pàrquings').

Malgrat això, en alguna ocasió, cal començar a introduir i usar mots no reconeguts encara per la normativa. És qüestió de temps i d'ús lingüístic de la comunitat que aquestes denominacions es facin servir amb normalitat.

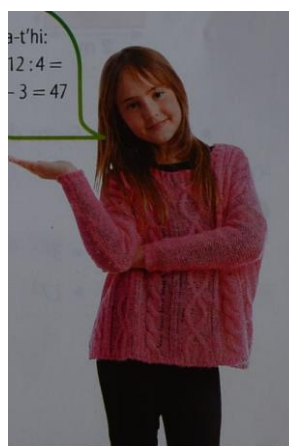
- **La transmissió d'idees sexistes mitjançant el llenguatge no verbal.**

Tot seguit, prendrem en consideració una diversitat d'il·lustracions i fotografies llevades de l'anàlisi executat que emeten ideologies sexistes, majoritàriament fonamentades en l'establiment o l'associació de colors per raó de sexe:

Per començar, en les següents pàgines s'aprecia la imatge d'una nena vestida de color rosa.

Pàgina 9

Pàgina 17

Tot seguit, les il·lustracions posteriors exposen a la figura masculina vestida de color blau i a la figura femenina de color rosa.

Pàgina 23

Pàgina 30

- **Interpretació:** els casos anteriors es basen en una ideologia tradicional, degut a l'atribució del color rosa al sexe femení i el color blau al sexe masculí. És a dir, presenten una forta influència pels estereotips establerts al llarg de la història, que s'han transmès durant generacions.
 - **Proposta:** un cop més, és necessari promoure la transmissió de fonaments basats en la coeducació. Per aquest motiu, cal perseguir l'ús del conjunt de colors vigents amb certa igualtat, per tal d'abolir tot allò fixat per la tradició. En relació amb aquest afer, els llibres de text constitueixen un mitjà essencial per suprimir l'establiment d'estereotips de caràcter sexista i transmetre un missatge encaminat a la igualtat.
- **La invisibilitat femenina en sectors característics.**

A continuació, vegem-ne un seguit de casos que exemplifiquen el predomini masculí en àmbits determinats, fonamentats en els estereotips establerts per raó de sexe:

Pàgina 140: s'aprecia la il·lustració d'un fruiter.

Pàgina 142: "Un cuiner ha rebut un salari de 1800 euros per tres setmanes de feina."

Pàgina 145: s'aprecia la il·lustració d'un cuiner.

- **Interpretació:** els exemples anteriors compten amb la presència total i única del sexe masculí en el món gastronòmic, motiu pel qual experimenten circumstàncies de caràcter sexista. En aquest àmbit, els homes adquireixen un rol dominant en un sector que tradicionalment ha estat considerat femení.

- **Proposta:** en relació amb l’afirmació anterior, aquest afer es pot considerar favorable, però el veritable inconvenient rau en la constant repetició: cal promoure la igualtat entre tots dos sexes, però no de manera absoluta, sinó tractant d’alternar l’aparició d’homes i dones. D’aquesta manera, es podrà assolir el propòsit de normalització envers diverses situacions i col·laborar en l’abolició d’estereotips o discriminacions per raó de sexe. Així doncs, es pot considerar apropiat incorporar la presència femenina, per facilitar la persecució cap a la igualtat.
- **La invisibilitat masculina en sectors característics.**

A continuació, vegem-ne un cas que exposa una circumstància particular, basada en el predomini femení en un àmbit determinat i fonamentada en els estereotips establerts per raó de sexe:

Pàgina 139: “*Han arribat les rebaixes i l’Àngela ha vist aquest cartell en un aparador de roba.*” A més, tot seguit apareix una il·lustració complementària que reflecteix aquesta situació.

- **Interpretació:** el plantejament que proporciona aquest enunciat es caracteritza per un estereotip fixat per raó de sexe, encara vigent en l’actualitat. És a dir, les compres (especialment relacionades amb la moda) generalment s’atribueixen a les dones. Elles exerceixen el càrrec o, sovint, l’activitat d’oci de comprar i experimenten la temptació que comporten les rebaixes.
- **Proposta:** fent referència a l’enunciat en vigor, el veritable inconvenient rau en la següent qüestió: cal promoure la igualtat entre tots dos sexes mitjançant la incorporació de la presència masculina. D’aquesta manera, es podrà assolir el propòsit de normalització envers diverses situacions i col·laborar en l’abolició d’estereotips o discriminacions. És necessari oferir una perspectiva de la realitat igualitària i contribuir en la fi de l’atribució d’activitats o l’adquisició de rols per raó de sexe. Així doncs, resulta oportú promoure la visibilitat dels homes en aquest escenari sense cap mena d’estranyesa, per tal de facilitar la persecució cap a l’establiment d’una societat igualitària.

Tot seguit, el desenvolupament d'aquest estudi es fonamenta en la classificació dels trets de millora extrets de l'anàlisi del llenguatge dominant en el llibre de text de l'editorial **Santillana**.

- **L'ús del masculí genèric.**

Aquesta tipologia segons la qual s'incorre sexisme lingüístic recolza la ideologia exposada en el marc teòric, és a dir, manifesta que l'ús del genèric masculí condueix molt sovint a l'ocultació de la dona i, fins i tot, en alguns casos, pot comportar situacions d'ambigüïtat semàntica provocada per la doble naturalesa del masculí. Tanmateix, la llengua té un elevat valor simbòlic i, per tant, tot allò que no s'anomena no existeix: fer servir el masculí com a genèric converteix en invisibles les accions i la presència femenina a la societat. I allò que pot ser correcte des del punt de vista gramatical es transforma en una incorrecció descriptiva, des del punt de vista social. Així doncs, la finalitat davantera de l'estudi en qüestió és oferir propostes de canvi de caràcter inclusiu per assegurar la visibilitat d'ambdós sexes i vetllar contra qualsevol mena de discriminació o exclusió envers algun d'aquests, tot emprant termes semblants per mantenir el significat de l'enunciat i que aquest no pateixi alteracions de comprensió. La recerca d'alternatives que no amaguin a la dona o la situïn en un pla d'inferioritat respecte de l'home és un matís fonamental, però procurant sempre respectar la naturalitat i harmonia de la llengua. Afegit a quelcom, cal remarcar la voluntat d'evitar construir textos repetitius o crear discursos plens de doblats de gènere.

A continuació, vegem-ne un seguit de casos que experimenten la circumstància del masculí genèric extrets dels llibres de text, acompanyats de la seva interpretació corresponent (des del punt de vista social) i d'una proposta de redacció no sexista.

Pàgina 12: “Sis amics han comprat a en Pere, pel seu aniversari, un llibre de 23 euros i un monopati de 61 euros. Quants diners pagarà cada amic...?”

- **Interpretació:** aquest grup de persones que menciona l'enunciat, només el componen nens? En l'hipotètic cas que també hi hagi nenes, resulta necessari nombrar-les mitjançant mecanismes de caràcter inclusiu i així, abolir qualsevol mena d'invisibilitat.

- **Propostes:** “Sis amics i amigues han comprat a en Pere, pel seu aniversari, un llibre de 23 euros i un monopatí de 61 euros. Quants diners pagarà cada persona...?” “Sis col·leques han comprat a en Pere, pel seu aniversari, un llibre de 23 euros i un monopatí de 61 euros. Quants diners pagarà cadascú...?” (En aquest sentit, cal emfatitzar els enunciats de caràcter genèric, mancants de desdoblaments.)

Pàgina 12: “En una cursa es donen 100 euros en premis. El guanyador de la cursa rep 65 euros, el segon, 25 euros i el tercer, la resta. Quants diners rep el tercer?”

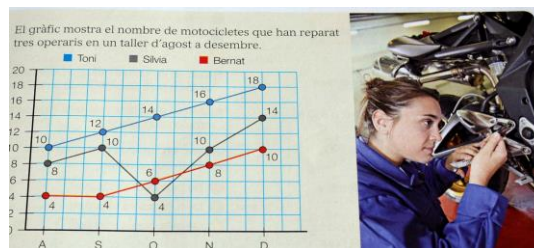
- **Interpretació:** l'accés o la possibilitat d'adquirir aquests premis només s'atribueix al sexe masculí? És a dir, no pot haver-hi una guanyadora? En relació amb aquest afer, el segon i tercer lloc únicament és apte i està associat als homes?
- **Proposta:** “En una cursa es donen 100 euros en premis. El guanyador o guanyadora de la cursa rep 65 euros, qui ocupi el segon lloc, 25 euros i el tercer lloc, la resta. Quants diners rep el tercer o tercera?”

Cal fomentar uns usos lingüístics que incloguin homes i dones, sobretot en les referències genèriques a professions, oficis, càrrecs, funcions o titulacions, malgrat que això comporti en alguns casos, promoure l'ús de formes dobles.

Pàgina 24: “Nens fins a 12 anys gratuït.” “Nens més petits de 9 anys gratuït.” “Nens de 9 a 12 anys paguen la meitat.”

- **Interpretació:** l'agència en qüestió utilitza el terme nens fent referència al sexe masculí i femení. Ara bé, per impedir qualsevol perspectiva sexista, és apropiat mencionar tots els membres de la família.
- **Propostes:** “Nens i nenes fins a 12 anys gratuït.” “Nens i nenes més petits de 9 anys gratuït.” “Nens i nenes de 9 a 12 anys paguen la meitat.” / “Infants fins a 12 anys gratuït.” “Infants més petits de 9 anys gratuït.” “Infants de 9 a 12 anys paguen la meitat.”

Pàgina 37: “El gràfic mostra el nombre de motocicletes que han reparat tres operaris en un taller d’agost a desembre.”

- **Interpretació:** el plantejament inicial es pot associar amb un taller en el qual hi treballen tres homes, és a dir, un personal fonamentat pel sexe masculí. Ara bé, les dades posteriors que proporciona l’enunciat fan referència a un col·lectiu compost per: en Toni, la Sílvia i en Bernat. Afegit a quelcom, s’aprecia una representació fotogràfica d’una operària reparant una motocicleta. Per tant, resulta injust i incoherent no nombrar la seva presència.
- **Propostes:** “El gràfic mostra el nombre de motocicletes que han reparat dos operaris i una operària en un taller d’agost a desembre.” Ara bé, prioritzem el següent enunciat sense doblats de gènere: “El gràfic mostra el nombre de motocicletes que ha reparat el personal operatiu en un taller d’agost a desembre.”

Pàgina 37: “Tres amics s’han proposat reciclar cada vegada més paper a casa seva...”

- **Interpretació:** d’una banda, el llenguatge verbal dominant en el problema fa referència a tres nens. Ara bé, com a contrapartida, s’aprecia una fotografia amb la presència d’una nena. Per aquest motiu, és necessari manifestar el seu protagonisme mitjançant les eines que facilita el llenguatge inclusiu.
- **Propostes:** “Tres col·legues / joves s’han proposat reciclar cada vegada més paper a casa seva...”

Pàgina 53: “La Natalia va a classe de natació cada 8 dies, en Lluís, cada 6 dies i la Gemma, cada 10. Avui han coincidit tots tres a la piscina.”

- **Interpretació:** en primer lloc, l'enunciat manifesta l'aparició de dues nenes i un nen. Malgrat això, el masculí genèric emprat posteriorment fomenta la invisibilitat lingüística del sexe femení, tant de la Natalia com la Gemma.
- **Proposta:** si prestem atenció al text en qüestió, es pot considerar innecessari recalcar la presència de la Natalia, en Lluís i la Gemma mitjançant el terme *tots*. És a dir, aquest mot no facilita o afavoreix la comprensió de l'enunciat, sinó que transmet una idea que ja es sobreentén i es pot deduir o intuir a través del context. D'aquesta manera, podem prescindir-hi d'ell per evitar una redacció de caràcter sexista: *"La Natalia va a classe de natació cada 8 dies, en Lluís, cada 6 dies i la Gemma, cada 10. Avui han coincidit a la piscina."*

Pàgina 55: *"A la secretaria d'un gimnàs han representat en un gràfic el nombre de socis de cada grup d'edat que han tingut en els últims mesos."*

- **Interpretació:** l'associació total d'un gimnàs s'atribueix als homes i dones. Per tant, cal prendre consciència d'aquest afer i assegurar la visibilitat de la presència femenina.
- **Proposta:** *"A la secretaria d'un gimnàs han representat en un gràfic el nombre de socis i sòcies de cada grup d'edat que han tingut en els últims mesos."*

Així, quan les exigències del text o la manca d'una paraula o expressió que defineixi allò que volem expressar no ens permeten fer servir formes genèriques, podem optar per fer servir la forma femenina i la masculina, malgrat que aquest fet comporti un discurs subtilment repetitiu.

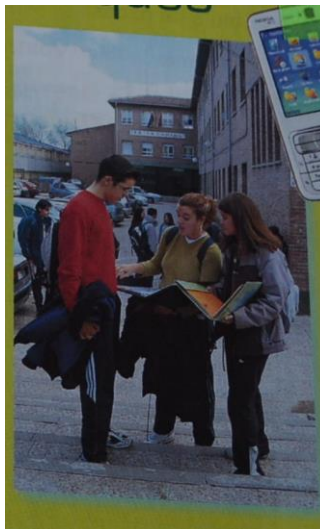
Pàgina 75: *"Arriben a un parc natural 4 autobusos amb 24 passatgers cadascun."*

- **Interpretació:** tots els autobusos els componen homes? O també hi ha passatgeres?, les quals s'han de sentir-hi incloses en el masculí genèric.
- **Proposta:** *"Arriben a un parc natural 4 autobusos amb 24 passatgers i passatgeres cadascun." "Arriben a un parc natural 4 autobusos amb 24 persones cadascun. (Ja es sobreentén que són passatgers/es, degut a l'escenari on apareixen.)"*

Pàgina 75: *"La Laura va al parc cada 6 dies i en Teo, cada 9 dies. Avui és dilluns i hi han anat tots dos."*

- **Interpretació:** l'enunciat fa referència a l'activitat que exerceix un nen i una nena, però tot seguit s'evidencia una invisibilitat del sexe femení.
- **Proposta:** en aquest enunciat resulta força complicat trobar una alternativa que no modifiqui o variï el contingut plantejat. Així doncs, proposem un altre mecanisme de redacció inclusiu, per tal d'evitar que s'incorri sexisme lingüístic: “La Laura va al parc cada 6 dies i en Teo, cada 9 dies. Avui és dilluns i han coincidit.”

Pàgina 125: “Un grup d'amics estudien les tarifes telefòniques per saber si els convé canviar de tarifa.”

- **Interpretació:** d'una banda, el plantejament inicial de l'enunciat únicament fa referència al sexe masculí. Ara bé, en contrast amb aquest afer, les dades posteriors que ofereix el problema i la imatge que l'acompanya evidencien la veritable presència de dues noies i un noi: el Cesc, la Lídia i l'Elisenda. Per aquest motiu, l'enunciat en qüestió promou la invisibilitat femenina mitjançant l'ús de la tipologia de caràcter sexista que estem estudiant.
- **Propostes:** “Un grup d'amics i amigues estudien les tarifes telefòniques per saber si els convé canviar de tarifa.” “Un grup de col·leques estudien les tarifes telefòniques per saber si els convé canviar de tarifa.”

Pàgina 132: “Dels 100 músics d'una banda, 25 toquen el tambor i 38 la trompeta.”

- **Interpretació:** segons l'enunciat, es tracta d'una banda masculina. Això no és verídric, degut al fet que s'empra el masculí com a genèric per designar la presència d'ambdós professionals.

- **Proposta:** “Dels 100 músics i músiques d’una banda, 25 toquen el tambor i 38 la trompeta.” “Dels 100 integrants d’una banda, 25 toquen el tambor i 38 la trompeta.” (Prioritzem aquest últim enunciat perquè ja s’intueix que es tracta de músics i músiques, a través del context.)

Pàgina 149: “Dels 225 gossos que ha examinat la Lluïsa a la seva consulta...”

- **Interpretació:** la consulta de la Lluïsa només és apte per a mascles? És a dir, les gosses no hi tenen dret a accedir-hi i ser examinades? En aquest cas, l’ús del masculí genèric pot desencadenar ambigüitats lingüístiques, raó per la qual cal fer-ne ús del desdoblament.
- **Proposta:** “Dels 225 gossos i gosses que ha examinat la Lluïsa a la seva consulta...”

Pàgina 176: “Un autobús surt de Vallverda amb una determinada quantitat de passatgers.”

- **Interpretació:** d’una banda, el llenguatge verbal, és a dir, l’enunciat en vigor, fa referència a un escenari dominat pel sexe masculí. Tanmateix, la il·lustració del problema mostra la presència d’homes i dones. Per tant, les passatgeres s’han de considerar incloses en el masculí genèric.
- **Proposta:** “Un autobús surt de Vallverda amb una determinada quantitat de passatgers i passatgeres.” “Un autobús surt de Vallverda amb una determinada quantitat de persones.” (Prioritzem aquest últim enunciat perquè ja es sobreentén que són passatgers/es, degut a l’escenari on es troben.)

Pàgina 192: “Una de les activitats més entretingudes que ens hem inventat els éssers humans són els jocs de taula. N’hi ha de molts tipus: per a nens, per a adults, per a famílies...” “En canvi, hi ha altres jocs on l’atzar no intervé gens: els escacs o les dames només depenen de l’habilitat dels jugadors.”

- **Interpretació:** els jocs de taula conformen activitats dirigides cap a ambdós sexes, sense cap mena d'exclusió o discriminació. Per aquest motiu, resulta imprescindible fer visible el sexe femení en aquest àmbit particular, malgrat que això comporti en diverses ocasions, l'ús de formes dobles.
- **Proposta:** “Una de les activitats més entretingudes que ens hem inventat els éssers humans són els jocs de taula. N’hi ha de molts tipus: per a nens i nenes, per a persones adultes, per a famílies...” “En canvi, hi ha altres jocs on l’atzar no intervé gens: els escacs o les dames només depenen de l’habilitat dels jugadors i jugadores.”

Pàgina 204: “Un grup de voluntaris ha anat a netejar un bosc: 25 homes, 30 dones, 10 nens i 7 nenes.”

- **Interpretació:** la neteja ha comptat amb la participació de persones d’ambdós sexes. Per aquest motiu, cal nombrar la presència de les dones i nenes i fer visible l’activitat que exerceixen.
- **Proposta:** “Un grup de voluntaris i voluntàries ha anat a netejar un bosc: 25 homes, 30 dones, 10 nens i 7 nenes.” En aquest determinat exemple, no hi ha altre remei que el desdoblament per definir allò que es vol expressar.

En general, en aquest llibre de text hi predomina l’ús dels termes *company* o *companys*, els quals presenten una visió androcèntrica de la realitat, és a dir, una perspectiva dominada pel sexe masculí i caracteritzada per la invisibilitat femenina. Aquesta circumstància citada, posa de manifest un cas força típic del masculí genèric, que generalment trobem amb freqüència en aquelles activitats destinades al treball cooperatiu o estudi eficaç. Així doncs, vegem-ne tot seguit diversos enunciats per exemplificar aquest succés:

Pàgina 40: “Busca ciutats al món on acostumi a haver-hi temperatures més baixes que a la teva ciutat i prepara un treball per al teu company.”

Pàgina 58: “Inventa’t amb el teu company un altre mètode per escriure missatges secrets utilitzant els nombres primers.”

Pàgina 71: “Inventa’t altres preguntes similars a les de l’activitat 3 i planteja-les als teus companys.”

Pàgina 74: “Dibuixa, amb el teu company, un triangle que representi...”

Pàgina 111: “Posa un exemple de cada una de les operacions amb decimals que has après i explica a un company com les calcules.”

Pàgina 198: “La Laia ha preguntat a uns quants companys quants minuts tarden a arribar a l’escola...”

Pàgina 202: “L’Andreu i la Marina han fet una enquesta als seus companys...”

- **Interpretació:** aquest conjunt d'exemples exposen circumstàncies sexistes, determinades per la tipologia de l'ús del masculí com a genèric. Per aquest motiu, seria convenient emprar altres recursos o alternatives de redacció aptes que proporcionin eines útils per evadir la invisibilitat femenina en l'àmbit lingüístic.
- **Propostes:** per a l'expressió *company* o *companys* plantejem un reemplaçament d'aquesta per la forma doble que designa *company i/o companya* o *companys i/o companyes*. Així doncs, fixem-nos en un parell de casos llevats del recull anterior que reflecteixen aquesta proposta inclusiva:
 - “Inventa’t amb el teu company o companya un altre mètode per escriure missatges secrets utilitzant els nombres primers.”
 - “Inventa’t altres preguntes similars a les de l’activitat 3 i planteja-les als teus companys i companyes.”

Tot seguit, focalitzarem l’atenció en els següents enunciats, els quals presenten altres casos de redacció sexista amb alguna peculiaritat, determinada per la invisibilitat del sexe femení mitjançant l’ús del masculí com a genèric:

Pàgina 71: “Pregunta als teus companys i companyes quin mes de l’any fan anys ells i els seus germans i germanes.”

- **Interpretació:** aquest enunciat emprà un llenguatge inclusiu per designar persones d’ambdós sexes. Malgrat això, deixa entreveure una circumstància de caràcter sexista. És a dir, en un primer moment utilitza una expressió fonamentada en una forma doble (*companys i companyes*), però com a contrapartida, tot seguit enuncia *ells* per fer-los referència. En relació amb aquest últim fet esmentat, sembla que només es dirigeix als *companys*.

- **Proposta:** “Pregunta als teus companys i companyes quin mes de l’any fan anys ells i elles i els seus germans i germanes.”

Pàgina 190: “Amb la rebaixa, la sessió val 4 euros el dimecres (dia de l’espectador) i la resta dels dies 6 euros.”

- **Interpretació:** el ‘dia de l’espectador’ l’assistència només va dirigida al sexe masculí? Les espectadores no hi tenen accés o simplement no es mencionen? Aquesta expressió en particular és força usual en el llenguatge que apliquem dia rere dia en la nostra vida quotidiana, de manera que resulta essencial cercar una alternativa de caràcter inclusiu, que no fomenti l’ocultació femenina (malgrat que això comporti l’ús de dobles de gènere).
- **Proposta:** “Amb la rebaixa, la sessió val 4 euros el dimecres (dia de l’espectador i espectadora) i la resta dels dies 6 euros.”

Finalment, compartim un cas que presenta una particularitat, tot i que cal fer èmfasi en què exposa una circumstància en la qual no s’incorre sexisme lingüístic pel que fa al substantiu principal. El veritable problema de caràcter sexista rau en el determinant emprat, caracteritzat per la tipologia del masculí genèric. Vegem-ne tot seguit l’enunciat, el qual en un primer moment, ha estat mal interpretat:

Pàgina 59: “Van assistir a una conferència 146 homes i 124 dones. Un terç dels assistents eren més grans de 40 anys...”

- **Interpretació errònia:** l’assistència de la conferència va estar formada per un conjunt d’homes i dones. Per aquest motiu, és imprescindible reflectir la presència d’ambdós sexes en tot moment.
- **Proposta:** “Van assistir a una conferència 146 homes i 124 dones. Un terç de l’assistència era més gran de 40 anys...”
- **Raonament:** a simple vista el terme *assistents* sembla que únicament fa referència al sexe masculí, motiu pel qual es considera una interpretació errònia de l’enunciat en vigor. Segons l’Institut d’Estudis Catalans, el mot ‘assistent’ es refereix a una ‘persona que assisteix a un acte o un indret’, és a dir, engloba ambdós sexes. Vegem-ne un parell d’exemples per aclarir el succés exposat:

- Els nens assistents a la festa.
- Les noies assistents a la representació.

Malgrat aquest últim tràfec, cal remarcar el veritable motiu pel qual s'incorre sexisme lingüístic: l'ús d'un article caracteritzat pel masculí genèric, dels. Per aquest motiu, és oportú emprar la proposta prèviament suggerida, per tal d'evitar qualsevol marca de sexe a causa dels determinants. En cas que apliquem el plantejament ofert (és a dir, l'expressió *l'assistència*), s'evidencia la seguretat d'englobar la presència de: les assistents i els assistents.

- **Professions i ocupacions marcades: la no-feminització de les professions.**

Reproduir models tradicionals quan fem referència a professions o ocupacions que al llarg de la història han desenvolupat de manera predominant persones d'un dels dos sexes, és una manera de barrar el pas a la identificació dels nois i noies cap a altres camins professionals. Per aquest motiu, cal evitar feminitzar determinades ocupacions i masculinitzar-ne d'altres. A continuació, vegem-ne un seguit d'exemples extrets de l'estudi executat, determinats per aquesta tipologia que reflecteix una circumstància de caràcter sexista, majoritàriament associada a la masculinització o no-feminització de les professions:

Pàgina 16: s'aprecia la il·lustració d'un metge.

Pàgina 18: “En Joan és pastisser i vol tallar un pastís quadrat en...”

Pàgina 42: “L’apicultor s’encarrega d’agafar les bresques...”

Pàgina 47: “El professor de gimnàstica vol fer...”

Pàgina 57: “Un jardiner vol col·locar...”

Pàgina 57: “Tres pilots surten junts de la línia de sortida...”

Pàgina 148: “Un equip de pintors està sempre pintant-lo...”

Pàgina 161: “Una ampolla conté 25 cl de xarop. El metge ha receptat a la Patrícia...”

Pàgina 178: “Per mesurar la força d’un terratrèmol, els geòlegs...”

Pàgina 189: “Els encarregats del manteniment...”

- **Interpretació:** des d’un punt de vista gramatical, aquests enunciats no exemplifiquen casos sexistes, ja que cada circumstància disposa d’una forma per explicitar els càrrecs que exerceixen les dones. Ara bé, si enfoquem la perspectiva de l’anàlisi des d’un punt de vista social, s’evidencia sexisme lingüístic. Això es deu a que el llibre contribueix a fomentar l’atribució d’aquestes professions al sexe masculí, és a dir, el problema rau en què generalment la figura de la dona no adquireix els mateixos rols o exerceix oficis semblants, sinó que només hi predomina la presència masculina en diverses feines o en sectors particulars. En aquest àmbit, el succés prèviament esmentat fa referència a la masculinització de determinades ocupacions, generada per la reproducció de patrons tradicionals i associada a la invisibilitat del sexe femení.
- **Proposta:** si fem una valoració o reflexió general sobre l’assumpte en qüestió, sorgeix la intenció de promoure l’establiment de la presència femenina en els àmbits que plantegen els enunciats. D’aquesta manera, resultaria força convenient suggerir els següents càrrecs: *metgessa, pastissera, apicultora, professora de gimnàstica, pintores, geòlogues, encarregades del manteniment*, etc. En relació amb aquest afer, encara es pot considerar més apropiat emprar un llenguatge de caràcter inclusiu encaminat a la igualtat ocupacional, com ara: *el personal de manteniment, el personal mèdic, el personal de vol*, etc. Al cap i a la fi, el propòsit principal es fonamenta en la normalització de la visibilitat d’ambdós sexes en qualsevol professió. Afegit a quelcom, es juga amb l’avantatge que la llengua ja s’ha adaptat a la nova situació social vigent, tal i com ho exemplifiquen els mots prèviament mencionats, els quals han experimentat un procés de feminització. Ara bé, hi ha altres situacions en què resulta més complicat que tingui lloc aquesta adaptació, degut a diversos motius: ja sigui perquè es tracta de professions encara poc permeables a la introducció de les dones (per exemple, és estrany sentir ‘una

pilota d'aviació'); o ja sigui perquè s'usa encara el terme masculí per designar la professió, independentment de si qui l'exerceix és un home o una dona (per exemple, 'aquesta és la pilot de l'últim vol').

Malgrat això, en alguna ocasió, cal començar a introduir i usar mots no reconeguts encara per la normativa (el terme 'pilota' n'és un exemple). És qüestió de temps i d'ús lingüístic de la comunitat que aquestes denominacions es facin servir amb normalitat.

- **Presa de decisions a futur, de caràcter androcèntric: “Què vull ser de gran?”**

Tal i com hem mencionat en l'anterior apartat d'aspectes positius, aquesta tipologia manifesta una ampliació informativa, al marge de la consolidació de coneixements i l'aprenentatge matemàtic. Ara bé, aquesta introducció al món professional presenta dues particularitats: en primer lloc, exposa els títols principals emprant un llenguatge inclusiu, com ara l'enunciat “Vull ser *informàtica* o *informàtic*”. Però el veritable inconvenient s'aprecia en l'argumentació en vigor, en la qual s'arracona el sexe femení i predomina l'ús del masculí per designar qualsevol càrrec o ofici.

Vegem-ne tot seguit diversos casos llevats de l'estudi en qüestió que exemplifiquen aquesta circumstància sexista:

Pàgines 142 i 143:

“Vull ser geòleg o geòloga...”

La geologia és la ciència que estudia la terra, el seu interior, la metria de què està formada, els canvis que pateix, el seu origen i, per extensió, també la dels altres planetes del sistema solar.

- *Els arquitectes necessiten saber quin tipus de sòl hi ha on volen construir.*
- *Els enginyers han de conèixer les característiques sísmiques de l'emplaçament d'una obra per preveure que un terratrèmol, per exemple, no faci perillar un pont.*
- *Els arqueòlegs, amb ajuda dels estudis d'estrats de la terra, podran conèixer molta informació rellevant sobre la història d'un jaciment.”*

“Vull ser biòleg o biòloga...”

La biologia estudia i coneix en profunditat els éssers vius: animals, vegetals, fongs, virus i bacteris.

Els biòlegs fan servir, per exemple, eines estadístiques per elaborar després lleis que expliquin millor perquè la vida és com és.”

Pàgina 207:

“Vull ser professora o professor...”

- Com ha de ser un bon professor?

Evidentment per ser un bon professor, un bon alumne, una bona mare o un bon pare, un bon amic, un bon company, una bona persona... no cal saber moltes matemàtiques, ni saber cantar, ni pintar...”

“Vull ser...”

Segur que pocs de vosaltres direu: vull ser matemàtica o matemàtic!

I, en canvi, es pot ser matemàtic.”

- **Interpretació:** en general, en aquests textos s'evidencia una incoherència lingüística. En alguns casos, es reflecteixen afers favorables mitjançant l'ús de termes genèrics i formes dobles per designar persones d'ambdós sexes i garantir una perspectiva igualitària del món laboral. Ara bé, com a contrapartida, el masculí és emprat en nombrosos enunciats per fer referència als dos col·lectius, de manera que s'incorre sexisme a través d'una discriminació femenina.
- **Proposta:** cal donar un pas més per assolir un llenguatge encaminat a la igualtat. Aquest propòsit requereix una voluntat de canvi, per fer visible tant el sexe masculí com el femení en tot moment i en qualsevol escenari professional. A continuació, vegem-ne un exemple de redacció no sexista:

“Vull ser professora o professor...”

- Com ha de ser un bon professor o professora?

Evidentment per ser un bon professor o professora, un bon alumne, una bona mare o un bon pare, un bon amic o amiga, un bon company o companya, una bona persona... no cal saber moltes matemàtiques, ni saber cantar, ni pintar..."

En aquest sentit, cal promoure uns usos lingüístics que incloguin homes i dones, sobretot en les referències genèriques a professions, oficis, càrrecs o funcions, malgrat que això col·labori sovint en la creació de textos repetitius, com a conseqüència dels dobles de gènere.

4 Reflexió sobre l'avenç del llenguatge en el temps

D'una banda, en relació amb el llenguatge emprat en els recursos educatius dels anys 60 i 70, resulta fonamental mencionar el tret principal que constitueix el material didàctic en qüestió: l'androcentrisme. Els discursos androcèntrics són discursos parcials que pretenen presentar-se com a universals. Tal i com s'aprecia en el camp teòric, l'androcentrisme és una visió parcial del món que pretén que tot el que ha fet la humanitat, ho han realitzat els homes i ignora les aportacions de les dones o les fa seves. La discriminació es produeix per exclusió, omissió i anonimat. Així doncs, tot i que en aquests llibres de text hi predomina una clara escassetat de la presència d'éssers humans, en els pocs casos que s'exposa l'aparició d'algun personatge, s'hi pot apreciar la reiteració d'escenaris dominats pel sexe masculí. Per aquest motiu, els instruments acadèmics d'aquesta època promouen una concepció de la realitat des de l'òptica masculina, de manera que es presenta l'home com a eix de l'experiència i coneixement, i, en efecte, es reproduïx la invisibilitat femenina de manera radical.

D'altra banda, fent referència a l'ús del llenguatge en els recursos educatius que conformen l'actualitat, resulta essencial destacar que la repartició del volum total de personatges és igualitària. A més, a través d'aquest anàlisi hem observat que ambdós sexes adquireixen el mateix protagonisme gairebé sempre i, com a conseqüència, són equiparables en termes de rellevància. Afegit a quelcom, en nombrosos casos tant la figura masculina com femenina comparteixen espais i escenaris, executen activitats similars, exerceixen càrrecs i professions força semblants i, fins i tot, adquireixen els mateixos rols. En concordança amb l'afer esmentat, generalment no s'aprecia cap discriminació envers un sexe que provoqui una visió d'aquest, des d'un segon pla. Malgrat això, en alguns casos concrets cal mencionar la tendència a l'enfocament de

la realitat des d'una única perspectiva: la del sexe masculí, el qual es pres com a model a imitar. Per aquest motiu, sovint trobem el silenci o la invisibilitat femenina, majoritàriament de manera implícita a través del llenguatge verbal, és a dir, amb l'ús del masculí genèric. Tot i així, en determinades circumstàncies s'hi pot observar una diversitat d'exemples en els que s'incorre sexisme, mitjançant l'aparició d'ocupacions històricament marcades, la transmissió del patró tradicional a través del llenguatge escrit o icònic, l'exclusió o discriminació en sectors particulars per raó de sexe, etc.

Per concloure aquesta síntesi de caràcter comparatiu, si elaborem una valoració general sobre l'evolució del llenguatge entre les diferents èpoques estudiades, s'hi pot contemplar un avenç força significatiu. Per començar, els llibres de text que configuren la primera etapa històrica manifesten escenaris completament androcèntrics, mentre que el material educatiu de l'actualitat exposa una voluntat de canvi i renovació a través d'una atenció especial al principi d'igualtat sexual. Per contra, encara hi domina un corrent sexista, el qual és considerat "políticament incorrecte", degut a que generalment silencia al sexe femení en el discurs i el debilita. Ara bé, aquesta discriminació tendeix a estar fonamentada per l'ús del masculí genèric, que és la principal manifestació lingüística de l'androcentrisme i en l'àmbit escolar avui dia hi és present i deixa les nenes ocultades i sense referents. Així doncs, a nivell global, tant el sexisme com l'androcentrisme són perjudicials per a les dones.

Malgrat aquest progrés convenient per a l'estat que experimenta la nostra societat, la veritable importància rau en les discrepàncies del llenguatge que posseeixen els llibres de text actuals. El desenvolupament d'aquesta recerca ha permès evidenciar una diversitat de trets inclusius en combinació amb un seguit d'aspectes nocius, dominats per la reproducció del patró tradicional. Per tal d'assolir una educació no sexista i basada en un model igualitari, cal donar un pas endavant. És a dir, tot i l'exaltació d'una innegable millora notable al llarg del temps, encara resulta necessari aprofundir en la supressió d'elements sexistes i col·laborar en l'abolició de qualsevol mena de discriminació per raó de sexe. Amb la introducció d'aquestes propostes i la implicació de metodologies innovadores, serà possible assolir el propòsit per atendre la diversitat, garantir l'equitat i excel·lència educativa i acabar amb el sostre de vidre tecnològic i matemàtic, de manera que les dones puguin adquirir les mateixes oportunitats que els homes en l'àmbit laboral, educatiu i professional, sense cap distinció o exclusió. Es tracta d'una solució accessible i senzilla, que consentirà afavorir l'èxit escolar de l'alumnat i vetllar pel fonament d'igualtat.

Conclusió

El llenguatge que utilitzem és un producte cultural i social; és reflex dels valors, els tòpics i els estereotips de la nostra cultura i la nostra societat. Una de les característiques de la nostra tradició és el predomini de la cultura patriarcal, la qual cosa ha comportat sovint -i comporta encara- la discriminació social de les dones. La llengua no s'escapa d'aquesta situació sinó que la reproduïx i n'és un dels mecanismes de transmissió de generació en generació.

Per aquest motiu, considerem que hem d'esforçar-nos per tal d'introduir canvis en els nostres usos lingüístics, orientats a fer visibles les dones, sense que els prejudicis i les regles gramaticals ens serveixin d'excusa, per tal de fer de la llengua un model de transmissió de valors respectuosos envers totes les persones, independentment del seu sexe.

En aquest treball hem exposat alguns mecanismes per detectar i, sobretot, evitar el sexisme lingüístic en l'àmbit d'especialitat que hem analitzat: el llenguatge dominant en els llibres de text de matemàtiques d'educació primària. No tots ens serviran per a tots els casos, sinó que haurem de tenir en compte cada situació on es produeixi alguna manifestació de sexisme lingüístic i aplicar-hi la solució que millor escaigui. És important no abusar d'alguns d'aquests recursos (o limitar-los a textos breus o a impresos), com l'ús de la barra inclinada o de la forma femenina i masculina sense abreujar, ja que poden conduir a redaccions molt estranyes, que produeixen un efecte forçat, antinatural, i que dificultin, en definitiva, la lectura i la comprensió del text. Per tant, cada autor haurà de valorar en cada cas quina solució s'ajusta millor a cada situació.

Tot seguit, voldríem destacar l'aportació principal d'aquest treball. En primer lloc, resulta essencial comprovar la hipòtesi plantejada al començament de la recerca executada: els llibres de text de matemàtiques d'educació primària són majoritàriament androcèntrics i constitueixen un llenguatge sexista que promou la discriminació del sexe femení. Malgrat que amb el desenvolupament del projecte hem corroborat l'afirmació anterior, cal mencionar que el material educatiu de l'actualitat també exposa una voluntat de canvi i renovació a través d'una atenció especial al principi d'igualtat sexual. Com a contrapartida, encara hi domina un corrent sexista que generalment silencia al sexe femení en el discurs i el debilita. Per tant, tot i l'exaltació d'una notable

millora amb el pas del temps, per tal d'assolir una educació no sexista i basada en un model igualitari, cal anar més enllà. En definitiva, resulta satisfactori observar l'avenç experimentat, però encara queda un llarg camí per recórrer.

En relació amb l'assoliment dels objectius establerts, des de la vessant més teòrica, hem pogut examinar els diferents punts de vista existents sobre la qüestió del gènere i ens ha permès valorar i contrastar opinions, així com endinsar-nos en el món del llenguatge i la comunicació i adquirir coneixements basats en fonaments com l'androcentrisme, el sexisme, etc. D'altra banda, la vessant més pràctica ens ha ofert la possibilitat d'analitzar una variada tipologia de llibres de text, a partir de la qual hem extret una sèrie de conclusions.

Pel que fa a la influència educativa estudiada, cal destacar que perquè l'escola ofereixi una veritable igualtat d'oportunitats a tots dos sexes és necessari, entre altres tasques, eliminar els models estereotipats i discriminants que, com hem vist, romanen encara en els textos acadèmics. Un dels objectius més urgents que ha de proposar-se l'escola és el de convertir-se en protagonista de la instauració d'una igualtat real entre ambdós sexes.

Ara bé, tal com s'ha posat de manifest, la riquesa d'investigacions, resultats i propostes sobre la intersecció entre sexe i educació no sembla haver-se traduït en un canvi efectiu i real sobre l'objecte d'estudi: la resolució de les investigacions empreses sovint continuen dibuixant una situació poc favorable pel que fa a la incorporació de la igualtat, és a dir, subtilment els recursos didàctics introdueixen i reforcen models estereotipats o discriminants per raó de sexe. A la llum d'aquest panorama, les últimes aproximacions al tema semblen incidir en la necessitat de completar d'una manera més efectiva el salt des de l'avaluació cap a la producció dels llibres de text, proporcionant eines de tipus pràctic dirigides a les editorials i/o dissenyant nous materials que, alineats amb la perspectiva de sexe, representin una alternativa als textos tradicionals. En les últimes dècades s'han desenvolupat eines i guies didàctiques que revisen les disciplines des d'una perspectiva de sexe, proposen activitats per treballar continguts relatius a la igualtat i introdueixen la contribució de les dones en àrees o matèries específiques. La profusió d'aquest tipus de recursos, que serveixen a l'interès de completar els llibres de text, suplir les seves mancances i/o minimitzar els seus efectes es pot interpretar com un signe de la insuficient producció editorial de llibres de text elaborats des d'una visió igualitària. No obstant això, des del

nostre punt de vista, la solució al problema del sexisme i l'androcentrisme dels llibres de text no pot passar per delegar totes les responsabilitats en mans de la voluntat i la bona feina de les editorials, o, pitjor encara, en la base del criteri del professorat. A nivell administratiu, seria possible apostar per diferents accions, des de definir pautes i directrius globals per assistir a les i els responsables de l'edició de llibres de text pel que fa a la incorporació de la igualtat es refereix, fins a realitzar procediments d'avaluació dels mateixos sobre la base del compliment de determinats estàndards. Altres opcions plausibles poden passar per la creació de segells de qualitat que s'atorguin als llibres coeducatius i que orientin el professorat a l'hora de decantar-se per uns materials o uns altres.

Per concloure i fent referència al sector particular investigat, proposem una iniciativa davant la situació que ha experimentat -i encara experimenta- el món tecnològic. La recerca feminista de la tecnologia ens exposa que històricament les dones havien estat excloses de l'estudi i la producció de coneixement tecnològic per mitjà de normes legals i socials que costen de canviar. Aquesta discriminació ha dificultat la generació de referents i ha invisibilitzat les contribucions de les dones d'ahir i d'avui. Per aquest motiu, suggerim promocionar la presència de dones reals, és a dir, influents en l'àmbit científicotecnològic al llarg de la història, en els enunciats dominants en els llibres de text de matemàtiques. Així, mostrant les diverses aportacions femenines, podem ajudar a canviar els entorns tecnològics i matemàtics amb problemes de sexe i eradicar les barreres a la participació femenina, alhora que aconseguim engrescar moltes més dones a participar-hi.

Per fer possible la posada en marxa d'aquest plantejament, podem comptar amb les facilitats que avui dia ja ens proporcionen diversos mitjans. Per exemple, la pàgina web *Mujeres con ciencia* neix amb l'objectiu de mostrar mitjançant biografies, entrevistes, esdeveniments, efemèrides i tot tipus de cròniques o fets rellevants el que fan i han fet les dones que s'han dedicat i es dediquen a la ciència i a la tecnologia. Tenen com a propòsit donar a conèixer l'existència d'aquestes dones, el seu treball i les circumstàncies en què el van desenvolupar o el desenvolupen. Un altre cas és el llibre *Cuentos de buenas noches para niñas rebeldes*, el qual narra les extraordinàries vides de cent dones valentes (de Frida Kahlo a Jane Goodall, de Coco Chanel a Nina Simone, de les germanes Bronte a Marie Curie): científiques, astronautes, aixecadores de peses, jutgesses, xefs... una diversitat d'exemples de determinació i audàcia per a les que somien en gran. Afegit a quelcom, Maria Isabel Sánchez Vegara és autora de

Petita & Gran, una col·lecció de contes perquè els nens i les nenes descobreixin qui van ser i què van aconseguir grans dones de la història contemporània: dissenyadores, pintores, aventureres, científiques... Dones úniques i meravelloses de les que aprendre i amb les que identificar-se. Dones que, com la científica Maria Montessori o la matemàtica Ada Lovelace, van convertir un petit somni en una gran història.

En conclusió, aquests recursos ens permeten explorar les vies, els mecanismes i les bones pràctiques que, específicament, faciliten l'accés, la retenció i la promoció de les dones als llocs de més responsabilitat i capacitat de decisió sobre les tecnologies del futur.

El destí és nostre, construïm un món millor. Un futur inclusiu, lliure de discriminacions i desigualtats. Perquè al cap i a la fi, el camí cap a la igualtat és un camí del conjunt de la societat i per al conjunt de la societat.

Valoració i agraïments

Aquesta investigació va néixer amb la idea d'obtenir una base de dades fiable i documentada sobre el llenguatge dominant en els llibres de text de matemàtiques d'educació primària, que ens permetés debatre amb la possibilitat de contrastar opinions enfront la promoció de les dones en les tecnologies del futur.

A la vista de les conclusions de l'estudi, he decidit que val la pena donar-li la màxima difusió possible per a despertar un pensament crític de la realitat que ens envolta, especialment en l'àmbit educatiu.

El meu més sincer i profund agraïment a l'Elisabeth Rosell, tutora del treball de recerca, per la seva paciència i exigència, el constant suport, el temps i dedicació, l'orientació i la confiança durant la trajectòria del projecte.

A tot el professorat que ha col·laborat aportant el seu gra de sorra en el meu treball, amb suggeriments i plantejament de qüestions que m'han inquietat i han donat impuls a la meva constància. També vull esmentar el gran ajut d'Irene Yúfera i Mª José Ochoa amb els seus ensenyaments, l'assessorament lingüístic i visió crítica externa. Ha estat un plaer comptar amb la vostra col·laboració.

Als meus companys i companyes de l'escola i amistats extraescolars, pel seu interès i alleugeriment de la feixuguesa del camí, gràcies per acompanyar-me i fer d'aquest intens trajecte, un recorregut més amè.

I com no, la família: als meus pares Toni i Laura amb el seu estímul, recolzament i estima inqüestionable. Al meu germà, David i als meus estimats avis, Àngel, Maria, Josep i Mercè. Gràcies per romandre al meu costat dia rere dia, sou el motor de la meva vida.

Referències bibliogràfiques

Acuña Ferreira, A. (2009). *Género y discurso. Las mujeres y los hombres en la interacción conversacional*. Múnic: Lincom Europa.

Ajuntament de Barcelona. *Feminismes i diversitat sexual i de gènere*. Barcelona Antimasclista. Recuperat de <<http://ajuntament.barcelona.cat/bcnantimasclista/ca/1-si-parles-sempre-en-masculi-generic-invisibilitzes-les-dones-i-reforces-els-estereotips>>.

Almeida, B. (2012). "Masculino inclusivo, masculino no inclusivo y femenino en la denominación del sujeto de derecho en fueros y documentos", *e-Spania* (en línea), <<http://e-spania.revues.org/20971>> (13 de juny de 2012).

Aula Virtual de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya (2008). "Ús d'un llenguatge no sexista ni androcèntric", *Lliçó 13*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Beard, M. (2017). *La veu i el poder de les dones*. Barcelona: Arcàdia.

Bengoechea, M. (2000). "Historia (española) de las primeras sugerencias para evitar el androcentrismo lingüístico", *Revista Iberoamericana de Discurso y sociedad*, 2,3, pp. 33-48.

- (2008). "Lo femenino en la lengua: sociedad, cambio y resistencia normativa. Estado de la cuestión", *Lenguaje y textos*, 27 (juliol), pp. 37-68.
- (2015). "Cuerpos hablados, cuerpos negados y el fascinante devenir del género gramatical", *Bulletin of Hispanic Studies*, 92, 1, pp. 1-23.
- (2015). *Lengua y género*. Madrid: Editorial Síntesis.

Bibiloni, G. (2009). "Llengua, gènere i sexe". Recuperat de <<http://bibiloni.cat/textos/genere.html>>.

Blanco, N. (ed.) (2001). *Educación en femenino y en masculino*. Madrid: Akal.

Bonal, X. (1997). *Las actitudes del profesorado ante la coeducación*. Barcelona: Graò.

Bosque, I. (2012). "Sexismo lingüístico y visibilidad de la mujer", *Boletín de información lingüística de la Real Academia Española (BILRAE)* (en línea), <www.rae.es/sites/default/files/Sexismo_linguistico_y_visibilidad_de_la_mujer_0.pdf>.

Calderer, C. (10/02/2018). "Els nens i les nenes: usos lingüístics i sexisme". Barcelona: Ara. Recuperat de <https://criatures.ara.cat/infancia/nens-nenes-usos-linguistics-sexisme_0_1958804110.html>.

Centre UNESCO de Catalunya (1992). *Recomanacions per a un ús no sexista del llenguatge*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Coates, J. (2004). *Women, Men and Language. A Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language*. Londres: Pearson. (Versió Espanyola: *Mujeres, hombres y lenguaje. Un acercamiento sociolingüístico a las diferencias de género*. México, D. F.: Fondo de Cultura Económica, 2009).

Comissió interdepartamental de promoció de la dona (1992). *Indicacions per evitar la discriminació per raó de sexe en el llenguatge administratiu*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals. "Professions i ocupacions marcades", *Llibre d'estil de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals*. Recuperat de <<https://www.ccma.cat/llibredestil/manual-dus/professions-i-ocupacions-marcades>>.

- (Actualització: 31/08/2019). "Perspectiva de gènere: recursos lingüístics", *Llibre d'estil de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals*. Recuperat de <<http://www.esadir.cat/convencions/convencionsllenguatge/genere>>.

Departament de Cultura, Direcció General de Política Lingüística (2011). *Guia d'usos no sexistes de la llengua en els textos de l'Administració de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Ferrer C., Mateu J., Pons M., Barceló C., Pont C. i Roig M. (2006). *Llenguatge per la igualtat a l'educació*. Palma: Institut Balear de la Dona i Conselleria d'Educació i Cultura.

García Meseguer, A. (1977). *Lenguaje y discriminación sexual*. Barcelona: Montesinos.

Institut Pla Marcell Getty (2/02/2018). "L'educació no sexista, base per prevenir assetjaments sexuals". Barcelona: Ara. Recuperat de <https://criatures.ara.cat/infancia/Leducacio-sexista-prevenir-assetjaments-sexuals_0_1954004704.html>.

Junyent, M. C. (ed.) (2013). *Visibilitzar o marcar. Repensar el gènere en la llengua catalana*. Barcelona: Empúries.

La Marea-OXFAM Intermón (2018). "Periodismo contra las violencias machistas. Taller de comunicación y género. Estereotipos y lenguaje". Recuperat de <<https://www.informarsobreviolenciamachista.com/>>.

Lledó Cunill, E. (1991). *Que juguen a nines, els nens?*, *Guix*, núm. 164.

- (1992). *El sexisme i l'androcentrisme en la llengua: anàlisi i propostes de canvi*. Barcelona: Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- (2005). *L'espai de les dones als diccionaris: silencis i presències*. Barcelona: Euomo.

López García, A. (1999). "Las mujeres y el lenguaje", en M. D. Fernández de la Torre, M.ª A. Medina Guerra i L. Taillefer de Haya (eds.): *El sexismo en el lenguaje, vol I*, Málaga: Universidad de Málaga, pp. 77-98.

Martí i Castell, J. (2013). *Ni les gramàtiques ni els diccionaris no són mai sexistes*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Matthews, P. H. (1997). *Oxford Concise Dictionary of Linguistics*. Oxford/Nova York: Oxford University Press.

Mills, S. (1995). *Feminist Stylistics*. Londres: Routledge.

Montaner, M. i Monfort, J. (2014). "Feines amb gènere: les professions masculinitzades i feminitzades responen a forts estereotips sexistes encara molt arrelats", *Vilaweb*. Recuperat de <<https://www.vilaweb.cat/noticia/4171099/20140206/feines-genera.html>>.

Montolí, E. (2010). *Estratègies de comunicació per a dones directives*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Treball.

Montolí, E. i Yúfera I. (2018). "Lenguaje inclusivo", *Todo es lenguaje*. Radiotelevisión Española (24 de maig de 2018). Recuperat de <<http://www.rtve.es/alacarta/audios/gente-despierta/lenguaje-inclusivo-estrella-montolio-todo-lenguaje/4611373/>>.

Moreno, E. (2000). "La transmisión de modelos sexistas en la escuela", en Santos, M. A. (ed.): *El Harén pedagógico*. Barcelona: Graò.

Pauwels, A. (1998). *Women changing language*. Londres: Longman.

Pérez Pérez C. i Gargallo López B. (2009). *Sexismo y estereotipos de género en los textos escolares*.

Ribas i Bruguier M. i Salom i Ges J. (2001). *Cap a la igualtat en la llengua: detecció i neutralització del sexisme lingüístic*.

Rius, M. (2016). "Llenguatge o ideologia?", *La Vanguardia*. Recuperat de <<https://www.lavanguardia.com/encatala/20161024/411252468065/llenguatge-o-ideologia.html>> (Barcelona, 24/10/2016).

Rodríguez Martínez, C. (2004). *La ausencia de las mujeres en los contenidos escolares*. Buenos Aires: Miño y Dávila.

Sánchez, D. (1999). "Androcentrismo en la ciencia. Una perspectiva desde el análisis crítico del discurso", en M. J. Barral, C. Miqueo i M. D. Sánchez (eds.): *Interacciones ciencia y género. Discursos y prácticas científicas de mujeres*. Barcelona: Icaria, pp. 161-184.

Secció d'assessorament de la Secretaria de Política Lingüística, revisat per Lledó Cunill, E. (2005). *Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència.

Subirats, M. (2007). "Coeducación y violencia de Género", en Gairín, J., i Rifá, J. (eds.): *Coeducar y prevenir la violencia de género*. Madrid: Escuela Española.

- (2013). *Forjar un hombre, moldear una mujer*. Bellcaire d'Empordà: Editorial Aresta.
- (2018). "Educación por la igualdad", *BBVA Aprendemos Juntos*. Recuperat de <<https://www.youtube.com/watch?v=4P5pA9CZylk>>.

Tannen, D. (1996). *Género y discurso*, Barcelona: Paidós.

Terribas, M. (2017). "Els desdoblaments de gènere". Recuperat de <<http://bibiloni.cat/blog/?p=2660>>.

Valcarcel, A. (1997). *La política de las mujeres*. Madrid: Cátedra.

Varda, A. (1975). "Nuestro cuerpo, nuestro sexo", *El País, Verne*. Recuperat de <https://verne.elpais.com/verne/2019/03/30/articulo/1553953924_981924.html>.

Varela, N. (2005). *Feminismo para principiantes*. Barcelona: Ediciones B.

Vergés Bosch, N. (2015). "Dones, estudis i professions tecnològiques: avancem?", *Educaweb*. Recuperat de <<https://www.educaweb.cat/noticia/2015/10/14/dones-estudis-professions-tecnologiques-avancem-9058/>>.

Vigara Tauste, A. M. (2009). "Nombrar en femenino. El caso emblemático de jueza", en *De igualdad y diferencias: diez estudios de género*. Madrid: Huerga i Fierro, pp. 21-76.

West, C., M. Lazar y C. Kramarae (2005). "El género en el discurso", en T. Van Dijk (ed.): *El discurso como interacción social*. Barcelona: Gedisa, pp. 179-212.

Yúfera I. (2019). "Consideracions per a una comunicació igualitària", *Col·legi d'Educadores i Educadors Socials de Catalunya*. Recuperat de <<http://ceesc.blogspot.com/2019/03/consideracions-per-una-comunicacio.html>>.

Yúfera, I. i Fundéu-BBVA, la Fundación del Español Urgente (2019). *Guía para una comunicación más inclusiva*. Madrid: Prodigioso Volcán.

Annex 1

Aclariment de conceptes

- **Adequació semàntica**

Quan parlem d'adequació semàntica ens referim al fet de tenir en compte que dues solucions que amb el diccionari a la mà poden semblar sinònimes, depenent del context poden tenir lectures o significats diferents. Per exemple:

*A mesura que **els nens** creixen, es van sentint més segurs i poden superar les pors més comunes* no és substituïble per *A mesura que **la infància** creix, es van sentint més segurs i poden superar les pors més comunes*.

- **Androcentrisme**

Visió del món i de la cultura centrada en el punt de vista masculí. Per exemple:

*A l'hotel de la Fira de Barcelona s'hi allotgen sobretot **homes** de negocis.*

- **Coeducació**

Educació idèntica i en comú de persones d'ambdós sexes.

- **Expressió despersonalitzada**

És l'expressió que no té un referent personal. Per exemple:

en un formulari o en un tríptic, en comptes de *Col·laboradors*, podem utilitzar la construcció *Amb la col·laboració de*, que no fa referència a cap persona concreta.

- **Forma doble**

Repetició dels noms i/o els adjectius en tots dos gèneres gramaticals. Aquest recurs es pot aplicar de dues maneres: amb les formes senceres (*el director o la directora, els consellers i les conselleres*) i amb les formes abreujades (*benvolgut/uda*).

- **Forma genèrica**

Quan no volem referir-nos a una persona determinada i volem fer servir recursos inclusius, és a dir, que incloquin tots dos sexes, utilitzem formes genèriques, com ara els mots col·lectius, les expressions formades a partir de la paraula persona, els noms d'unitats administratives, les expressions despersonalitzades, etc. Aquestes formes tenen l'avantatge que permeten evitar les marques de gènere gramatical en la redacció, i per tant, l'especificació de sexe.

El gènere gramatical de les formes genèriques pot ser femení o masculí, i aquest fet no té cap relació amb el sexe del referent. Per exemple:

la ciutadania (femení), *l'alumnat* (masculí).

- **Gènere gramatical**

El gènere és una categoria gramatical que en algunes llengües classifica els substantius, els pronoms, els adjectius, etc. com a masculins, femenins o neutres, a través de determinats recursos com la concordança entre el substantiu i els seus determinants (articles, possessius, adjectius...).

El gènere dels substantius és arbitrari i està relacionat amb la llengua i no amb el sexe. Així, per exemple, en català tenim la paraula *ànima*, que és de gènere femení, i la paraula *esperit*, que és de gènere masculí. També hi ha diferències entre llengües: en català el substantiu *dubte* té gènere masculí, mentre que en castellà *duda* té gènere femení. Ho podem veure en altres exemples, com ara *la dent*, *els llegums*, *el pebre*, *els espinacs*, *les postres*, *el lleixiu*, *la síndrome*, *la xocolata*...

- **Gènere i sexe**

Aquests dos conceptes es confonen sovint. El mot sexe fa referència al conjunt de les peculiaritats bioquímiques, fisiològiques i orgàniques que divideixen els individus d'una espècie en mascles i femelles. En canvi, gènere, com hem vist, pot referir-se a la categoria gramatical que permet classificar els noms i els adjectius, i també pot fer referència a la construcció cultural de la identitat, els rols i les funcions dels sexes, per exemple en el camp de l'antropologia i de la sociolingüística. Així, en un formulari o una enquesta, escriurem *Contesteu les preguntes de la dreta o de l'esquerra segons el*

sexe dels participants. En canvi, parlarem de gènere en una frase com *L'Institut Català de les Dones impulsa polítiques de gènere en tots els àmbits de la societat.*

Cal, doncs, fer servir aquestes dues paraules amb la precisió adequada segons el que vulguem dir i evitar assimilar la categoria gramatical de gènere a la noció biològica de sexe, que és l'origen de moltes confusions relacionades amb aquests conceptes.

- **Intel·ligència artificial**

És una part de la informàtica, dedicada al desenvolupament d'algorismes que permet a una màquina (habitualment un computador) prendre decisions intel·ligents o, si més no, comportar-se com si tingués una intel·ligència semblant a la humana.

- **Noms i adjectius invariables**

Són els que tenen una única forma per al masculí i el femení. Per exemple:

jove, esportista, cantaire, xerraire, juvenil, natural, amable, etc.

- **Noms col·lectius i epicens**

Els col·lectius són noms de nombre singular però que designen una pluralitat d'individus. Per exemple:

ciutadania, alumnat, voluntariat, equip, professorat, orquestra, gent, pineda, bosc, vaixella, dotzena, noblesa, comandament, població, humanitat, etc.

Els noms epicens designen indistintament individus mascles o femelles d'una espècie. Per exemple:

el rossinyol, la criatura, la víctima, la persona, el bebè, l'infant, etc.

- **Principi d'economia lingüística**

Entenem per economia lingüística la tendència general de les llengües a intentar comunicar el màxim fent el mínim esforç.

- **Sexisme**

Conjunt d'actituds que es caracteritza pel menyspreu o la desvaloració de tot el que són o fan les dones. Per exemple: *L'enginyeria és un sector d'homes.*

Annex 2

Formes genèriques per a un llenguatge inclusiu

Mots col·lectius

Vegem-ne, a continuació, els exemples exposats en el capítol dedicat al masculí genèric, acompanyats d'una proposta inclusiva, determinada per l'ús de termes col·lectius:

- **Els professors** de matemàtiques acostumen a preparar exàmens complicats.

Proposta: “El professorat de matemàtiques acostuma a preparar exàmens complicats.”

- **Els alumnes** no tenen cura del material escolar.

Proposta: “L'alumnat no té cura del material escolar.”

- **Els funcionaris** treballen per al sector públic.

Proposta: “El funcionariat treballa per al sector públic.”

- **Els becaris** reclamen unes condicions laborals més favorables.

Proposta: “El personal becari reclama unes condicions laborals més favorables.”

- Aquesta informació serà proporcionada **pels directors**.

Proposta: “Aquesta informació serà proporcionada per l'equip directiu.”

- **Els ciutadans** aniran a la festa major.

Proposta: “La ciutadania anirà a la festa major.”

- **Tots** volen jugar a futbol.

Proposta: “Tothom vol jugar a futbol.”

- **Estimats pares**, us convoquem el pròxim dilluns 21 de desembre a la reunió de l'intercanvi a Londres, que tindrà lloc a l'auditori de l'escola.

Proposta: “Estimades famílies, us convoquem el pròxim dilluns 21 de desembre a la reunió de l'intercanvi a Londres, que tindrà lloc a l'auditori de l'escola.”

En relació amb aquest mecanisme de caràcter inclusiu, cal donar preferència en general als recursos que no comporten l'ús de formes dobles (com per exemple els següents mots col·lectius: personal, cos, plantilla, població, equip...).

<i>En lloc de:</i>	<i>Proposem:</i>
Els i les responsables de la reunió	El personal responsable de la reunió
Els voluntaris i voluntàries del campament	El voluntariat del campament
El nombre de reclusos i recluses de Catalunya	La població reclusa de Catalunya

Ara bé, en oposició amb aquesta proposta sorgeix la ideologia de Gabriel Bibiloni (2009), el qual exposa el següent:

“Una altra recomanació per al llenguatge "no sexista", totalment "desrecomanable", és la substitució del "masculí" genèric per una paraula formada amb un sufix col·lectiu o per una paraula abstracta que en rigor té un altre significat. Un exemple del primer cas seria *el professorat* en lloc de *els professors*, i un exemple del segon cas —típic i emblemàtic— seria *la ciutadania* en comptes de *els ciutadans*.

L'ús d'una paraula en comptes d'una altra, quan els dos mots designen realitats contigües, es diu *metonímia*. Per exemple, referir-se a un escriptor dient *una ploma brillant* (si ara creéssim la metonímia potser hauríem de dir *un processador de textos brillant*, però sembla que no queda gaire poètic). La metonímia és un recurs literari associat a la creativitat dels parlants o escriptors i que serveix per a accomplir les funcions lúdica i artística (emotiva) de la llengua. O, pel cap baix, per a evitar repeticions i donar varietat a l'ús de la llengua. Els parlants saben, tanmateix, que un escriptor no és una ploma i que la metonímia està bé en determinats contextos i amb determinades finalitats. Amb tot, la metonímia ha estat històricament un factor de canvi lingüístic i de transformació del significat d'algunes paraules, cosa que no exclou que pugui ser també un factor de distorsió del sistema lingüístic i focus d'ambigüitats i, per tant, d'empobriment.

Un tipus particular de metonímia, el que ara ens interessa, és la substitució d'una paraula que designa un conjunt de persones per una altra que designa una qualitat abstracta posseïda per aquestes persones. Algunes d'aquestes metonímies han arribat a fixar el nou significat d'alguns mots, recollit en els diccionaris. És el cas de *noblesa* o

joventut, que en primer terme signifiquen una qualitat abstracta i, de més a més, el conjunt dels nobles o el conjunt dels joves. Ara bé, promoure indiscriminadament aquest tipus de metonímia en nom del llenguatge "no sexista" —cosa que implica el rebuig dels mots regulars— és un abús de llenguatge que no porta més que inconvenients. Els manuals de llenguatge "no sexista" en curs proposen l'ús sistemàtic d'aquest recurs, que deixa de ser una figura literària per a esdevenir una substitució lèxica. No sols recomanen les metonímies que ja estan en circulació —sovint per motius aliens a la qüestió del gènere—, com la substitució de *els ciutadans* per *la ciutadania*, *els oients* per *l'audiència*, *els propietaris* per *la propietat*, etc., sinó que en proposen moltes més, com el canvi de *els nens* per *la infància*, *els adolescents* per *l'adolescència*, *el Col·legi d'Advocats* per *el Col·legi de l'Advocacia*, i n'hi ha que arriben a demanar que es digui *la biologia* en comptes de *els biòlegs*, *la delegació* en comptes de *els delegats*, *la consergeria* en lloc de *els conserges* i *la tutoria* en lloc de *els tutors*. Tot un programa perquè la llengua esdevingui un instrument per a qualsevol cosa menys per a entendre'ns. Presa aquesta via, no se sap fins a on es pot arribar: potser a confondre els rics amb la riquesa, els catòlics amb el catolicisme i els simpàtics amb la simpatia.

Davant aquest malmenament i empobriment de la llengua, la cosa més assenyada és reivindicar la precisió terminològica, cosa sempre saludable i necessària. Els simpàtics són els simpàtics —de qualsevol sexe, és clar— i la simpatia és la simpatia.”

Expressions despersonalitzades

Les plantilles de documents (autoritzacions, certificats...) són textos de redacció seguida amb un contingut invariable i un altre de variable que cal completar amb les dades de terceres persones. En aquest tipus de document, es poden utilitzar diversos recursos, entre els quals hi ha les expressions despersonalitzades, la primera persona del singular, la doble forma amb barra... Prenem en consideració el següent exemple:

CERTIFICO:

Que _____ ha seguit amb aprofitament el Curs de gestió dels documents administratius. I, perquè així consti, signo aquest certificat a petició de la **persona interessada**.

En comptes de:

CERTIFICO:

Que **el/la senyor/a** _____ ha seguit amb aprofitament el Curs de gestió dels documents administratius. I, perquè així consti, signo aquest certificat a petició de **l'interessat**.

Les paraules 'persona' i 'part'

En aquest context, l'ús de la paraula *persona* com a forma genèrica és un recurs possible, però no se n'ha d'abusar perquè sovint va en contra del principi d'economia lingüística i perquè comporta una certa complicació sintàctica i semàntica. Per exemple:

- La solució **persones treballadores en comptes de treballadors** pot donar a entendre que parlem de persones que treballen molt.
- L'expressió **persones consumidores en comptes de consumidors** pot suggerir que es tracta de persones que consumeixen en excés.

Fent referència al recurs exposat, Gabriel Bibiloni (2009) al·lega el següent:

“Una altra fórmula que els manuals de llenguatge "no sexista" proposen per a evitar les formes considerades masculines —que ja he dit un munt de vegades que no ho són— és la substitució d'aquest suposat masculí per una expressió formada amb la paraula *persona*. Dit planament, es proposa de dir *les persones interessades* en lloc del maligne *els interessats*. Naturalment, *les persones interessades* és perfectament correcte i legítim, i sinònim perfecte de *els interessats*. El problema és que aquesta prau genera una vertadera hipertròfia de l'ús del mot *persona* —i segurament no sols per qüestions de sensibilitat "antisexista"—, igual que una sèrie d'alteracions de l'expressió natural i tradicional que ara veurem.

Així, el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya —tot un exemple sistemàtic de llenguatge antisexista eixelebrat—, per no dir *funcionaris* a guàrdies civils i altres policies espanyols, diu que «Poden prendre part en aquesta convocatòria les persones funcionàries de les forces i cossos de seguretat que depenen del Govern de l'Estat [...]». I un manual de llenguatge "no sexista", lamentablement patrocinat per la mateixa Generalitat, per a evitar de dir *el conseller de Salut*, en un text que es refereix a aquesta figura en general, proposa l'enrevessada forma «Correspon a la persona titular del Departament de Salut...». Se suposa que la fórmula és generalitzable, i d'aquesta manera la figura del rector d'una universitat pot esdevenir *la persona responsable del*

Rectorat, i el president del Govern, *la persona encarregada de la presidència del Govern*.

L'abús de la paraula *persona* s'ha fet omnipresent. Llegim en un diari que «Quatre psicòlegs reforçaran els centres d'atenció a persones drogodependents», quan bastaria dir «centres d'atenció a drogodependents». I sentim en una ràdio «Avui parlarem amb Maria X., que és la persona encarregada de dirigir aquesta operació», quan bastaria dir «que és l'encarregada de dirigir aquesta operació». Fa poc he rebut un correu electrònic amb un butlletí digital d'una institució cultural, amb una nota al peu on fan saber que «Les persones que no estiguen interessades en (sic) tornar a rebre el Butlletí ens ho heu de comunicar al correu...». La redacció normal i natural hauria estat «Els qui no estiguen interessats a rebre...», i cal remarcar que, de la mateixa manera que *els interessats*, *els experts* i *els maonesos* són formes no marcades quant al gènere, també ho és la solució *els qui*, que encapçala les frases substantives de tota la vida referides a un determinat grup d'individus. I encara em fa gràcia esmentar el fet que fa un temps vaig saber que existia una *Federació Catalana de Persones Infidels*, amb un *persones* superflu, mirat de qualsevol perspectiva, atès que *infidels* és una paraula invariable i que aquests infidels han de ser per força persones, car si fossin animalets, i suposant que entenguessin la noció d'infidelitat, difícilment arribarien a constituir-se en federació. És clar que l'efecte més devastador d'aquesta pràctica tan respectuosa deu ser el que es troba en algun escrit d'un sindicat d'ensenyament, que per a evitar el sexista *els interins* parla de *les persones interines*. Si un catedràtic interí és aquell que ho és —catedràtic— interinament, ja podeu imaginar què és —pobra criatura— una persona interina.

Hi ha alguns col·lectius els membres dels quals pareix que són més persones que els altres. Per exemple, els sords i els cecs, referits sempre com a *persones sordes* i *persones cegues*. Aquí, més que per una qüestió de gènere, es deu tractar d'un altre efecte del llenguatge políticament correcte: com si l'esment de la seva discapacitat es veiés compensat per l'ús de la paraula *persona*, una mena d'oli màgic que tot ho guareix. Però potser els qui són més persones de tots són els gitanos, per als quals es va inventar aquella mostra de correcció política en estat pur de *persones d'ètnia gitana*, que fan servir amb força regularitat els mitjans de comunicació.

La hipertròfia de l'ús del mot *persona* amenaça algunes paraules bàsiques de la llengua de desaparèixer de la parla d'alguns, sobretot els sectors joves. Pareix que molts ja s'han oblidat de la paraula *cadascú*, substituïda per *cada persona*. I els pobres *algú*, *qualcú* o *ningú* sembla que segueixen el mateix camí, engolits pels inevitables *alguna persona* o *cap persona*. En lloc de la frase «He anat a la delegació, però no hi havia

ningú que em pogués atendre», de cada vegada sentireu més «He anat a la delegació, però no hi havia *cap persona* que em pogués atendre».”

Annex 3

Formes dobles per a un llenguatge inclusiu

En relació amb aquesta alternativa de redacció inclusiva, Gabriel Bibiloni (2009) adquireix una postura totalment oposada. Vegem-ne el seu pensament en la següent manifestació:

“La percepció que les formes no marcades quant al gènere són *masculines*, fruit de la terminologia tradicional, i la creença que usant aquestes formes el parlant "s'oblida" de les dones, ha fet que el moviment pel llenguatge "no sexista" hagi desplegat un conjunt de recomanacions marcades de fonament que analitzaré a continuació.

La primera proposta és l'ús de la forma doble, normalment amb la copulativa *i* (*els ciutadans i les ciutadanes, els nins i nines*), però també amb altres recursos en la llengua escrita, com la fatídica barra (*els menorquins/les menorquines, benvolguts/udes amics/gues*), que converteix el llenguatge escrit en "inoralitzable". A més d'altres de més estrafolaris com l'espanyol *I@s soci@s*, que apareix en escrits de "superprogres". També n'hi ha que dupliquen no sols els substantius sinó també els pronoms (*Per Nadal els i les volem tots a casa*). Com que practicar això de manera rigorosa és inviable, especialment en el llenguatge oral —no ho fan ni els qui ho prediquen—, el resultat és que la forma doble s'aplica només a un grup reduït de paraules emblemàtiques (*ciutadans, diputats, nins, professors i pares* a les escoles, etc.). Però no es diu normalment *els farmacèutics i les farmacèutiques, els catòlics i les catòliques, els rics i les riques, o els divorciats i les divorciades*. Aquí sembla que "no cal tant".

Capítol especial és el de les paraules epicenes, aquelles no flectives de gènere inherent arbitrari que es refereixen a persones de qualsevol sexe: *criatura, membre, persona* o *víctima*. Aquí el gènere representa una obligatorietat de concordança i res més. Dir *los miembros y las miembros* és tan aberrant com dir *los víctimas y las víctimas, las criaturas y los criaturas* o, tornant al català, *les persones i els persons*. No hi ha cap diferència entre aquestes paraules, i, curiosament, ningú no reivindica la "masculinització" de les femenines, perquè això del llenguatge "no sexista" té més de passió que de racionalitat.

Una postura extrema propugna, a més de la forma doble, de fer concordar els adjectius amb el substantiu més pròxim (*els ciutadans i les ciutadanes basques, en Jordi i na Mercè estan cansades*). No juguem: aquestes són expressions senzillament agramaticals. O bé la primera es refereix a tots els ciutadans del món més les ciutadanes basques. La llengua és així, agradi o no.

El problema més greu que representa l'ús de la forma doble és el perill que acabem sense entendre'ns. Fa poc observava atentament —i enregistrava— la parla d'una ministra en una conferència de premsa. Al costat d'un enfilall de fórmules "no sexistes", com *el impulso de todos y de todas, hijos e hijas, la comisión de personas expertas*, etc., la ministra usà profusament el "masculí" genèric. Comptant i sumant, aquests usos superaven de molt les altres fórmules. Ja sé que el context ajuda a entendre, però en una persona tan atenta a les idees d'igualtat en el llenguatge podríem pensar que quan anuncia ajudes per a famílies *amb fills discapacitats*, anuncia una gran discriminació de les famílies *amb filles discapacitades*. El problema és rellevant en el llenguatge jurídic, un registre lingüístic que requereix una alta precisió i que ha de generar seguretat per damunt de tot. El llenguatge jurídic és, precisament, un dels més afectats per les idees que tractam. Una gran quantitat de textos legals, passats per redactors o revisors que apliquen les *recomanacions*, van plens de duplicacions i altres recursos recomanats. Què s'ha d'entendre aleshores quan esporàdicament el text s'oblida de la duplicació i usa una forma "masculina"?

La forma doble sistemàtica crearia una llengua embafofa i contra les lleis de l'economia, que també funcionen en la llengua. Però no és aquest el motiu per què és una pràctica rebutjable. Si per a evitar la discriminació de les dones s'hagués d'usar una llengua més costosa o complexa, valdria la pena l'esforç. És que l'ús de formes no marcades quant al gènere no discrimina ningú. I disposar d'aquestes formes, i assumir-les amb tota naturalitat, sempre serà millor que la segregació de sexes, cosa que no pot ser mai ni bona ni progressista."

Afegit a quelcom, Mònica Terribas té per objecte mostrar com les persones més addictes al desdoblament en fan un ús mínim, perquè una altra cosa és impossible. Els desdobladors desdoblen de tant en tant, quan hi pensen, o amb certs mots que resten especialment vinculats al desdoblament, i ja creuen que usen un llenguatge «no sexista». En rigor, sentir com algú va repetint "diputats i diputades", "ciutadans i ciutadanes", "alcaldes i alcaldesses", "catalans i catalanes" té un cert impacte, però aquests desdoblements són una part ínfima del que es podria fer. La major part de mots es diuen sense desdoblar, car altrament el llenguatge seria insofrible. Segons la

lingüista, tot això mostra l'absurditat del desdoblament i la necessitat de promoure el retorn a la llengua normal, que és com és i no discrimina ningú. A més, al·lega que el fet que les formes no marcades hagin rebut tradicionalment el nom de masculí - conseqüència històrica de la dualitat de sexes, que es diuen mascle i femella- ha fet que la major part de la gent tingui una visió inexacta del fenomen del gènere gramatical i que molta gent hagi cregut que és un sistema que discrimina o invisibilitza les dones. I diu el següent: "Arran d'això fa unes quantes dècades aparegué un moviment que es proposà de canviar el llenguatge, i sorgiren tota mena de guies de llenguatge «no sexista». Com que aquestes propostes, a més de no tenir fonament científic, són irrealitzables, no s'ha canviat el llenguatge com es pretenia, ni es canviarà. S'ha creat, per contra, una gran confusió entre la gent, i alguns exhibeixen un català que és un garbuix sense trellat".

Formes dobles senceres

En les referències fetes en plural a col·lectius que poden ser constituïts tant per homes com per dones, si hi ha una voluntat de precisar o d'emfasitzar la referència a dones i homes dins del text, també es poden fer servir formes dobles. Vegem-ne els següents exemples:

- *L'Estatut d'autonomia de Catalunya reconeix el dret **dels ciutadans i ciutadanes** d'utilitzar les dues llengües oficials i el deure de conèixer-les.*
- *Creieu que l'empresa impulsa el desenvolupament personal de **les treballadores i els treballadors**?*

En el cas particular de les salutacions de les circulars, cartes, correus electrònics, etc. que trametem a persones indeterminades, se sol escriure una doble salutació.

- *Senyor,*
Senyora,
- *Benvolguts companys,*
Benvolgudes companyes,

- *Benvolgudes ciutadanes,*
Benvolguts ciutadans,
- *Estimats pares,*
Estimades mares,

Articles i preposicions

Quan fem servir denominacions dobles, podem utilitzar únicament l'article corresponent al primer element enumerat. Aquesta solució és especialment adequada quan les enumeracions tenen una certa complexitat i aquesta estratègia facilita de manera significativa la lectura del text. Quan els articles apareixen precedits de preposicions, aquestes també es poden elidir:

- *“Signatura del director o directora” o “Signatura de la directora o director”*
- *“Signatura del director o la directora” o “Signatura de la directora o el director”*
- *“Signatura del director o de la directora” o “Signatura de la directora o del director”*

Amb els substantius invariables, es pot utilitzar la forma doble per a l'article i un únic substantiu, sempre que no se n'abusi:

- *“El o la gerent” o “La o el gerent”*
- *“El o la cap d'estudis” o “La o el cap d'estudis”*

Cal remarcar que en el cas de substantius en singular amb l'article apostrofat no es pot fer servir la forma doble de l'article: **el o l'agent*.

Ara bé, quan s'ha de llegir el text en veu alta, és preferible repetir el substantiu: *“el gerent o la gerent” o “la gerent o el gerent”*.

Adjectius

Quan fem servir denominacions dobles, en masculí i en femení, i apareixen a la frase altres paraules que hi han de concordar, com ara adjectius, no és necessari que també tinguin una forma doble. En aquest cas, amb l'objectiu de facilitar la lectura del text, recomanem de fer servir una única forma per a l'adjectiu.

- **“El funcionari o funcionària encarregat del registre ha de fer l’anotació corresponent”** o **“El funcionari o funcionària encarregada del registre ha de fer l’anotació corresponent”** **en comptes de “El funcionari encarregat o la funcionària encarregada ha de fer l’anotació corresponent”**

Així doncs, quan s'utilitzen formes dobles proposem alternar el masculí i femení per fer concordar els adjectius i els pronoms febles:

- **“L’usuari o usuària **abonat**”** o **“L’usuari o usuària **abonada**”**
- **“Contacteu amb l’usuari o usuària per compensar-**lo** econòmicament”** o **“Contacteu amb l’usuari o usuària per compensar-**la** econòmicament”** **en comptes de “per compensar-**lo/la**”**

Vegem-ne, a continuació, diversos casos que presenten una circumstància particular:

1. Pot ser adequat repetir l'adjectiu en alguns casos, com ara les salutacions de les cartes, correus electrònics, circulars, etc., o a l'inici d'una intervenció oral:
 - *Benvolgudes amigues i benvolguts amics,*
Benvolguts amics i benvolgudes amigues,
2. En el cas de les salutacions de les cartes, correus electrònics, circulars, etc., que trametem a persones indeterminades, si no és adequat fer servir la salutació en plural perquè ens adrecem a una única persona, és convenient repetir l'adjectiu i escriure una doble salutació:
 - *Benvolgut col·laborador,*
Benvolguda col·laboradora,
3. Si l'adjectiu és variable, és recomanable repetir-lo en el cas dels termes compostos relatius a professions i càrrecs, tant en singular com en plural:

- “enginyer agrònom o enginyera agrònoma” **en comptes de** “enginyer o enginyera agrònom”

Si l'adjectiu és invariable, no cal repetir-lo:

- “director o directora general” **en comptes de** “director general o directora general”

Formes dobles abreujades

Si hi ha articles i adjectius que han de concordar amb el substantiu, es pot fer servir la forma doble únicament per al substantiu:

- “Notícia **per al funcionari/ària afectat** per la sanció administrativa” o “Notícia **per al funcionari/ària afectada** per la sanció administrativa” **en comptes de** “Notícia **per al/per a la funcionari/ària afectat/ada** per la sanció administrativa”

En el cas particular de termes compostos que designen professions, oficis i càrrecs, és convenient utilitzar formes dobles per a tots els elements de la denominació. Per exemple:

- “Educador/a físic/a” **en comptes de** “Educador/a físic”

En relació amb aquest mecanisme inclusiu, el recurs més usual i més recomanable per a l'ús de les formes dobles abreujades és la barra inclinada. Prestem atenció al següent cas per exemplificar-ho:

- “catedràtic/a” **en comptes de** “catedràtic –a” o de “catedràtic(a)”

Hi ha diferents sistemes per establir quina ha de ser la terminació de les formes dobles abreujades. Proposem:

	<i>Singular</i>			<i>Plural</i>	
professor/a	hoste/essa	secretari/ària	soci/sòcia	professors/ores	socis/sòcies
cuiner/a	sastre/essa	advocat/ada	grec/grega	pedagogs/ogues	informàtics/informàtiques
mestre/a	vescomte/essa	creatiu/iva			
mosso/a		benvingut/uda			

- Si la forma femenina i la masculina presenten diferències ortogràfiques que no consisteixin només a afegir o canviar una vocal, s'ha d'escriure la terminació femenina des de la vocal tònica incloent-hi aquesta.
- Quan la forma femenina i la masculina presenten diferències ortogràfiques que no consisteixen només a afegir o canviar una vocal i l'estalvi d'espai de la forma abreujada resultant no és significatiu, escriurem les dues formes senceres.

Annex 4

De la gramàtica a la comunicació inclusiva

Més enllà dels textos, també ens comuniquem amb imatges, exemples, colors, senyals, dades, sons...

A continuació, presentem una diversitat d'idees o consells extrets de la *"Guía para una comunicación más inclusiva. Cómo elaborar mensajes con perspectiva de género"* (Prodigioso Volcán). Aquest projecte ha resultat molt útil com a inspiració per al desenvolupament del camp pràctic que configura l'estudi vigent.

En l'elaboració dels continguts d'aquesta Guia han participat Irene Yúfera, professora de Llengua i Lingüística de la Universitat de Barcelona, i Fundéu-BBVA, la Fundació de l'Espanyol Urgent. *"Prodigioso Volcán lo formamos un equipo diverso, poliédrico y multidisciplinar de profesionales de la comunicación. Nos motiva hacer prodigios. A veces lo conseguimos. Con esta Guía queremos aportar pequeñas soluciones de comunicación a una brecha gigante, la de la desigualdad de género. Es un documento que nace con vocación de crecer, mejorar y ser completado. Sabemos que este tema suscita pasiones, a favor y en contra, pero confiamos en el buen juicio de quien la lea. Algún prodigio será revelado si tras leerla te haces nuevas preguntas."*

- **Tria dones a l'hora de posar els teus exemples, fes-les visibles, són el 50% de la població.**

Les dones mouen el 50% del món, almenys: programadores, escriptors, jutgesses, futbolistes, científiques, enginyeres, investigadores, cirurgianes, poetes, presidents,

cuineres, cuidadores, directores d'orquestra, àrbitres, pintores, informàtiques, 'gamers', directores de cinema, ministres, pirates, bombers, pastors, alpinistes, inversores, executives, catedràtiques, secretàries, exploradores, pilotes, compositores, guitarristes, agricultores, ramaderes, matemàtiques, físiques, psicòlogues, boxejadores, analistes... El món deixaria de funcionar sense dones.

No es tracta d'omplir el món de dones sinó d'equilibrar nivells de testosterona i estrògens. Igualment, quan escullis una foto o una il·lustració, vigila que no sigui sexista, és a dir, que no faci palesa la desigualtat de gènere atribuït determinats rols. Cuinar, cuidar, netejar, desfilar, per exemple, no són tasques exclusives de dones. Igual que conduir, córrer, investigar, operar, tampoc són pròpies d'homes.

- **Les icones són un element fonamental del llenguatge visual.**

El seu ús és recomanable sempre que es tracti d'elements senzills que puguin ser reconeguts pel públic en general. No obstant això, has de tenir cura: poden generar ambigüitats i reforçar estereotips si no estan clarament dissenyats.

- **Els colors i les formes estan carregats de contingut.**

Evita reforçar els estereotips. Els colors no tenen gènere. Vestir de rosa a les nenes i de blau als nens és una forma de reforçar un codi que ha quedat obsolet. Amb petits canvis en els detalls també col·laborem a ser més inclusius.

- **Senyals, pictogrames, mobiliari.**

El món està ple de símbols gràfics que en molts casos estan comptats en llenguatge sexista. No obstant això, la seva funció és comunicar de forma universal. Un barret no representa només a un "home"; hi ha parelles compostes per dues persones del mateix sexe; no totes les dones vesteixen faldilla o vestit, també hi ha homes que vesteixen túniques, casaques, *kurtas* o faldilles.

- **El so també pot ser inclusiu.**

Quan parlis en públic, tingues compte a la teva audiència: públic, usuaris, clients, proveïdors. Si està compost majoritàriament per dones, fes un gest de complicitat i dirigeix-te a elles usant el plural femení. Inclou veus femenines en els teus documents audiovisuals, o almenys, procura que estiguin equilibrades amb la presència de veus

masculines. La veu i el so són part de la comunicació. *Alexa*, el servei de veu d'*Amazon*, té nom i veu de dona. No t'has preguntat per què?

- **L'Acadèmia sueca adopta el pronom neutre 'hen'.**

Des de 2015, Suècia incorpora un pronom personal neutre al seu diccionari oficial: a més de comptar amb "ell" (*han*) i "ella" (*hon*), també podran usar '*hen*', que no té gènere. S'usa en referència a una persona sense la necessitat de revelar el seu sexe, potser perquè es desconeix, perquè es tracta d'algú transsexual o perquè l'interlocutor considera que aquesta informació és supèrflua.

- **Inspira't en bons exemples.**

Hi ha molts manuals i guies de llenguatge inclusiu. Moltes institucions els apliquen en la seva comunicació, com l'Ajuntament de Madrid. Entre les empreses del sector privat, un bon referent és la "Guia per a una comunicació incloent i no sexista" d'*Ikea*. Així ho expliquen en el pròleg:

"...Y porque en Ikea siempre queremos ir por delante, hemos desarrollado esta guía para sensibilizar a todas las personas de la compañía sobre la importancia del lenguaje a la hora de comunicarnos y de comunicar, para que lo hagamos de una forma incluyente, sin discriminación ni olvidos, desde la igualdad de género..."

- **La diversitat és inclusiva i més productiva.**

Està demostrat: les companyies i els equips diversos són més creatius, potencien la intel·ligència dels seus membres i reneixen millors resultats.

Si vols atreure talent, envia missatges inclusius en les teves ofertes de feina. La manera en què es redacten les ofertes d'ocupació també repercuteix en la diversitat de candidats que es presenten. Per exemple, les empreses que creuen que les habilitats i el talent es poden desenvolupar (enfront d'aquelles que creuen que són qualitats fixes) tenen més possibilitats d'atraure més candidates. Les ofertes d'ocupació que inclouen una frase de compromís sobre la igualtat d'oportunitats es cobreixen un 10% més ràpid.

“Mare, quantes caps hi ha al teu treball?”

Fer una comunicació més inclusiva comença des d'abans de néixer. Quan s'espera un nadó, sovint li pengem l'etiqueta del sexe triant el color de la seva roba, la decoració de la seva habitació, les joguines, els contes i, el que és pitjor, li carreguem expectatives. Co-educar és una tasca de tota la tribu. Projectem en el nen la imatge d'un guerrer triomfador, mentre pensem que la nena serà princesa.

Així ho expressa la sociòloga Marina Subirats “Co-educar no es solo hacer escuelas mixtas”.

- Humoritzat.

L'humor és una poderosa eina de comunicació. Si la comunicació inclusiva et fa arrufar el nas o desperta polèmica al teu voltant, procura riure. Això sí, afina l'antena per detectar aquests acudits, vinyetes, *memes*, *gifs*, vídeos o animacions que, lluny de tenir gràcia, reflecteixen vells patrons masclistes.

Les humoristes gràfiques et poden inspirar. Aquestes són algunes de les actuals, es riuen de gairebé tot: FlavitaBanana, Moderna de Poble, Noia del Munt, Laura Santolaya, Núria Pompeia. Clarilou, Monstrua_Espagueti, Boquerón a Feira, Victoria Martos, Antonia Santolaya. També pots rellegir la gran Mafalda de Quino, una gran filòsofa humorista.

